

komt *poel* voor; b.v. *Poeldiep*, *Poelmeer*. Plaatsen zijn er meermalen naar genoemd; b.v. *Dieppoel*, buurtschap onder Dinter, vermeld in 1218 als *Dipenpul* (Fremery 48); *Abispoel* onder Uitgeest, oudtijds eenvoudig *Poel* (VN.² 30).

33. *Ven, sol, fles, fluit* ⁵²²)

Ven (onz.) is de naam voor een natuurmeer dan wel een uitgeveende plas in hei of bos, vooral in Brabant; in oorsprong hetzelfde woord als *veen*, is het daarvan in betekenis meestal gedifferentieerd. Meestal, niet altijd; zo heten in 't Oosten van ons land de vennen meestal *veen*; b.v. bij Dwingelo *Drostenvveen*, *Moordenaarsveen*, *Smitsveen*, *Roelvaartsveen*, *Veentje*, *Helveen*; onder Anlo *Gagelveen*, *Boekweitemveen*; bij Norg *Vlasveen*, *Spekveen*; onder Gorsel *Nuttelerveen*; onder Kootwijk *Kieftveen*; onder Brummen *Kloppersveen* ⁵²³). Maar ook elders: zo heeft Ottens' kaart van het Gooi (\pm 1740) bij Bussum een plas *Gyzen Veen*. Dialectische uitspraak kon de verwarring in de hand werken, zodat dan de officiële schrijfwijze niet met de plaatselijke uitspraak overeenstemt ⁵²⁴).

Herinneringen aan de turf, bij de vennen gestoken, bewaren noordbrabants *Turfven*, *Klotven* ⁵²⁵), *Klotterven*; aan de plantengroei *Berkven*, *Biesven*; aan de vogels *Kraanven* bij Leende, nu tot natuurreservaat gemaakt, o.a. omdat het een pleisterplaats voor kraanvogels is, en *Starven*, waarin sterntjes broeden ⁵²⁶); aan de schapen *Wasven*; aan de vorm *Rondven*.

Voor Eekst wordt opgegeven 't *Stenen Veentje*, dat zo genoemd zou zijn naar het dichtbij gelegen hunnebed ⁵²⁷). Dergelijke namen ontmoet men meer, maar in de regel betreft het grensstenen; zo b.v. *Grijssteenveen* (Tinaarlo), dat zo zou heten naar de steen die eens de scheiding vormde tussen Tinaarlo en Ide; vgl. ook *Stienenplas* (Hardenberg), bij een grenssteen ⁵²⁸).

⁵²²) Materiaal is verzameld door de naamkunde-commissie: vragenlijst 4 vraag 2 (namen van meertjes en heideplassen). *Blik* is door ons besproken: VN.² 51 v.

⁵²³) Opg.-Woertman (Gorsel); resp. V. Houten (Kootwijkerbroek); resp. Hamer (Brummen).

⁵²⁴) WNT. 18, 1187 houdt *veen* 'veenplas' voor een hypercorrecte vorm van *ven*. Wij menen, dat dit niet geldt voor bovenstaande bewijsplaatsen.

⁵²⁵) Synoniem is *Klotkoel* (zie onder *kuil*), *Klotgoor*, *Zwarte Goor*; vgl. voor *goor* ook *Goorven*, een van de talrijke vennen bij Oosterwijk.

⁵²⁶) Vgl. *Starnmeer* hiervoor en verder *Starnlant* (VN.² 93).

⁵²⁷) Aldus naar opgave en verklaring van Kluiving.

⁵²⁸) *Grijssteenveen*: aldus opgave en verklaring van V. d. Woude-Struik (Tinaarlo); *Stienenplas*: dito naar V. d. Meer (Hardenberg).

Sol⁵²⁹): Twee Westgermaanse vormen met dezelfde betekenis komen naast elkaar voor, n.l. mnl. *sol* (m.) 'poel', veluws *sol* (n.) 'natuurlijk gat in de bodem, waarin water staat voor vee en wild', gronings pl. *sollen* (Westerwolde) 'landen die bij hoog water worden overstroomd', de Assendelftse veldnaam *Sullen* (pl.); = ags. *sol* 'muddy place, wallowing-place for animals', ohd. *sol* (n.) 'Lache, Tümpel, Pfütze', mhd. *sol* (m.) 'Kotlache worin sich das Wild zu wälzen pflegt'; maar daarnaast *sole* (f.), dial. eng. *sole*, beiers (veldnamen) *Ebersohl*, *Bährensuhl*. Dit *sole* is in 't Nederlands bewaard in verschillende veldnamen, b.v. oostveluws *Natte Zool*, noordhollands *Antjes Zolen* en *Klinkzool*⁵³⁰). Uit de betekenis van poel ontwikkelde zich ook hier die van waterloop, allereerst in Friesland: fri. *soal* 'sloot, vaart, vaargeul', in 't ndl. meestal geschreven *zool*, b.v. *Zoolsloot*, *Stoppelzool* (ook daarbij de plaatsnaam *Terzool*; a. 1467 *ter Soel*: Sipma 1, 186); maar eveneens in Noord-Holland, waar — naar vermoeden van Du Burck (t.a.p.) — de ± 1730 in Geestmerambacht genoemde namen *Cromsool*, *Botssool* wel oude slootnamen zullen zijn.

Fles⁵³¹), ontleend aan frans *flache* 'poel', wordt in 't midden, oosten en zuiden van ons land gebruikt voor plas in bos of hei; Salverda de Grave⁵³²) heeft de vele vormen waaronder dit woord voorkomt, verklaard en de oorsprong uit het Frans aannemelijk gemaakt. Als soortnaam voor plas, ven, is het nog bekend o.a. in de Gelderse gemeente Herwijnen en in de Peel, hier als *vlies*, *vlaas*, *vloos*⁵³³). Het simplex *Fles* komt voor als hydroniem; gewoner echter zijn composita; b.v. op de Veluwe *Gerritsfles*, *Kempesfles*, *Zandfles*, ouder aldaar *Werffles* en *Koeflesch*, *Perdeflesch* en *Kreyeflesch*⁵³⁴). In Noord-Brabant *Flaas*, *Klottervlaas*, *Rondevlaas*, *Rijntjes* (*Rijtjen*) *Vlaas* (*Flaas*)⁵³⁴).

Fluit: wij laten de veldnaam *Fluit* terzijde, daar die een geheel andere oorsprong kan hebben⁵³⁵). Maar er schijnt ook een hydroniem *fluit* bestaan te hebben ter aanduiding van een kleine plas: vgl. de *Muldersfluit* bij Hengelo (G.). Kan dit behoren bij *vlieten*, waarbij dan de *f* onder invloed van het homoniem *fluit* zou zijn bewaard of hersteld?

⁵²⁹) VN.² 146 (met literatuur); daarbij Schnetz Fl. K. 52. Zie voor de etymologie hogerop Krahe Beitr. 3, 233.

⁵³⁰) In Geestmerambacht (West-Friesland); zie Du Burck: Boor en Spade 4, 342.

⁵³¹) VN.² 143 (met literatuur).

⁵³²) NGN. 10, 24 v.v.

⁵³³) O. Tt. 1, 86; 6, 331; NGN. 9, 116.

⁵³⁴) NGN. 7, 23; resp. 8, 82.

⁵³⁵) VN.² 119 (met literatuur). Ook de *Fluitpolder* (Z.H.), waarover Fockema Andreae (blz. 15), laten wij terzijde; zie Dr. Bl. 5, 118.

34. *Sprang* (*spreng*, *sprong*); *strang* (*streng*)

Bij het werkwoord *springen* behoren de ablatende znw. *s p r a n g*, *s p r e n g* (naast en uit *spring*) en *s p r o n g*. Daarnaast komen vormen met *nk* voor: *sprank* en *sprink*, welke kunnen berusten op verscherping in de auslaut, maar ook een oude *k* kunnen hebben; vgl. *sprenkelen*, afleiding van *springen*.

a. *Sprang* (f.): de o.a. door V. Wijk opgegeven betekenis 'zijtak van een waterleiding' is volgens WNT. 14, 2998 ongefundeerd. In hoeverre een hydroniem *Sprang* in het mnl. bestaan heeft, is onzeker; misschien wijzen de twee volgende plaatsen toch erop. In een alleen uit een 18de eeuwse druk bekende oorkonde van 967 wordt genoemd (als naam van een eiland? ⁵³⁶): *In pago Schaldis (= Schouwen) villam Berghis (= Bergen-op-Zoom?) cum tribus insulis, s(p)range, waterange, steeninge, cum ecclesia et thelonio* (Okb. HZ.² 37); het is moeilijk uit te maken, welke waarde aan deze overlevering is toe te kennen. Niet minder onzeker is Okb. HZ. II 740 (a. 1290): *also als de Ockerlake uter Marcken westwaert loopt, ende wiist den rechten ree ende drie-boom op die Spange, die haer alrenaest is: ende also alse die Spanghe utter Zwalewen weder teghens de Ockerlake comt ghelopen den rechten ree ende drie-boom: ende van deser ghenomder Spanghen zuitwaert loopende . . .* Mag men aannemen, dat *Spanghe* als naam van dit Noordbrabants water dat „utter Zwalewen weder . . . comt ghelopen”, d.i. de *Zwaluwe* verliet, na daar eerst in te zijn gestroomd, foutief staat voor *Spranghe*? ⁵³⁷ Meer houvast geeft een 18de eeuwse vermelding van een naam bij Rozendaal (N.-Br.): *int Sprang* (a. 1783) naast *int Spreng* (a. 1674, ald.) ⁵³⁸, waar de *t* in de sandhi is ontstaan; *sprang* schijnt hier een wisselvorm van het hieronder te bespreken *spreng*.

Daarentegen is *sprank* (f.) een niet onbekend woord in de zin van 'smalle tak van een waterloop'; hiermee zal limburgs *Sprankbeek* zijn samengesteld ⁵³⁹.

b. *Spreng* (m.), ook *sprengen* 'kleine bron, smalle bovenloop van een beekje'. Volgens Sloet tot Oldhuis ⁵⁴⁰ onderscheidt de spreng zich van

⁵³⁶) Vgl. V. d. Bergh 245.

⁵³⁷) Vgl. ook de naam van het dorp *Sprang* bij Waalwijk en zie verder V. Rheineck Leyssius: *Gesch. Atl. Holland ten Z. v. h. IJ enz.* (1938) blz. 16. Dat *spr* gemakkelijk verschreven werd tot *sp*, zal ook verderop blijken. Aan de andere kant is *Spangen* ook een toponiem.

⁵³⁸) Weijnen n° 2257/2258.

⁵³⁹) Zeer onzeker: *juxta Werkine et Spanken* (klaarblijkelijk dus niet ver van Altena): Okb. HZ. I 322 (a. 1230).

⁵⁴⁰) Tijdschr. voor Staathuishoudkunde en Statistiek 27, 31 v.v.

een wel, doordat in de spreng het water bijna onzichtbaar naar boven komt; een stap van een schaap is voldoende om het spoor uit te wissen; vandaar dat men vroeger wel verbood, schapen aan een spreng te drenken. Uiteraard is het dus, wegens de gesteldheid van de bodem, in de eerste plaats een Gelders, vooral Veluws woord; het is daar nog soortnaam, maar ook eigenaam; b.v. *Koppelsprengen, Oude Sprengen, Kayersspreng, Zwanenspreng*⁵⁴¹). In Overijssel luidt het woord *spring*; zo wordt in Zuid-Twente bij Haaksbergen vermeld: *by Langelo by der Beke-springe* (Rek. Utr. I 485: a. 1499/1500)⁵⁴², en nog komt bij Ootmarsum voor *Springendaal*. Maar ook buiten Overijssel is deze vorm bekend; o.a. in Limburg *Molenspringbeek*; reeds mnl. *sprinc* 'bron' (m.). Men scheidt dit mannelijk woord, met een in 't mnl. verscherpte eindmedeklinker, van het vrouwelijke Zeeuwse *sprink*, dat door zijn geslacht eerder aansluit bij *sprank* en voor een kleine watergang wordt gebruikt. De hiermee gevormde hydroniemen zijn meest genoemd naar de plaatsen, vanwaar zij komen of waarlangs zij lopen; b.v. *de Zoutelandsche, de Oostkappelsche, de Schellachtsche Sprincke* (1753)⁵⁴³. Een samenstelling van twee synoniemen is *sprinkwatergang*: Beekman (WN. 235) meent, dat de *sprinken* vooral voor waterafvoer dienden, de *sprinkwatergangen* tevens als verkeerswaterweg.

c. *Sprong* (m.) komt in de oudere taal (b.v. bij Vondel) voor in de betekenis van bron; vgl. ags. *spryng* (m.) 'bron, rivier'. Toponymisch heeft het bij ons bijna geen toepassing gevonden; het enige vrij zekere voorbeeld is *Diepsheultjes-sprong*, heuvels en bos bij Zeddam, maar oorspronkelijk wel een waternaam. Misschien is het echter ook bedoeld in een oorkonde (Fremery 309: ± 1295/1296), waar *Sponghe(e)* als naam van een water bij Moordrecht een verschrijving kan zijn voor **Spronghe(e)*: *In Moordrecht van den diepe tote der Yselen van den Sponghe toe . . . Ende van den oestende van der Sponghe . . .*⁵⁴⁴)

Bekender dan *sprong* is *oorsprong* (ohd. *ursprung*) 'bron', dat toponymisch o.a. voortleeft als naam van een bekend landgoed bij Oosterbeek de *Oorsprong*.

Een soortgelijke verhouding als bij *sprang, spreng* vindt men bij

⁵⁴¹) Moerman geeft ons voor *Zwanenspreng* op, dat deze vermoedelijk genoemd is naar een herberg *De Zwaan*. Zie voor een noordbrab. *spreng* onder a.

⁵⁴²) Moerman (NGN. 7, 22) kent een erve *Bekspring* bij Oldenzaal.

⁵⁴³) Mnl. W. 11, 491. Meertens (Zeeuwse Fam. N. blz. 81) vermeldt de Zeeuwse familienaam *Sprink*. Voor een vorm *spinghe* zie verderop onder c.

⁵⁴⁴) Verdam (s.v. *ree*) vraagt: 1. *Spanghe*? Opmerkelijk is nog, dat in dezelfde oorkonde staat *spinghe: soe int ambocht tsgrave, zo vinden wi die spinghe van Bilres weer tote Bridorp wateringhe den grave toe*. Verdam wil hier lezen *springhe*, pluralis van *sprinc*.

strang, streng, door ons reeds in VN.² 118 besproken⁵⁴⁵). Behalve als veldnaam komt het voor als waternaam: als appellatief in de betekenis van tak of arm van een water, beek, dode rivierarm, zowel in de vorm *strang* (reeds mnl.) als *streng*⁵⁴⁶). Zo noemt men in de Groninger Veenkoloniën de beekjes in 't vroegere hoogveen wel *strengen*. Als toponiemen noemen wij:

a. *Strang*, hank van de Waal (Herewaarden) en hank van de Rijn (Renkum). De *A-strang* of Priesterbeek, die in Duitsland ontspringt, loopt in ons land in de Oude IJsel. Een sloot bij Gellikum heet *Putstrang*; en een geul in Munnikenland bij slot Loevestein heet de *Bloemstrang*⁵⁴⁷). De typisch oostelijke vorm is, met verscherping, *strank*; zo wordt ons opgegeven⁵⁴⁸), dat een waterloop bij Bekkum (Hengelo) — voorzover hij niet *bekke* heet — daar altijd *strank* genoemd wordt; *Bottenstrank* is dan ook de naam van een IJselstrang ten N.W. van Hattem. Middel-eeuwse samenstellingen zijn gelders *Ellinckemmerstranck* (1464) en gronings in *Abdinckstrange* (1160)⁵⁴⁹).

b. De *Streng* is een sloot bij Heemskerk. *Muizevalstreng* is de volle naam van een vaart onder Zwartsluis die ook kortweg *Muizeval* heet; en in dezelfde buurt is de *Kostverlorenstreng*⁵⁵⁰).

35. *Zijp(e)*

Zijp (e) is in de eerste plaats — maar geenszins uitsluitend⁵⁵¹) — een kustwoord, voorkomend van Groningen tot in Zeeland. Het woord luidt mnl. *sijp* (m. en o.) naast *sipe* (vr.), ndl. *zjip*, fri. *syp*, *sipe*, en nog kennen verschillende dialecten het als appellatief, b.v. zaans *zjip* (vr.) = greppel, zeer smal slootje. Zo noemt men in de Groninger Veenkoloniën volgens Keuning (De Groninger Veenkoloniën) *zijpen* — zoals hij het in Hollandse vorm weergeeft (gron. *siepm*) — de beekjes in 't vroegere hoogveen. Verwanten buiten Nederland zijn: mnd. *sip* (m. en o.), *sipe* (m.) 'beekje', waarnaast *sipe* (vr.) 'vochtig land'; mhd. *sife* (m.); tegenover noordduits *Siepen* staat hgd. *Seife(n)*. Het woord behoort bij mnl. *sipen*, ndl. *sijpelen*, en de oorspronkelijke betekenis moet dus geweest

⁵⁴⁵) Daarbij Gysseling, Oudenburg 95 v.v. De vorm *String* (*Strink*) hebben wij als waternaam niet ontmoet.

⁵⁴⁶) WNT. s.v. *strang* (I) en *streng* (I); Dr. Bl. 6, 46. O.i. te scheiden van *strang* = strand (H. Gr. § 73 Opm. 4).

⁵⁴⁷) Opgave-Duijzer (Vuren).

⁵⁴⁸) Opgave-Altena (Bekkum bij Hengelo).

⁵⁴⁹) Mnl. W. 7, 2271; resp. NGN. 8, 46.

⁵⁵⁰) *Muizevalstreng* naar opgaaf-Schaapman; *Muizenval*: Lijst. *Kostverlorenstreng* naar opgaaf-Schaapman, in overeenstemming hiermee de Topografische Kaart; de Lijst heeft *-strang*.

⁵⁵¹) B.v. *Uissenzijp* onder Asse (Lindemans, Topon. v. Asse blz. 197).

zijn een kleine waterlozing waar het water als 't ware wegsijpelt. Als hydroniem is allereerst te noemen: gronings 't *Siep* of *Siepsloot*⁵⁵²), reeds overgeleverd in de 14de eeuw: *Item die Zype is een rechte scheidinge beyder landen* (d.w.z. tussen Reiderland en Oldambt) ... *Item die Letse* (= Leek, zie ald.) *of de Zijp oock also geheten* ... *Item dat revier of zyphen, gelegen tusschen Meden en Muntendam* ... *Item de Thyamme* ... *recht westwert in de Zype* (Okb. Gr. Dr. 814: a. 1391). Voor Friesland zij verwezen naar Fr. Pl. N. 1, 79; voor 't overige naar de Lijst s.v. *Sijp*. Direct bij *sijpelen* behoort *Sijpel*, sloot bij Harderwijk; een ervan afgeleide vorm is overgeleverd in noordhollands *Siepelingherche* (zie ald.), waarvan de samenstelling doet denken aan die van de *Zijpenberg* (bij Arnhem), aan de voet waarvan men volgens v. d. Aa het water uit de grond zag vloeien om dan weer vrijwel ongebruikt in het zand terug te zinken; vgl. aldaar *die Sype*, landgoed a. 1521 (NGN. 3, 293). In Nieuw-Loosdrecht staat nog een kasteel *Sijpestein*, genoemd naar de *Zijpe*, dat is de oude naam van Nieuw-Loosdrecht; vgl. b.v. *van den Zijpwech* ... *die Zijpkercke* (a. 1422); *int gerecht van der Loesdrecht* ... *alsulc lant* ... *als gelegen leyt in der Zypp* (a. 1458); en als de oorspronkelijke waternaam: *in de Loosdrecht aen de Zijp* (a. 1564)⁵⁵³. Vgl. ook de vroeger besproken namen *Zeep*(vliet).

Maar ook wordt de naam gebruikt voor brede wateren, waarvan men moet aannemen, dat, toen hij gegeven werd, het water maar traag wegliep. Het bekendst is *De* (ook wel *Het*) *Zijpe*, thans een polder in Noord-Holland, maar eens een zee-inham die de noordgrens van het vasteland van Hollands Noorderkwartier vormde. Meer dan eens treft men de verbinding: *inter Zipam et Mosam* (Okb. HZ. II 106: a. 1263); *al die dunen, die legghen tuschen Maze ende Sipe* (Fremery 309: ± 1295/6), terwijl in de *Fontes Egmundenses* gesproken wordt van: *ad locum qui dicitur Sipe* (FE. 197, 3). Hettema⁵⁵⁴) meent, dat het Zijpe oorspronkelijk een betrekkelijk nauwe watergang is geweest, die misschien reeds in Romeinse tijd bestaan heeft, maar eerst tegen ± 1400 gevaarlijk werd. De droogmakerij, die in de 16de eeuw zijn beslag kreeg, schijnt erop te wijzen, dat het toen een ondiepe zeeboezem was.

In Zuid-Holland draagt een inham van een vroegere Maasarm, in het duin tussen Monster en 's-Gravenzande, op de Kaart van Balthasar de naam van *Zijp*; Beekman⁵⁵⁵) merkt op, dat dit water vroeger hier doorliep naar zee, tot het verzandde.

⁵⁵²) Waarover W. de Vries Gr. pl. n. blz. 212 v. Identiek de *Zijpensloot* in Waterland (NGN. 6, 108 v.).

⁵⁵³) Enklaar blz. 33 v.; 321; 384.

⁵⁵⁴) Blz. 34 v.

⁵⁵⁵) Zie V. d. Bergh blz. 14; Beekman Atl. (Tekst) II 27.

In Zeeland was *het Zijpe* een geul tussen St. Filipsland en Duiveland, waar in 1575 de Spaanse troepen doorheen konden waden; zie hierover de inleiding.

36. *Tocht, tja; loop, gang; gantel*

*Tocht*⁵⁵⁶) behoort bij *tijgen* 'trekken'; de samenstelling mnl. *watertocht* is de Nederlandse reflex van lt. *aquaeductus*. In het polderland betekent *tocht* vooral een afwateringsloot, waardoor dus het water kan „trekken”, meestal tengevolge van de werking van een molen of sluis: *molentocht, sluistocht; Molentocht* is dan ook een zeer gewoon toponiem. Het woord *tocht* is springlevend, en zo komt het dan o.a. voor in een groot aantal nieuwe namen, aan wateren in de drooggelegde polders van de voormalige Zuiderzee gegeven. Talrijk zijn ook de *tocht*-namen in de Haarlemmermeer; b.v. *Aalsmeerdertocht, Kagertocht, Slotertocht, Spaarnetocht, IJtocht*. Verder verschijnt het als eerste lid van een samenstelling; zeer verbreid is *Tochtsloot*, maar ook *Tochtgraaf* komt voor.

Ook in Groningen vindt men *tocht*, b.v. *Kromme Tocht, Oude Tocht, Pettinger Tocht*; maar daarnaast komt als Fries relic tja- voor, n.l. in de tautologische samenstelling *Tja-riet*⁵⁵⁷) (riviertje in Fivelgo), oudtijds vermeld als *Ompata Tya* (Okb. Gr. Dr. 218: a. 1303): het water liep oudtijds langs de burcht Ompteda. En onder de vorm *Thye* verschijnt het woord als naam van een oud vaarwater in de stad Groningen, in 1616 vermoedelijk tot Boterdiep vergraven⁵⁵⁸). *Tja*-behoort bij ofri. *tia* 'trekken'; het Oostfries kent *tjā* nog als appellatief in de zin van waterloop. Een afleiding met een *m*-suffix is *Tjamme*, waterloop bij Beerta, oudtijds *Thyamme*: Okb. Gr. Dr. 814 (a. 1391). Daarnaast veronderstelt Heeroma⁵⁵⁹) een *n*-suffix in *sjaan, seen, sien*; zie echter onder *keen*.

Loop heeft nauwelijks toelichting; reeds in 't mnl. komt de betekenis voor die Kiliaan omschrijft als: *alveus fluvii, fossa per quam labitur flumen*. Het wordt, meest in de verduidelijkende samenstelling *waterloop*⁵⁶⁰), gebruikt voor kleinere „lopende” wateren en komt toponymisch herhaaldelijk voor. B.v. als simplex *Loop, Loopje, Loopken*;

⁵⁵⁶) Zie voor *toghe* onder *Dortoghe*.

⁵⁵⁷) Bijdr. 10, 15 (met literatuur).

⁵⁵⁸) Vgl. V. d. Bergh blz. 19 en zie bij W. de Vries (NGN. 8, 26 v.) *Tie, Thye*.

⁵⁵⁹) Ts. 70, 293 v.v.

⁵⁶⁰) Een andere samenstelling *overloop* wordt in Groningen gebruikt voor een geul in de Dollard, waarin het water overloopt van de ene waterloop in de andere.

als tweede lid van een compositum: *Waterloop, Bijloop, Zoeilooop, de Snelle Loop, den Doorloop*⁵⁶¹); als eerste lid: *Loopgraaf, Loopgracht, Loopdiep*, al kan men hier ook aan de werkwoordelijke stam denken, zodat dus b.v. *Loopdiep* zou zijn op te vatten als *Lopende Diep*.

G a n g kan in concreto gebruikt worden in de zin van (*water*)*loop*, maar het heeft minder succes gehad dan dit woord. Het komt voor o.a. in de samenstellingen *Watergang, Dwarsgang, Medegang* (waarover Mnl. W. 11, 373 v.)⁵⁶²). Terwijl deze composita het oorspronkelijk vrouwelijke *gang* hebben, zal wel de mannelijke verbale stam ten grondslag liggen aan *Gangslot*, d.i. sloot die men „begaan”, bevaren kan. Sedert de 17de eeuw wordt in de Zaanstreek deze daar ettelijke keren voorkomende naam meermalen vervormd tot *Gan(s)sloot*.

G a n t e l is een woord, zeer beperkt van verbreiding, waarvan de kern schijnt te liggen in het Land van Altena; hier immers was het in de 16de eeuw nog bekend als soortnaam: *alle binnen Togten, Water-gangen ende gantelen . . . ende ook die buyten-gantelen*⁵⁶³). En nog is het daar de naam van verschillende waterlopen, met of zonder nadere toevoeging: *Gantel, Kornse of Vierbanse Gantel, Dussense Gantel, Ganswijkse Gantel, Doornse Gantel* e.a.

Buiten deze streek kwam *Gantel* voor als naam van een oorspronkelijk riviertje in Zuid-Holland, dat van Wateringen naar Poeldijk liep om zich in de Maas te ontlasten: *aquam que Gantel appellatur* (Okb. HZ. II 390: a. 1280); volgens Hettema (blz. 325 v.v.) misschien eens een deel van Corbulo's vaarweg. Men onderscheidde een *Grote* en een *Kleine Gantel*; vgl. Fremery 228 (a. 1281—1284), waar sprake is van land, gelegen *op die Gantele . . . op de Gantel . . . over de Gante(l)*, maar dan opeens: *tusken die tve Gantel*.

De naam is duister. Misschien mag men hem opvatten als een *t*-afleiding van **Ganta* naast *Gannita*, welke laatste vorm de oude naam is van het Overbetuwse dorp *Gent*, maar dat oorspronkelijk een waternaam kan zijn geweest. Vgl. Okb. Utr. 55 (a. 814): *in villa Gannita . . . ipsam insulam, in qua ecclesia est constructa . . . quae sita est inter fluvium Wal et Gannita*⁵⁶⁴). En men zou in *Gan(ni)ta* een *t*-afleiding van de vroeger besproken basis *gan/gen/gun* kunnen zien.

⁵⁶¹) Bocht of kolk in de Overijsselse Vecht (Dr. Bl. 3, 10 v.).

⁵⁶²) Enkele Duitse voorbeelden bij Bach II 1, 277.

⁵⁶³) Concept-ordonnantie van het Land van Altena van 1567 (DWR. 1, 618).

⁵⁶⁴) Terecht merkt Gysseling (Etymologie van Gent blz. 44 n. 1) op, dat blijkens dit *Gannita* de naam van het Gelderse dorp niets te maken heeft met zuidndl. *Gent*.

37. *Mark, zwet*

Een grens werd vaak het gemakkelijkst en het duidelijkst gevormd door een water; vandaar dat een woord voor grens licht tot waternaam kon worden. Zo mnl. *marke*: wanneer koning Otto III voor de graaf van Holland in 985 verschillende leengoederen allodiaal maakt, leest men: *quicquid beneficij nostri de parte inter duo flumina Medemelacha et Chinneleosara gemarchi dicta tenuit* (Okb. HZ.² 59: a. 985); hier is de betekenis van grensgebied nauw verbonden aan de waternaam. Het bekendste hydroniem, ermee gevormd, is de naam van de Brabantse rivier *die Marcke*, thans *de Mark*. In deze Mark vloeit als rechterzijriviertje *de Mark* of *het Merkske*. In de 10de eeuw wordt gesproken van: *silvam ad porcos alendos, quemadmodum iacet inter duas Marcas* (Okb. HZ.² 62: a. 992; waar Obreen in genoemde silva het *Mastbos* bij Breda vermoedt). Een *Marke-munde* wordt a. 1125 vermeld: Okb. HZ.² 115. Andere plaatsen zijn: *et flumine quod dicitur Marcha* (Okb. HZ. I 402: a. 1244); *alle dat land . . . dat leghet tusschen Ockerlake ende Lindonck an beiden ziden, ende tusschen die Marcke ende die Swaluwe an beiden ziden, also als de Ockerlake uter Marcken westwaert loopt . . .* (Okb. HZ. II 740: a. 1290); *ende die riviere die men heet die Marke* (Okb. HZ. II 897: a. 1295).

Terwijl dus taalkundig de naam *Mark* geen moeilijkheden oplevert⁵⁶⁵), is dit materieel wel het geval: n.l. welke grens vormde de *Mark*? Een uitvoerig onderzoek hiernaar door Hardenberg⁵⁶⁶) leidde tot de veronderstelling, dat de *Mark* de natuurlijke voortzetting van de grens tussen Neustrië en Austrasië vormde, maar dat het water ± 800 reeds het karakter van grensrivier verloor. Hardenberg is van oordeel, dat de oude naam voor *Prinsenhage Marters* (*Merters*), ouder *Martras*, bij ditzelfde *mark* gevormd is en dus als 'grensbos' dan wel 'bos bij de grensrivier (de *Mark*)' moet worden geïnterpreteerd.

Andere *marken* zijn: een wetering *Mark* onder Waardenburg; een oude naam voor de Groningse *Borgsloot Ammerke*, de grens tussen Gorecht en Fivelgo⁵⁶⁷).

Zwet, mnl. *swette*, ofri. *sueththe* (uit **swapjōn-*) is een afleiding van mnl. *swade*, *swat* 'hoeveelheid gras, ineens met de zeis afgemaaid'; de mnl. betekenis van grens is dus secundair⁵⁶⁸). Doordat bij de ver-

⁵⁶⁵) Gezocht is m.i. Gysseling's **Markā* 'de moerassige' (Med. 28, 70 v.; 72).

⁵⁶⁶) *Miscellanea-V*. Gils: Publications Soc. hist. Limburg 85 (1949), 227 v.v.

⁵⁶⁷) Zie W. de Vries NGN. 10, 101 v.; Gr. pl. n. blz. 2. Misschien ook *Merke(n)*, een meertje onder Wormer, immers ouder *Mercke*, *Marke* (Boekenoogen); vgl. zuidndl. *Merksplas*, waarvan de oudste vorm *-blas* toch wel niet oorspronkelijk is (anders Carnoy s.v.).

⁵⁶⁸) VN.² 105.

deling van bezit in de lage landen vaak grensslotten werden gegraven, kon *zwet*, naast *zwetsloot*⁵⁶⁹), tot waternaam worden: zie de voorbeelden in de Lijst. Reeds vroeger worden grenswateren onder deze naam opgegeven; b.v. in de buurt van Egmond *ab Aremersweth usque Wymnemersweth* (a. 1212—1214; afschrift 15de eeuw: FE. 243, 18—19)⁵⁷⁰), dus genoemd naar twee plaatsen, n.l. een onbekend *Arem*⁵⁷¹) en het tegenwoordige *Wimmemum*. En in Zuid-Holland wordt een *Manthetes Suethen* vermeld als oude tiendgrens: *Manthetes* (vermoedelijk genitief van een persoonsnaam) *Suethen dividit decimacionem inter Delf et Scelant* (FE. 70, 7 v.). Een water wordt ook bedoeld bij Fremery 309 (a. 1295/6): *Int ambocht van Benthuzen tuschen die Wake ende die Zvette*⁵⁷²); wel hetzelfde als ald. 228 (a. 1281—1284): *tusken dien Vliete enter Svette*⁵⁷³). Hiervan is de naam al vroeg overgegaan op een plaats; vgl. in dezelfde oorkonde 228 verderop: *half de smaltiende van Zueten*; en reeds vroeger, b.v. *In Suetan* (DB. 195). Gewoonlijk neemt men aan, dat dit het latere dorp en huis *Zwieten* is, en een bevestiging daarvan is een parallel in Holstein, waar ook een *Zwieten* is, dat in de 10de eeuw vermeld is als *Suetan*⁵⁷⁴). Verder veronderstelt men⁵⁷⁵), dat een samenstelling hiermee **Zwieterwoude* geworden zou zijn tot *Zoeterwoude*, maar taalkundig moet dit nog aannemelijk worden gemaakt.

In Friesland wordt land begrensd by *Heringha swetta* (Sipma I 220: a. 1471)⁵⁷⁶). In Groningen is een bekend voorbeeld *Barkelazwet*, een sloot, evenwijdig aan de Pekel A; hier eindigde het eigenlijke Westerwolde; het eerste lid is de naam van het gehucht *Barlage*⁵⁷⁷).

⁵⁶⁹) Ook familienaam.

⁵⁷⁰) Varianten FE. 247, 28—29; 250, 13—14; 222, 10—11.

⁵⁷¹) Obreen (Okb. HZ.² 89) zegt echter: *Arem*, z. van Egmond op den Hoef.

⁵⁷²) Vgl. ook verderop in dezelfde oorkonde: *Die ghemeenleyde die up die Suede legghet*.

⁵⁷³) Volgens Fockema Andreae (blz. 32) de huidige *Weipoortse Uliet*.

⁵⁷⁴) Zie Bach II 1, 400.

⁵⁷⁵) Zie NGN. 2, 81; Fockema Andreae blz. 19; 32; 51. Met belangstelling zien wij een artikel van Fockema Andreae over *Zwieten* tegemoet, dat binnenkort in de Feestbundel-Bijvanck zal verschynen. Dat *Suet-* verkeerdelijk werd gelezen en opgevat als *zeut-* = *zoet-*, lijkt niet waarschijnlijk in verband met de verdere overlevering: *in officio de Zoterwoude* (Fremery 228). *Zoeter-* wordt ook bevestigd door 't niet ver vandaar liggende *Zoetermeer* (*Soetermere*: Okb. HZ. II 194: a. 1269; 416: a. 1281). Kan het eerste lid een persoonsnaam zijn?

⁵⁷⁶) Zie verder register op Sipma s.v. *Swetta*.

⁵⁷⁷) Zie voor de historische toestand V. Winter, Westerwolde blz. 7 n. 2; voor de verhouding *Barkela*: *Barlage* W. de Vries Gr. pl. n. blz. 113 v.; *-lage* (*Berlage* e.a.) is onder *lo* besproken.

II. DE EERSTE BESTANDDELEN

1. HET SUBSTANTIEF

1a. Persoonsnamen als eerste lid

Het is een bekend feit, dat in samengestelde waternamen het eerste lid zeer vaak een persoonsnaam is. Duidelijk springt dat in 't oog bij de composita met *-sloot*; vgl. reeds in de middeleeuwen zuidhollands *Abelynsloete*, *Everockers sloet*, *Henrics Sloete*, *Sigodes-sloeth*, *Wendekinsloet*, en, met vrouwelijke persoonsnaam, *Betten sloete*; utrechts *Galensloet et Bodolfsloet*; noordhollands *Aelwers sloet*, *Cocksloete*, *Bruen Esicken sloet*, *Payensloet*, *Ijppensloete*, *Wlwinghesloet*; gronings *Addensloot*, *Avinghesloet*¹⁾. Het is natuurlijk niet meer na te gaan, waaróm een sloot in ieder afzonderlijk geval naar de persoon werd genoemd; in de meeste gevallen zal hij wel de eigenaar zijn geweest of (en) de sloot hebben doen graven. Of ook hij was de eigenaar van het stuk land of het huis, waarlangs de sloot liep, zoals Boekenoogen vermeldt voor zaans *Bakkersloot*, *Gortersloot*, *Kaarsemakersloot*; vgl. ook aldaar de *Jonge Japensloot*, de *Albert Louwesloot*, de *Zwarte Klaassloot* e.a. Vaak waren het grensloten die voor de helft tot het ene, voor de helft tot het andere perceel behoorden (*Halfsloot*), of ze waren gegraven door de plaatselijke gemeenschap, dus in gemeenschappelijk bezit en onderhoud; vgl. reeds in de middeleeuwen *Meneslata* (N.-H.) = *Meensloot*, *Mien(t)sloot*²⁾, gronings *Mansloot*, = zuidhollands *Coppelsloet*. Een synoniem hiervan is vermoedelijk ook *Boerensloot*, gronings *Boersloot*, welke naam in verband zal staan met boerrecht en boerschap³⁾. Terwijl *Papesloot* een sloot zal zijn die langs het huis van een priester liep, heeft het zeer verbreide *Munniken-*, *Monnikensloot* betrekking op een water, gegraven op last van een klooster; de naam wijst dus op het grote aandeel, dat de monniken (met name de „schiermonniken”, de Cisterciënsers) in de ontginning hadden. En indien het de heer was die de sloot liet graven, dan werd het *Herensloot*; was de heer de graaf, dan *'s-Gravensloot*.

Wat hier is opgemerkt van de composita met *sloot*, geldt uiteraard ook van andere gegraven wateren van betrekkelijk geringe omvang; vgl.

¹⁾ Uitvoerig over genoemde en nog volgende middeleeuwse slootnamen Med. 28, 1 v.v., waar ook de bewijsplaatsen zijn gegeven.

²⁾ De vorm *mien* schijnt doorgedrongen te zijn tot bij Zoeterwoude, waar men twee vaarten vindt, geheten de *Korte* en de *Lange Miening*.

³⁾ Zie Steenhuis Dr. Bl. 2, 106.

b.v. reeds middeleeuwse samenstellingen met *graaf* en verwanten als noordbrabants *ad Vulvesgrave . . . usque ad Ricwinesgraven*; gronings *Reneke groepe . . . Hijllikogroepe*⁴). Ook bij kleine plassen vindt men hetzelfde; zo in 't bijzonder bij de doorbraakkolken (*waaien, wielen*), die, voorzover ze niet naar de ligging (in de polder, aan de dijk, op het stuk land)⁵) benoemd zijn, meestal heten naar de eigenaar van het viswater of naar de er dichtbij wonende boer. Zo treft men onder Westervoort⁶) *Mulderswaai, Domineeswaai, De-Kockse Waai* (eigenaar *De Kock*); en onder Eemnes en Bunschoten⁶) de *Waai van Hilhorst*, de *Grote en Kleine v. d. Hengelwaai*, de *Waai van Hoolwerf en Malestein* (hier dus twee bezitters, van wie de laatste nog leeft), de *Waai van Hoolwerf en Nagel* (eveneens twee bezitters), en — met een vrouwelijke persoonsnaam — de *Waai van Nelly (Nelletje)*. Is daarentegen het dijkcollege, het waterschap de bezitter, dan zegt men in Eemnes: *De wei is van de diek*. Er is hier ook een *Bisschopswaai*, waarvan de naam door Tolman verklaard wordt als liggend bij de *Bisschopsweg*. Andere namen met *bisschop* zien daarentegen op de bisschop die de wateren liet graven, resp. vergraven; b.v. *Bisschop Davidsgrift, Bisschopswetering*. Iets soortgelijks verraden namen als *Herengat, Drostendiep (-stroom)*, en die met *Jonker- en Juffer-* (*Jonkersgat, Juffersgat, Juffrouwwetering*). Trouwens reeds uit de Romeinse tijd dateren de *fossa Corbulonis* en de *fossa Drusiana*.

Bij *waai* bleek reeds, dat ook natuurlijke wateren een persoonsnaam als eerste lid kunnen hebben. Toch zal men over 't algemeen hierbij dergelijke composita minder vaak aantreffen. Immers vaak zullen die namen dateren uit een tijd, dat de mens pas met schroom de beken naderde en ze nog niet „bezat”. Maar vooral, dergelijke wateren hebben vaak een vrij lange loop, zodat hier van benoeming naar eigendom nauwelijks, van benoeming naar aanwoning alleen dan sprake kan zijn, indien zo'n deel-naam zich langzamerhand uitbreidde over het gehele stroomgebied. Opvallend is b.v. het verschil, wanneer men de *beek*-namen naast de *sloot*-namen stelt. Terwijl bij laatstgenoemde een persoonsnaam als eerste lid zéér gewoon is — wij noemden boven slechts enkele voorbeelden uit de honderden —, vindt men bij de *beek*-namen slechts weinig gevallen, die met zekerheid van directe benoeming naar

⁴) Wij herhalen niet telkens de bewijsplaatsen, indien ze hiervóór in deze studie (zie register) zijn vermeld. Andere voorbeelden vindt men onder *drecht*.

⁵) B.v. onder Westervoort *Schanswaai* (opgaaf-Mej. Hendrikx ald.); onder Kesteren *Dorpswaai* (opgaaf-v. Ommen ald.). In de buurt van Genemuiden *Eerste en Tweede Kolk*; verder ald. *Mesienekolk*, genoemd naar een stoomgemaal (opgaaf-Mateboer ald.).

⁶) Opgaaf-Mej. Hendrikx ald.; resp. Rinke Tolman: Toeristenkampioen 1952 blz. 248 v.v.

een persoon getuigen; zo de *Braakmansbeek* (O.), en misschien de *Bolksbeek* (G.), waarin de *s* op een persoonsnaam schijnt te wijzen. Daarentegen heeft men duidelijke voorbeelden bij *riet* (*rijt*), waar men wel oorspronkelijk met een natuurlijk water te doen heeft, maar waar de vaak korte loop door de kwelder benoeming naar de bezitter van de aanliggende grond bevorderde; b.v. *Koert Ooms Riet*; vgl. ook noord-hollands *Tjaddingsrijdje*.

Een bijzondere plaats neemt in deze wijze van naamgeving de graaf in, van wie menig water het onmiddellijk eigendom was; soms ook vormde een belangrijk water de grens van zijn bezit; of bezat hij er recht van tol of visvangst; vandaar dat men sprak van *Vroonwateren*, ook kortweg *Vroon*⁷⁾. Zodoende kon men van *graaf* 'comes' door middel van 't achtervoegsel *-ing* afleiden mnl. *Greveninghen*, thans *Grevelingen*; daarnaast is te noemen *Gravinnensloot*, eens een vrij aanzienlijk water in de heerlijkheid Strijen. Maar is ook een gewone persoonsnaam denkbaar bij brede, belangrijke wateren en grote meren, zoals b.v. *Spieringmeer* en *Aalsmeer* (waar de *s* op een persoonsnaam wijst); *Haringvliet*, waar *-vliet* een latere toevoeging is? In een brief heeft Karsten mij erop gewezen, dat dergelijke wateren en plassen zelden of nooit het eigendom zijn van één persoon (uitgezonderd dan de vroonheer). „Noord-Holland was vroeger rijk aan meren, maar ik ken slechts een paar meren en dan gewoonlijk kleine, die genoemd zijn naar een bepaalde persoon of familie”. En in zijn „Noordhollandse Plaatsnamen” geeft hij daar dan ook maar enkele voorbeelden van: de *Tjaarlingermeer*, de *Stommeer*, de buurtschappen *Bennemeer* en *Wogmeer*. Inderdaad heeft Karsten in zoverre gelijk, dat het overgrote aantal van de meren op andere wijze is benoemd, maar zijn stelling is te absoluut: ook onder de meren van betekenis (trouwens de grootte wisselde vaak in de loop van de tijd) is soms het eerste deel een persoonsnaam of wat daarmee op één lijn is te stellen. Zo wijst op bezit van de geestelijkheid *sPapen mere* (RHZ. I 264), behorend tot *den visscherien in Aemstelrelant*; door Ramaer (blz. 209 v.) vereenzelvigd met het — voormalige — meer *Bankeraas* onder Nieuwer-Amstel. Mag men met Ramaer en Karsten (blz. 142) hierin de naam van de in Noord-Holland veel vereerde⁸⁾ *St. Pancratius* (*St. Pancras*) zien, dan is de wisseling van naam

⁷⁾ Zie hiervoor en voor 't volgende Med. 28, 12 v.; 29, 41 v.

⁸⁾ Vgl. de buurtschap *Sint Pancras* (onder Koedijk): *Sinte Panraes separata a Koedijk* (c. 1513) (NGN. 7, 66), en zie V. d. Schaar, Wordingsgesch. Holl. doop- en familienamen blz. 138 (*Van Bancken = Pancras*). In „Meerhuyzen” laat Drost Roemer Visscher „vloeken”: *Bij Sankt Pancras van Sloten*; „men maakte elkander diets, dat aldaar het hoofd van dien Heilige opgegraven was” (Drost, uitg. Kamphuis blz. 246).

gemakkelijk te begrijpen. Er was nog een tweede *Papenmeer* en wel onder Zoeterwoude, o.a. door Hooft vermeld als *de Paapenmeer*, wanneer hij vertelt van het ontzet van Leiden. Een soortgelijke benaming is *Proostmeer* (Gr.) — later drooggelegd —, genoemd naar de proost van Farmsum⁹⁾.

Onder de samenstellingen met een eigenlijke persoonsnaam valt allereerst te noemen de *Hemmeer*, een voormalig meer bij Warmond. Fockema Andreae (blz. 44) heeft erop gewezen, dat dit water weliswaar op een kaart van 1647 *De Bedijckte Hemmeer* heet, maar dat de oudere kaart van 1615 *Henmeer* heeft. Balthasar geeft *Hen meer*, maar afdoend is de kaart van Beeldsnijder *Heins meer*. Het eerste lid is dus de persoonsnaam die ook voorkomt in noordhollands *Hensbroek*, ouder *Heynsbroec*¹⁰⁾. Een tweede voorbeeld is *Borderopsmeir*, vermeld — tussen Reker en Wogmeir — in de grafelijkheidsrekeningen¹¹⁾, die tevens het eerste lid — in verkorte vorm — als persoonsnaam vermelden: *Jan Borop* (II 375 en vaker). Onder de belangrijke Friese meren is een onbetwistbaar voorbeeld *Tjeuke-meer*, waarover Fr. Pl. N. 6, 74. Trouwens, bevreemdend is het niet; ook wanneer het water gedeeld bezit was, kon men het naar een van de eigenaars noemen, of ook naar hem wiens landbezit zvette aan een groot stuk van het meer: al waren er dan ook tal van andere mogelijkheden om zo'n water een naam te geven.

Ook andere grote wateren — ik bedoel allereerst de geulen in onze riviermonden, in de Waddenzee, in de voormalige Zuiderzee — droegen soms namen met een persoonsnaam als eerste lid. Zo is de oude naam van het *Sloe Jonker Fransengat*, aldus genoemd naar Jonker Frans van Brederode, die in 1488 met zijn vloot een befaamde tocht door deze geul ondernam¹²⁾. Gewoonlijk echter zijn die wateren niet genoemd naar de groten van deze aarde, maar naar eenvoudige lieden, wakkere schippers of vissers; zoals b.v. die *Oom-Kees-Ree* of *Oom-Kezesweg*, waar in de voorvoeging van *oom* het gemoedelijke, volkseigene van de benoeming tot uiting komt. Wie zal uitmaken, naar welke *Huibert* het *Huibertsgat* (Wadden) werd genoemd: wellicht naar de aanliggende *Huibertsplaat*, waar misschien eens het schip van een kapitein *Huibert* strandde?¹³⁾ Zou men ook *Engelsmangat* en *Spanjaardsgat* niet op soortgelijke wijze moeten verklaren?

⁹⁾ De Haan: Miscellanea-Gessler blz. 584 n. 19.

¹⁰⁾ Waarover Karsten blz. 55. Vgl. ook de *Klaas Hennepoelpolder* (Warmond) bij Fockema Andreae blz. 25.

¹¹⁾ RHZ. II 268; 296; 388; (*van der* —) 359.

¹²⁾ Zie WN. 237.

1b. Molennamen¹⁴⁾

Onder de samengestelde hydroniemen, waarvan het eerste lid een gebouw of huis aanduidt, nemen die met *molen-* een belangrijke plaats in. *Molen* is een leenwoord, wijzend op de nieuwe techniek die de oude Germaanse handmolen verving. Voor deze handmolen was het woord germ. **kwernu-/kwernō(n)-* = got. *-qairnus*, on. *kværn*, os. *quærna*, ohd. *quirn* en *quirna*, ags. *cweorn*, ofri. *quærn*; vandaar mnl. *querne*, *queerne*, *quaerne*. Weldra geschiedde het werk ook door paard of ezel; reeds het Gotisch kent de samenstelling *asilu-qairnus*. Toen de Germanen de waterkrachtmolen van de Romeinen leerden kennen, konden er twee dingen gebeuren: met het nieuwe gebruiksvoorwerp de nieuwe naam invoeren òf het oude woord toepassen op de nieuwe techniek, op dezelfde wijze als men later *molen* ook voor windmolen ging gebruiken; beide geschiedde inderdaad.

Het Latijnse woord luidde *mola*, waarvan het adjectief *molinus* (neutrum *molinum* > frans *moulin*), fem. *molina*; vandaar ndl. *molen* (mnl. ook *mole*), hgd. *Mühle*, eng. *mill*. Al spoedig — globaal gesproken van de tijd van Karel de Grote af: *Mühlhausen* aan de Unstrut wordt reeds in 775 vermeld — zette de *molen* zich vast in een grote menigte van water- en plaatsnamen. In ons land was dat aantal echter beperkt, doordat de waterkrachtmolen slechts in een deel ervan kon worden toegepast. Dat getal zwol echter sterk aan, toen de wind(kracht)molen in gebruik kwam, in de 2de helft van de 12de eeuw. Ziet men de „Lijst der aardrijkskundige namen van Nederland” na, waarin de *molen*-namen meer dan vijf bladzijden in beslag nemen, dan bevindt men, dat de *Molenbeken* (een enkele keer *Molen A*, *Molenlei*) vooral in 't Oosten en Zuiden van ons land voorkomen¹⁵⁾; het betreft hier de waterkrachtmolen. Daarentegen horen de talrijke *Molensloten* (*-tochten* enz.) thuis in het Westen en Noorden van ons land; zij hebben betrekking op de windwatermolen.

Het oude woord toepassen op de nieuwe techniek: tot op de dag van heden is in Scandinavië noors *kværn*, zweeds *kvärn* bekend gebleven in de betekenis van molen. Ook in 't West-Germaans bleef, korter of langer,

¹³⁾ Zie voor een ander water de *Huibert*, genoemd naar een aanzienlijk heer, het register.

¹⁴⁾ Uitvoeriger Med. 30, 36 v.v., waar ook de literatuur en de bewijspplaatsen zijn genoemd.

¹⁵⁾ Oude vermeldingen van molens aldaar met hun namen zijn: *de molendino Uorewerch, apud Eberghe* (d.i. *Eibergen*) (Okb. Gelre 373: a. 1188); *molendinum, quod in antiqua Isla, quod dicitur Hap* (t.a.p. 529: a. 1230). Zie hiervoor en voor andere Dr. Bl. 5, 118 v.v.

ten dele in de oorspronkelijke, ten dele in de nieuwe betekenis, het woord in gebruik, maar allengs stierf het af. Het WNT., dat de vormen *kweren*, *kweern*, *kwern(e)* en daarnaast *kwaren*, *kwaarn* geeft, noemt het in de algemene taal vrijwel verouderd, maar gewestelijk nog in gebruik. Dat het begrip voor wat de *kweern* onderscheidde van de *molen*, allang verdwenen was, bewijzen samenstellingen als mnl. *quernmolen*. Datzelfde geldt voor Duitsland; Schröder vertelt, dat de beide hem nog bekende *Erbs-* en *Jacobsmühlen* aan de Gelster op Mercators kaart (1592) vermeld staan als *Quernmullen*. Het woord *kweern* vluchtte in de toponiemen, maar wáár dat het geval was, zal het reeds òf water- òf windmolen hebben betekend, daar deze meer blijvend waren dan de ros-¹⁶⁾ en ezelmolens en vooral dan de handmolens. Heeft men samenstellingen met een waternaam, dan kan men voor *kweern* rustig de betekenis van waterkrachtmolen aannemen; betreft het (niet te oude) plaats-, veld- en bosnamen, dan zal plaatselijke kennis moeten uitmaken, of het terrein eer op een windmolen wijst. Daarbij doet zich de omstandigheid voor, dat naast de boven genoemde vormen nog een andere vorm ndl. *korn-* kan optreden, die beantwoordt aan ohd. *churn* (naast *quirn*), mhd. *kürn(e)*, *kurn*. Vgl. voor 't Duits *Querenberg*, *Quirnheim*: *Kürnheim*, *Kirnburg*; of bij oorspronkelijke waternamen: *Quirnbach*, *Quernfurt*, *Querfurt*: *Kürnach*, *Kirnbach*, *Kernbach*.

Wat ons land betreft, indien in 't Westen molens vermeld worden vóór de 2de helft van de 12de eeuw, dus vóór de tijd van de windmolens, dan moet men aannemen, dat het vernuft van de mens hier een weg gevonden had om ondanks het geringe verval de waterkracht te gebruiken; zoals in het geval van een oorkonde van 889, waarin Arnulf aan Gerulf in Holland goederen schenkt *cum... aquis aquarumque decursibus, molendinis* (Okb. HZ. I² 18). Fockema Andreae heeft erop gewezen, dat men, vooral in 't gebied van de Zeeuws-Zuidhollandse stromen, waar het verschil tussen eb en vloed enige meters bedraagt, van de middeleeuwen af tot op onze tijd een systeem had, waarbij men het zeewater inliet bij vloed en het dan bij eb weer uitliet om de molen te drijven¹⁷⁾. Een duidelijk voorbeeld, dat *kweern* zo'n molen aanduidde, levert zeeuws *Quarenvliet*. In 1256 bevestigt Floris V Allard van Duvenee in het leen van het land van Vriezendijk, hem door graaf Willem II geschonken: *Ende dit voirs. lant es gesloten ende gehouden bynnen desen palen alsoe als Quarenvliet opgaet ende roert 't saylant*

¹⁶⁾ Maar zie *Hesmolen* (Dr. Bl. 5, 119 v.); ook noordbrab. *Rosmalen* (Handel. 22, 107)?

¹⁷⁾ Zou op zo'n molenvijver de familienaam *Van den Corput* (uit *Corn-*) berusten?

dat men ghemeenlike 't geestlant heet, ende als Quarenvliet loept in Striene ... (Okb. HZ. II 220). Even verder wordt in hetzelfde stuk de watermolen van Schakerslo vermeld: *Item die watermolen in Scakersloo ... soe wie van den ambochte van Scakersloo moele 't ander moelen dan tot der sijne ... ende niemen en zoude nieuwe molen maken bynnen den voirs. ambochte sonder consent Alairts voirs.* En nog heet op Tolen een water *Molenvliet*.

Minder vaak maakte men gebruik van de lagere ligging van de polders om molens door het water van de open rivieren te laten drijven. In het stroomgebied van de Linge bewaart de *Korne*, zijriviervtje van de Linge, in zijn naam vermoedelijk de herinnering aan zo'n molen, waarbij men gebruik maakte van hogere en lagere ligging. Immers het water wordt in 1299 vermeld als *Die Kuerne, die Coren grave* (NGN. 3, 304)¹⁸⁾; klaarblijkelijk heeft men later, toen men het eerste lid niet meer begreep, dit voor de naam van het water aangezien, zodat men *grave* weglief¹⁹⁾.

1c. Grensscheidingen

In de inleiding is er reeds op gewezen, dat wateren bij uitstek geschikt waren om grensscheidingen te vormen; nog dienen zij vaak als grens tussen twee landen, twee gemeenten, twee percelen land; vgl. ook de onder „Adverbium” te bespreken namen als *Tussenwater*, *Twisk*. Zo verraadt *sloot* bij *sluiten* door zijn etymologie, dat dit de oudste functie van de sloten is geweest; *mark* en *zwet* werden van grens- tot waternaam. Nog vaker geschiedde het omgekeerde; n.l. dat woorden die een water aanduiden, grens-, scheiding(water) gingen betekenen; zie onder *doel*, *laak*, *maar*. Vooral bij brede wateren was het vaak van belang — b.v. met 't oog op visvangst, tolheffing, scheepvaart — te bepalen, hoe de grens in het water zelf verliep. Het woord *bepalen* is hier letterlijk juist, daar het in de regel gebeurde door *palen* aan te brengen, wanneer geen andere (betrekkelijk) vaste punten (zoals b.v. *keten*²⁰⁾) aanwezig waren. In die zin zal de *driboom* zijn op te vatten, waarvan sprake is bij een grensvaststelling tussen Willem, heer van Strijen, en de heer van Putten: *onse lande die gevoeget sijn te gadere tusschen Strien ende Weede: ... deerste scheydinge van der graft die staet an dusterste kepie westwärts bi rechten driboom in die lange mere ende strecket voirt bi rechten dribome te Pieter van Jaerts kete XV roeden oostwärts* (Okb.

¹⁸⁾ De vermelding als *Horn(e)* (a. 1456: NGN. 3, 158) is onjuist; zie Med. 30, 42.

¹⁹⁾ Niet hierbij fri. *Kornwerd*; zie Med. 30, 42 v., waar ook *Korendijk* is besproken.

²⁰⁾ Zie hiervoor, ook voor de zo dadelijk te noemen *Pieter van Jaerts kete*, de inleiding.

HZ. II 266: a. 1274). Dat met de „rechten driboom” drie in één lijn liggende bomen of palen worden bedoeld, schijnt te blijken uit een grensbepaling van de landen van Bergeik, Pelt en Exel (a. 1548), waarop Stallaert gewezen heeft: *dat int middel van den twee Laecxvoirden, in den put aldair, . . . sal wordden gestelt eenen pael, en noch eenen, en den tweeden pael . . . in de rechte linie comende van den boom daerop de voers. lantmeeters gedryboemt hebben* ²¹). Het woord *toepalen* kreeg de betekenis ‘door paalscheiding toewijzen’: *Int ambocht van Bokels Florens filius, so palen wi den grave toe . . . Voirt van des voerghenoemden Jacobs pael ene rechte ree te treckene toit an den pael van den Cortlande . . . Ende van den oestende van der Sponghe ene rechte ree te treckene ten Corten lande toe* (Fremery 309: ± 1295/6, waar even verder sprake is van een *reesloet* bij Zoetermeer). Het hier genoemde *ree*, westvlaams *ree*, mnl. *ree* ‘greppel, scheidingsgreppel tussen twee akkers’, mag men voor identiek houden met *raey*, *rooi*, een ontleening aan ofra. *raie*, *roie*, picardisch *rey* ‘vore, streep’. Het is uit het Zuiden ver naar het Noorden en Oosten opgedrongen; en zo vindt men het in alle mogelijke spellingen (*ree*, *reede*, *ra*, *rade*, *roye*, *raye*; *raescheydinge*: *radescheydinge*: *raidscheydinge*; *rayinge*: *radinge*) in de betekenis van grens in de Gooise Rechtsbronnen ²²); de *d*-vormen zijn veroorzaakt door hypercorrectisme (in de eerste plaats onder invloed van *rode/rade*); vgl. nog de plaatsnaam *Hollandse Rading*.

In toponiemen kan men dus voor *ree* twee betekenissen verwachten:

1. waterloop van geringe betekenis, in simplicia zoals de *Ree*, wetering onder Bergambacht (Z.-H.); verder de *Groene Ree*, wetering waarnaar de plaats *Reewijk* is genoemd ²³);
2. grensscheiding in samenstellingen als hollands-brabants *Reesloot* (Med. 28, 15), *Reevliet* ²⁴), die synoniemen zijn van *Schei(d)sloot*, *Scheirak*; vgl. ook de tautologische samenstelling *Scheireevliet* (wetering bij Fijnaard). Met *Scheiree(vliet)* staat op één lijn waterlands *Scheiding-*

²¹) Citaat naar Stallaert (s.v. *drijboomen*). Terecht Beekman (Mnl. W. 11, 123, waar meer plaatsen) tegen Verdam (Mnl. W. 2, 401).

²²) Zie Enklaar passim. Voor 't Oosten van ons land vergelijkte men *Reehagh* e.a. (Dr. Bl. 3, 61).

²³) Zie voor de spelling (*Ree-* of *Reeuwijk*) Beekman NGN. 10, 19 v. en Fockema Andreae blz. 36. In het onderhavige geval is, wegens de *Groene Ree* (zonder *-vaart* enz.), verwerpelijk de door Beekman mogelijk geachte verklaring van *ree* als ‘lijk’ (vgl. benamingen als *Lijkvaart* [Fr. Pl. N. 4, 48 v.], *Dodemansvaart*.) Een geheel ander *ree* ‘belangrijke vaargeul’ is in de inleiding besproken.

²⁴) Maar alweer niet elke samenstelling met *ree-*; b.v. niet de *Reevaart*, welke in de 17de eeuw gegraven werd om de bocht van de Utrechtse Vecht bij Nederhorst-den-Berg af te snijden: hij is genoemd naar de toenmalige ambachtsheren van Nederhorst *Van Reede*.

raai, sloot die een deel van de grens tussen Ransdorp en Zunderdorp vormt ²⁵⁾: voor *schei-* naast *scheiding-* vergelijkte men het synonieme zaans *hein(sloot)* naast *heiningssloot* ²⁶⁾.

Het is nodig, even stil te staan bij dit *schei(d-)* naast *scheiding*. Voor het taalgevoel is *schei-* de stam van *scheiden*, en dat zal voor de jongere namen ook wel juist zijn ²⁷⁾. Maar in oudere namen moet het wellicht opgevat worden als het substantief: mnl. *sceit* (n.) 'grensscheiding' naast *sceide*, *scede* (f.) 'plaats waar een weg zich in tweeën deelt' (ook in 't compositum *wegesceide*), maar oorspronkelijk wel gelijkbetekenend met *sceit* ²⁸⁾. Immers in de zin van grenswater wordt het in de samenstelling *Burgerscede* (thans *Scheewatering*) aangetroffen in een oorkonde betreffende de kerspellingen van Maasland, die wonen van *Oostbuurt* (gem. De Lier) tot aan de Maas en van de *Scheewatering* (bezuïden *Burgersdijk*, gem. Maasland) tot aan Naaldwijk: *ab Ostende Lyera usque ad Mosam et a Burgerscede usque ad parrochiam Naldwich* (Okb. Utr. 1041: a. 1245).

Zo kan dus *scheidelve* dit *sceide* als eerste lid hebben; misschien ook *scheisloot* en het uit Staring's Hoofdige Boer bekende *scheigrep*; evenzo *Scheibeek*, de door Vondel bezongen hofstee onder Beverwijk, genoemd naar de „doorluchte beeck, van bloeiend loof bedeckt”, die tot de invoering van het kadaster de scheiding vormde tussen de gemeenten Beverwijk en Velzen. En in *Scheidssloot* mag men wellicht bovenvermeld mnl. *sceit* vermoeden; vgl. ags. *scēad* 'boundary', dat volgens Ekwall bewaard is in engels *Shadwell* 'boundary stream'. Maar een dooreenlopen van beide vormen is natuurlijk zeer goed denkbaar.

Scheiding-, dat met en zonder overgangs-*s* voorkomt (b.v. *Scheidings-tocht*, *Scheidingwetering*), vindt men ook in het compositum *Land-scheiding*, een water onder Amstelveen, en, met sterke afkorting, in *Lansing*, zoals in de volksmond de *Landscheidingswetering* heet, die de grens vormt tussen de gemeenten Langerak en Goudriaan ²⁹⁾. Vgl. ook mnl. *landtscedinghe* in de oorkonde Okb. HZ. II 693 (a. 1290): *dat ambochte van Roderise, tusschen die landtscedinghe* (l. *Landt-*) *ende die Striclede*.

²⁵⁾ NGN. 6, 111.

²⁶⁾ Ook kortweg *heining*; b.v. *Jan Ijsbranden Heyningh* (a. 1634). Zie overigens voor mnl. *heyndilve*, *heynsloot* Mnl. W. 11, 227 v.v.

²⁷⁾ Een met *l*-verzwaarde vorm *scheidel-* (zie voor dergelijke verzwaaring onder „Verbum”) is door mij niet in waternamen aangetroffen; wel in mnl. *sceidelmeet* en in toponiemen als *Scheilweg*, *Zandscheil*.

²⁸⁾ Vgl. ook hgd. *Wasserscheide* tegenover ndl. *waterscheiding*. Verder plaatsnamen als *Enschede* (NGN. 6, 141 v.; 7, 41 v.; 95).

²⁹⁾ Opgaaf-V. Hof (Nieuwpoort).

Zeldzaam, en uiteraard jong (immers *grens* is eerst in de 16de eeuw uit 't Oosten in ons land gekomen), zijn de namen met *grens-*: de Lijst noemt *Grenskanaal* (of *Bergse Wetering*) bij 's-Herenberg.

Dat men als een synoniem van *schei-* ook *sculing-* in *Sculingleke*³⁰) mag opvatten, wordt verondersteld door Karsten (blz. 139), die in *sculing-* hetzelfde woord ziet als *Ter-schelling*, *Schellink-hout*, *Schellingwoude* (bij *schelen* in de zin van *scheiden*), maar dit is nog allerminst bewezen³¹).

³⁰) *inter rivulum qui vocatur Sculingleke et alium rivulum qui vocatur Hureslede*: FE. 62, 40—63, 1 (vgl. 69, 4; 221, 6). Bij Stoke I 590: *tusschen Zulinghen de vloet* (C en B: *Tusschen zulen den vloet*).

³¹) Men zou ook kunnen denken aan *schuilen*; vgl. bij Carnoy *Schuilenbeke* en amer. *Schuylkill*.

2. HET GESUBSTANTIVEERDE ADJECTIEF ¹⁾

Vanouds werden bijvoeglijke naamwoorden die door hun betekenis daarvoor geschikt waren, gesubstantiveerd ter aanduiding van een water-naam, waarbij men dan de voorkeur scheen te geven aan een *i*-stam; vandaar de reeds in de Romeinse tijd overgeleverde, vroeger besproken namen *Schelde* en, zo al niet **Elve*, dan toch *Elbe*; verder *Waal*; alle voorafgegaan door het lidwoord *de*. Op één lijn stellen wij hiermee andere *de*-namen die eerst in jongere tijd zijn overgeleverd, maar ongetwijfeld zeer oud zijn. Zo de *Fivel*, waarvan de naam thans alleen voortleeft in die van het Groningse landschap *Fivelgo*, maar die eens een sterk kronkelend natuurlijk water was. Deze *Fivel* kwam bij *Wester-Emden* (ouder *A-muthon*, *E-muthon*) uit in de Eems met een wijde, zich steeds verwijdende mond, totdat de verdere uitbreiding van de zeeboezem door de aanleg van dijken belet werd. Verwant is de naam van de niet zover af liggende plaats (*Het*) *Fimel* (gem. Termunten), reeds vermeld als (*in*) *Fimilon* in de lijst van inkomsten der abdij Werden (Okb. Gr. Dr. 5: c. 900); de *m* wordt bevestigd door vormen als *Fijmel(ga)*, oude bijvorm van *Fivel(go)*. De naam heeft de aandacht getrokken, doordat hij ook voorkomt in Widsith vs. 43: *bi Fifeldore*, in Sleeswijk-Holstein, hier klaarblijkelijk een andere naam voor de *Eider*, die sedert de 9de eeuw als *Egi-dora* in de Frankische annalen verschijnt. Het tweede bestanddeel van beide namen *-dor(a)* = nld. *deur* betekent zeeboezem; vgl. nld. *Helsdeur*, deel van het zeegat tussen Tessel en Den Helder. Het eerste lid *fifel* staat niet geïsoleerd in 't ags.; als simplex (n.) betekent het 'reus, monster', en als eerste lid van een samenstelling treft men *fifel-strēam*, *-wæg* 'oceaan', *fifel-mægen* 'magic power', *fifel-cynn* 'race of monsters'. Het is een woord, voorkomende in de poëzie; *fifelstrēam* moet betekend hebben de geweldige, angstaanjagende oceaan. Ook heeft het zijn verwanten in 't on.: *fifl* 'onnozele hals' (oorspr. wel 'reus') en *fimbal* 'sterk, groot'. *Fifeldor* heet dus het water, waar het uitvloeit in een grote, angstaanjagende zeeboezem, en *Egidora* (bij got. *agis* 'vrees') is dus een synoniem ervan. In Groningen was het de wijde *Fivelboezem*, die rechtstreeks 'de grote, de geweldige' werd genoemd. De vorm *Fimel* is ontstaan uit **fimbel*, beantwoordend aan bovengenoemd on. adjectief, waarnaast **fimfl fifel* opleverde. Later, toen samengestelde namen de overhand hadden, werd het verlengd tot **Fivel-ee* in een tijd dat samenstellingen met *-ee* in de mode waren; een

¹⁾ Med. 29, 1 v.v. (ook voor literatuur en bewijspplaatsen).

vorm *Fiuele* is in de kroniek van Wittewierum teruggevonden. Men kon ook *Fivel-* weglaten en het water eenvoudig als *ee* aanduiden; vandaar bovengenoemd *Westeremden*.

Een tweede voorbeeld zou zijn de *Linge*, indien dit terecht verklaard wordt als het *Lange Water*. Inderdaad is het een vrij grote lengte, van Doornenburg af tot voorbij Gorkum, waar de *Linge* in de Merwede valt; maar het oostelijk deel dat men thans de *Boven-Linge* noemt en dat in de volksmond de *Landwetering* heet, is, waarschijnlijk reeds zeer vroeg, gegraven. De eigenlijke *Linge* was oorspronkelijk een oude tak van de Waal — nog spreekt men van de *Dode Linge* ten Noorden van Tiel —, die als *Beneden-Linge* verder stroomde. Een naam „lang water” zou dus het best gegeven kunnen zijn in een tijd, dat men *Boven-* en *Beneden-Linge* reeds als één geheel opvatte²⁾. Wat de historische overlevering betreft, deze levert grote moeilijkheden op. De oudste vormen zijn: *iuxta Linguini* (Okb. Utr. 86: a. 893); *inter Leccam et Ligniam flumina* (Okb. HZ.² 103: a. 1108); *inter Leccam et Lignam* (Okb. Utr. 1385: a. 1256); *inter Leccam et Linghenam* (Okb. Utr. 1386: a. 1256). Maar spoedig daarna: *int lange water . . . van den Langenwater . . . aent Langewater, het Langewater* (Okb. HZ. II 498: a. 1284). Dan ook in Latijnse stukken *longa aqua*; zo b.v. *Chronicon Tielense* (blz. 228): *ultra longam aquam, que vulgaliter Linghen dicitur*. In een noot merkt V. Leeuwen die in 1789 dit *Chronicon* uitgaf, op, dat hijzelf de bezitter is van een wei, gelegen aan de *Linge*, genoemd de *Lingen-kamp*, maar oudtijds vaak *Langen-kamp*. Het is, alles tezamen genomen, dus de vraag, of men met Beekman e.a. mag aannemen, dat *Linge* een dialectische vorm van *lang* is³⁾; het is ook mogelijk, dat men er eerst later toe gekomen is, *Lange Water* en *Linge* taalkundig gelijk te stellen. Als parallel kan men aanhalen, dat het Alkmaarder *Lange Meer* (thans *Alkmaarder Meer*) vermoedelijk (dit wegens het verband)⁴⁾ bedoeld is met *Limmere* (Fremery 309). Maar in elk geval is voor het tegenwoordige taargevoel *Linge* volkomen geïsoleerd ten opzichte van *lang*. Behoort het er oorspronkelijk niet bij, dan verdient ernstige overweging een suggestie, mij schriftelijk gedaan door J. de Vries: „zou de middeleeuwse

²⁾ Wij verdiepen ons niet in de vroegste geschiedenis van die *Boven-Linge*, waarover de meningen uiteenlopen; men leze Hettema, vooral blz. 177 v.v. In dit verband moge curiositeitshalve vermeld worden Heda (ed. Buchelius blz. 156): *fluvio Lignia corrupte, Linea rectius, (sic vocato quia labori militari Romani instar regulę hanc fossam ex Rheno in Wahalim ac Mosam deduxere, pro recrescentibus aquis derivandis)*.

³⁾ H. Gr. § 37 Opm. 2.

⁴⁾ Dat past beter dan dat hier de *Limmermeer* (bij *Limmen*) bedoeld is. Zie Ramaer blz. 155.

naam *Linghenam* niet samenhangen met mnl. *lingene* 'drek, modder' en dus eigenlijk de half verlande Waalarm aanduiden?"

Nog onzekerder is het, of tot de hier besproken groep van gesubstantiveerde adjectieven de naam van de Friese *Linde* behoort. Dit water, vroeger een open rivier, wordt in de 12de eeuw vermeld als *Lenna* in een oorkonde, waarin bisschop Godefrid aan de Friezen van Lammerbruke schenkt *terram, que est . . . in[ter] Lennam anti[quam et Kunren*: Okb. Utr. 444 (a. 1165). De *Lenna antiqua* is niet meer bekend, maar waarschijnlijk is het water bedoeld, dat ontstaat door de samenvloeiing van *Kuinre* en *Linde* en dat thans *Oude Kuinre* heet⁵⁾. Dezelfde vorm *Lenna* (*Lenne*) vindt men vaker; zo Okb. Gr. Dr. 1096 (a. 1401): *alle dieghene, die in den Vriesschen palen wonen tusschen der Weser ende der Lennen*⁶⁾. En in de Fri. Naamlijst (blz. 234) deelt Winkler mee, dat in Stellingwerf de uitspraak nog is *Lende* en *Lenne*. De verhouding van de vormen is moeilijk te verklaren; indien de oudst overgeleverde vorm *Lenna* de oorspronkelijke is, hoe dan de overgang in *nd*? Gaat men, in strijd met de overlevering, van *Linde* uit, dan is wel de assimilatie van *nd* tot *nn* begrijpelijk, maar minder goed de overgang van *i* tot *ě* vóór nasaal + consonant. Een soortgelijke afwisseling van klinker treft men in de naam van de Groningse *Lent* (water bij Aduard), volgens de Lijst *Lint*, *Linde* of *Lent*; volgens W. de Vries (Gr. pl. n. blz. 124) 't *Lint* of 't *Lent* (*t* onder invloed van 't homoniem *lint*), in geschriften *De Lint* of *De Lent*⁷⁾. O.i. is *len-* de oorspronkelijke vorm; men knope dan voor de etymologie aan bij ndl. *len-ig*, waarbij vormen met *e* en *i*, met en zonder dentaal wisselen; vgl. beiers *len* naast on. *linr* en naast ohd. *lind(i)*, hgd. *lind* 'zacht, week'⁸⁾. Mnl. *linde* is een germanisme, maar de tekst (Der Minnen Loep), waarin het woord voorkomt: *Hier binnen wert dat water linde*, geeft mede met het oog op het verwante lt. *lentus* het recht, voor onze riviernaam een betekenis 'langzaam, zachtjes

⁵⁾ Zie Formsma: Saxo-Frisia 2, 81 v.v. (met bestrijding door Hartgerink-Koomans: ald. 3, 49 v.v., en dupliek door Formsma: ald. 3, 78 v.v.).

⁶⁾ Maar: *juxta Liennam* (Okb. Utr. II 568: a. 1204).

⁷⁾ Is eenzelfde waternaam bewaard in zuidhollands *Lin-schoten* (water en plaats, maar oorspr. wel dorp langs de *lin(t)*), ouder *Lin-scoten* (Okb. Utr. II 1073: a. 1246), *Lint-scote* (Okb. Utr. II 11 1143: a. 1247) (en vaker)? En in *Lin-donck*, dat in de 13de eeuw als een water bij Zevenbergen wordt vermeld: *alle dat land . . . dat leghet tusschen Ockerlake ende Lindonck* (Okb. HZ. II 740: a. 1290)?

⁸⁾ Directe aansluiting bij hgd. *lind* is voor onze *d*-vorm niet goed mogelijk, daar men een Oudfriese vorm met gesyncopeerde nasaal moet verwachten (vgl. os. *lithi*, ags. *līde*). De poging van Buitenrust Hettema (NGN. 4, 81 v.v.) om de plaatsnaam *Lemmer* met *Lenne* in verband te brengen, mag als mislukt gelden; zie voor *Lemmer* overigens onder *Lemmel*.

stromend' te veronderstellen. A priori is in Friesland Keltische herkomst buitengesloten; men moet *Linde* (*Lenne*) dus scheiden van de gelijknamige, meestal als Keltisch beschouwde, maar niet altijd op dezelfde wijze afgeleide riviernamen in Engeland (*Lyne*), België (*Lenne*), Duitsland (*Lenne*)⁹⁾.

Nog een *de*-woord, dat een gesubstantiveerd adjectief is, is de Friese naam van „in smoarch streamke yn it sompelân”¹⁰⁾, de *Murk* in Tietjerksteradeel. Buma¹¹⁾ heeft aannemelijk gemaakt, dat dit betekent 'het donkere water'; vgl. o.a. os. *mirki* 'donker' en nog dial. engels *murk*, *mirk* 'duisternis'. En hier mag men tegenover stellen de zuidhollandse *Lier* 'het heldere water', indien dit terecht met germ. **leu(h)s* = on. *ljöss* 'licht' in verbinding is gebracht¹²⁾. Als laatste van deze groep worde hier nog genoemd het vroeger reeds besproken *Blije*.

Tegenover de tot nu toe besproken gevallen staat een groep van neutra, die — hoe oud soms ook — toch jonger is dan de *de*-groep en dan ook niet zó sterk geïsoleerd is van het adjectief. Tegelijk zullen daarbij de samenstellingen met deze woorden worden besproken.

Wij beginnen met het meest verbreide woord: *diep*¹³⁾. Samenstellingen met het adjectief *diep* zijn niet ongewoon; zij willen niet zeggen, dat het water overal diep is, maar alleen, dat althans een deel diep is of dat — wanneer het een natuurlijk water betreft — dit op een enkele plek diep insnijdt in het omgevende land¹⁴⁾. Het oudste Nederlandse voorbeeld treft men in Oost-Zeeuws-Vlaanderen, waar, vermoedelijk in de buurt van Zaamslag, een waterloop vermeld wordt als *Dipanha* (a. 976), later *Depena* (a. 1003), *Diepena* (a. 1040) (DB. 136; 139; 141). Opmerkelijk is hierin de verbogen vorm van het adjectief die men ook vindt in *Dipenpul* (Fremery 48: a. 1218), thans de buurtschap *Dieppoel* (gem. Dinter).

Nog veel gewoner is bij *diep* de substantivering van het neutrale adjectief; bij het gebruiken van het woord realiseert men zich tegen-

⁹⁾ Zie voor *Lyne* Ekwall (welsh *lliant* 'stroom'); ook in 't Engels is er nog veel onduidelijks in deze en verwante namen, zie Forsberg blz. 123 v.v. Voor de Belgische *Lenne* zie Carnoy (kelt. *lindo-* 'water' of (*p*)*lendi-* 'helder'). Voor de Duitse *Lenne*, zijrivier van de Ruhr (11de eeuw *Linde rivus*) houdt Schwarz (II 67 v.) de mogelijkheid van Germaanse afkomst open (ijslands *lind* 'bron'). Zie verder voor hgd. *Lindbach* ZONF. 4, 144 v.; voor *Leine* ald. 11, 19. Onder Keltische namen is hiervóór limburgs *Linne* besproken.

¹⁰⁾ Kalma It Beaken 11, 194.

¹¹⁾ It Beaken 12, 146 v.v.

¹²⁾ Zie Med. 28, 121 v., waar ook de oudere vormen (*Liora*, *Liera*) zijn genoemd.

¹³⁾ Zie voor twee synoniemen *grondeloos* en *botmeloos* elders in dit werk.

¹⁴⁾ Vgl. ook de inleiding (over *breed* enz.).

woordig nauwelijks meer het verband met het bijv. naamwoord. Het WNT kent het in de betekenis van 'kanaal, vaart', hoofdzakelijk in eigennamen in de noordelijke provinciën; verder voor 'vaargeul', inzonderheid tussen wadden, banken of schorren. En het Mnl. W. bevestigt deze betekenis door oude plaatsnamen en verwijst o.a. naar 't *Hollands Diep*, het water dat eertijds Wijvekeken en Buttervliet heette.

Wat deze tweede betekenis betreft, de oudste plaats waar die voorkomt, is in de blafferd van de Friese goederen der abdij Fulda (eind 8ste eeuw): *iuxta fluvium Maresdeop* (Okb. HZ. I 9); d.i. het tegenwoordige *Marsdiep* dat Tessel tot een eiland maakt. O.i. is *fluvius* hier de vertaling van *deop*; synoniemen zijn dan oudgronings *Maris-fliete* (inkomstenlijst-Fulda), waarmee volgens W. de Vries¹⁵⁾ aanvankelijk de uit een *maar* verbrede riviermond van de Hunze bedoeld werd, en oudzeeuws (*super*) *fluvio Maris* (DB. 49: a. 941), waar een overigens onbekende waterloop bij Oostburg is gemeend; dit *Maris* schijnt een genitief te zijn; Mansion¹⁶⁾ meent, dat het evengoed de naam van een beek als van een zee-arm kan geweest zijn. Indien het *Marsdiep* werkelijk in de na-Romeinse tijd uit een vanouds aanwezig kuststroompje is ontstaan en dit — zoals Hettema (blz. 41) het uitdrukt — door de verbinding met de Flevo-rivier een flinke rivierarm is geworden, dan is het parallellisme met *Marisfliete* te treffender¹⁷⁾. In al deze gevallen ligt dus het vroeger besproken *mare* (*maar*) ten grondslag. Dit *mare* heeft zich in de samenstelling *Scoudemare* verbonden met *diep* 'watergeul, diep water' tot een nieuw compositum *Scoudemarediep* (Okb. Utr. 631: a. 1216—1222), waarmee het *Brouwershavense Gat* bedoeld werd. *Diep* is hier dus synoniem van *gat*, zoals vaker; vgl. b.v. *Marollegat* = *Diep van den Kraaiert*; *Boomkensdiep*, ouder ook *Boomkensgat* of *Boomsgat*. Diezelfde betekenis van (vaar)geul heeft ook *Nieuwe Diep*¹⁸⁾; verder *Staaldiep*, zo genoemd naar de *vis-stalen*¹⁸⁾.

Anders staat de zaak in de noordelijke provinciën. In Drente zijn het de riviertjes die meestal *diep* (vaak in verkleinvorm *diepie*) heten; b.v. *Peizer-*, *Punter-*, *Eelderdiep*; dus als synoniem van 't vroeger besproken *stroom*. Voor Groningen heeft Huizinga er reeds op gewezen, dat *diep* (gronings 't *daip*) zowel gezegd wordt van natuurlijke als van gegraven wateren, die men in dit gewest vaak reeds door hun richting van elkaar kan onderscheiden: de jongere, kunstmatige verkeerswegen als *Damster-*

¹⁵⁾ NGN. 9, 56 v.v. De naam is bewaard in die van een plaats: *Maarslag*.

¹⁶⁾ OGN. 141. Zie verder onder *maar*.

¹⁷⁾ Anders Karsten (blz. 147), die als letterlijke betekenis aanneemt: 'het diepe der zee'. Drents *Marsstroom* e. dgl. bevatten uiteraard *mars* 'moeras'.

¹⁸⁾ WN. 269; resp. Med. 29, 46 v.

diep, *Winschoterdiep*, snijden dwars de oude natuurlijke waterlopen. Zo is het *Wolddiep* in *Vredewold* gegraven ingevolge een afspraak van 1384 (Okb. Gr. Dr. 746). Maar het *Reitdiep* (= *riet*-diep, in Friese vorm), dat oudtijds ook vermeld wordt als *Groeningher Diep* (Okb. Gr. Dr. 938: a. 1396; 1020: a. 1398), is oorspronkelijk het vervolg van de Drentse *A* of het *Hoornse Diep*. Een tautologische samenstelling is *A-diep* (zie onder *A*). Het *Aduarderdiep* is de vergraven voortzetting van het *Peizerdiep*, zoals blijkt uit de overeenkomst, door het klooster te Aduard dienaangaande gesloten (Okb. Gr. Dr. 241: a. 1313). Wat voor Groningen geldt, geldt ook voor Friesland; vgl. b.v. *Dokkumerdiep* tegenover *Kolonelsdiep* (ook *-diept*)¹⁹⁾.

De productiviteit van *diep* in onze tijd blijkt daaruit, dat tal van nieuwe namen voor nieuwe wateren in de Zuiderzeepolders ermee zijn gevormd; b.v. in de Noordoostpolder *Zwanendiep*, *Ramsdiep*, *Kattendiep*.

Een tweede voorbeeld is *vlak*, waarvan als gesubstantiveerde vorm 't *Vlak* naast 't *Vlakke* voorkomt. Zo is op 17de eeuwse kaarten 't *Flack* de naam zowel van een vaarwater niet ver van de zuidwestelijke kust van Friesland (tussen *Monnicke Sant* en 't *Clif*) als van een breed water ten Zuiden van het *Arnemuidersand*²⁰⁾, terwijl een vaargeul *Wieringer Vlack* tussen *Wieringen* en *Breesandt* wordt aangegeven²¹⁾. En 't *Vlakke* wordt reeds vroeg vermeld als een vaarwater bij *Oostburg*: *upt vlacke* (a. 1542)²²⁾; vgl. bij *Kiliaan vlacke* 'aestuarium', wel te scheiden van het vrouwelijk substantief op *-e* mnl. *vlake* 'wateroppervlak'²³⁾. In al deze gevallen ziet *vlak* op het rustige, wijd uitvloeiende water met kalme opper-, „vlakke”. De bekendste samenstelling met *vlak* is het wijde water *Vlak-ee*, d.i. de „dode” hoek achter de binnenzijde van *Voorne*, waaraan het tegenwoordige eiland *Overflakke* (d.i. het land over, ten zuiden van het water *Vlak-ee*) zijn naam te danken heeft: aanvankelijk niet veel meer dan een zandbank, werd het later, samengevoegd met allerlei

¹⁹⁾ Zie voor deze vorm *Med.* 29, 8.

²⁰⁾ Op de kaart van *Sgrooten* (1592): zie *Damsteegt* kaart 19. *Beekman* (WN. 236) geeft: 't *Ulakke*.

²¹⁾ *Damsteegt* kaart 18.

²²⁾ *De Flou* s.v.

²³⁾ Daarnaast komen 't *Ulack* en *Ulaak* als namen van zand- en slikplaten voor; vandaar de plaats *Schore en Ulake* (Z.-B.). Later is in deze betekenis *vlake* door *vlakke* vervangen; b.v. *Maasvlakke*, *Flakke van Arlingen*, *Ulake van Kerken*. *Ulake* is — voorzover onzijdig — de verbogen vorm van *vlak*; echter drong daarnaast al vroeg *vlakke* in de casus obliqui in. Een geheel ander woord is *vlake* als veldnaam (b.v. bij *Dwingelo Boerenvlake*, *Honigvlake*); zie *Lindemans Med.* 29, 30.

opwassen, ingedijkt ²⁴). Waghenaer (Spiegel der Zeevaert, 1584) kent *Flackee* nog als naam voor het vaarwater; Sgrooten (1592) noemt het oostelijk deel van wat thans Haringvliet heet, *Herringvliet*, maar het westelijk deel *Flakkee*: „*Opt Flacke*”; het eiland noemt hij nog onder de oude naam *Zuidt Vorn*. Bij de naam van het water *Vlak-ee* behoort ook *Vlakebrigge* op Voorne: *Monomara ubi finitur in Vlakebrigge... a Vlakebrigge usque in Suthmare* (Okb. HZ. I 316: a. 1229). Andere samenstellingen met *vlak* zijn: *Vlakven*, *Vlakwater* naast *Vlakke Brekken*, *Vlakke Riet*, alle hedendaagse benamingen.

Een derde voorbeeld is *wijd*, dat in talrijke samenstellingen ²⁵) voorkomt, waarvan de oudste is *Widela*, tweede naam voor een voormalig grenswater tussen Voorne en Putten, dat meestal in de middeleeuwen *Bernisse* heet. Vergelijk een oorkonde, waar sprake is van landen, gelegen: *inter Masam* (d.i. de *Brielse Maas*) *et Widela* (Okb. Utr. 631 [= Okb. HZ. I 491]: a. 1216—1222); verder *Wydele* (Okb. HZ. I 416: a. 1246). Ook Melis Stoke noemt het water; éénmaal definiëert hij nader het terrein: *in de Widele van Ghervliet* (VIII 893); de andere maal blijkt de betekenis van het water, doordat de graaf er met zijn schepen ging liggen: *Ende her Ghye die voer voert/Tote dat hi in de Widel quam* (VIII 410 v.). Mede in verband hiermee mag men *Widela* wel voor een *wide lo* (dit *lo* in de betekenis van *water*) houden, waarbij *-lo* is verzwakt tot *-le*, soms ook gelatiniseerd tot *-la* ²⁶). Wie daartegen zou willen inbrengen, dat de *Bernisse* thans een smal polderwater is, vergeet, dat het vroeger de aangewezen scheepvaartweg van Holland naar Zeeland was, waar in bovengenoemd *Geervliet* Floris III een tol stichtte. Toen *Bernisse* het als waternaam won, bleef *Widela* aanvankelijk nog voortleven in de naam van hof *Wielestein* te Heenvliet, en thans nog in *Wieldijk* aldaar.

Ht gesubstantiveerde *wijd* vindt men meermalen, zowel in de vorm *wijd* als *wijde*, ten Noordoosten van de voormalige Zuiderzee. Terwijl Oldehaske (Fr.) de meren *Haskerwijd*, *Kleine Wijd*, *Nannewijd* (maar

²⁴) Men vergelijke een huidige kaart met die van ± 1300 in de Gesch. Atlas en zie het overzicht in de Inleiding van Landheer's Dialect van Overflakkee (1951). Zie ook Damsteegt blz. 46 over de samengroeiing van Overflakkee met Goeree.

²⁵) B.v. *Wijdhop*; *Wijdvliet* (zie register); *Wijde Blik* (waarover VN.² 52).

²⁶) Zie onder *lo* en vergelijk V. d. Bergh blz. 56 v.v. Niermeijer (Ts. Gesch. 66, 168) acht het mogelijk, dat *Witla*, vermeld in de *Annales Fuldenses* (*emporium Witla*), aan de *Widela* lag. Het zal overbodig zijn erop te wijzen, dat men *Widela* geheel moet scheiden van de Duitse *wedel*-namen, die van Scandinavische oorsprong zijn; zie over deze Schröder DNK. 311 v.v.

als plaatselijke uitspraak wordt ons *Nannewiede* opgegeven²⁷⁾) kent, heeft in de kop van Overijssel *Wijde* (uitspr. *Wiede*) de overhand: *Beulak(k)er-* en *Belter-wijde*, *Schutsloter Wijde*, en vlak bij Giethoorn *Bovenwijde*, *Kierse Wijde*, terwijl een verbreding van de Linde heet *Het Wijde* of *De Wijde*. Hoewel men soms ook spreekt van *De Beulak(k)er-wiede* enz., heb ik toch de indruk, dat het onzijdig geslacht — o.a. door Beekman (WN.) opgegeven — oorspronkelijk is²⁸⁾ en dat men dus niet te doen heeft met het vrouwelijk substantief op *-e*, dat al vroeg door *wijdte* is verdrongen. Behalve in de genoemde streek komt *Wije* ook voor in Holland, o.a. als naam van de veenmeren bij Reewijk; b.v. *'s-Gravenbroekse*, *Oukoopse*, *Gravekoopse*, *Vettenbroekse Wije*²⁹⁾. Opmerkelijk is nog *de Breewijd*, zeegat westelijk van Huisduinen, waar wellicht synoniemen als *geul* verantwoordelijk zijn voor het geslacht.

Synoniem van *wijd* is *breed*: *Brede Water*, *Breedwater*, *Breewater*; vgl. boven *Breewijd*. *Het Breed*³⁰⁾ wordt door Staring gebruikt voor het *Kanaal*, en het vormt aldus een tegenstelling tot het *Nauw van Calais*, waar dit 'zeestraat' ging betekenen; vgl. verder het *Nauw van Bat*, het *Nauw van Broek* (NGN. 6, 103) e.a. Daarnaast uiteraard composita: *Nauwe Beek*, *Nauwe Gein* e.a.; ook in tegenstelling, b.v. *Nauwe* en *Wijde Giesen*, *Nauwe* en *Wijde Greuns*.

In 't mnl. bestaat een adjectief *slac* 'slap, traag', dat met afleidings-suffix bewaard is in zuidndl. *Slakkinge*³¹⁾. Daarnaast, met een aan de casus obliqui ontleende *ā*, bij Kiliaan *slaeck* 'laxus, remissus'. Dit adjectief wordt tot onzijdig substantief *slaak*, door het WNT. vermeld in de betekenis van 'plaats waar de zee, bij onstuimig weer, rustig is'³²⁾. Toponymisch is het *Slaak* de naam van het voormalig water tussen St. Filipsland en de vaste wal van Noord-Brabant; thans verbindt een daar gelegde dam Steenbergen en St. Filipsland. In de geschiedenis staat het *Slaak* vooral bekend om de slag, die daar in 1631 geleverd werd tussen Spanjaarden en Nederlanders en die met de overwinning der laatsten eindigde. In 1681 vervaardigde Iman de Waier een „Caerte Figurative van het Oude Canael genaemt het Slaeck streckende vanden

²⁷⁾ Opgaaf-Liezinga (St. Laurens).

²⁸⁾ Zo geeft Liezenga ons op, dat *Nannewijd* plaatselijk ook heet *at Wiede*; en Prikken (Steenwijk) noemt ons onder Giethoorn 't *Wiede*.

²⁹⁾ Opgaaf-V. Roon (Reewijk).

³⁰⁾ Zie WNT. III, 1, 1169; verder voor *het Bree* V. Meurs Ts 21, 315 v.

³¹⁾ Zie Gysseling Oudenburg blz. 208 v. Vgl. voor verdere verwanten (de riviernamen *la Slack*, *Schlock*, *Schleck*) Bückmann (GGA. 182 blz. 183), die daar terecht zijn vroegere verklaring uit **sē-laka* herroept. Niet verwant zijn vormen als gelders *Runneboomslaak*, d.i. *Runneboom-s-laak*; vgl. *sleek* onder *leek*.

³²⁾ Zie verder Heeroma Ts. 70, 269 v.

hoeck van Merlo³³) aen het Hollants diep zijtwaert aen tot inde Riviere d'Eendrecht het welk tegenwoordig met platen en zanden is verlandt"³⁴). Ook een buitengeul van de Arne heette *het Slaecke*³⁵). En in Rotterdam bewaart de *Sla-kade* (volksetymologisch voor *Slaak-kade*) de herinnering aan het woord; trouwens volgens NGN. 1, 61 — waar ook nog gewezen wordt op de Rotterdamse familienaam *Slaakweg* — zou *slaak* in Rotterdam als gemeen znw. (toen) nog in gebruik zijn (geweest) voor wetering. Het is dus een Vlaams-Zeeuws-Zuidhollands woord; Heeroma meent, dat het van Engelse herkomst is. Mogelijk etymologisch verwant met *slaak* is *slenk*; zie aldaar.

Als laatste van de boven besproken groep van adjectieven wordt hier *hol* 'laagliggend, moerassig' genoemd³⁶). Zo heet een plassen- en moerasgebied bij Kortenhoef *het Hol*, een dito bij Abkou *Botshol*; vgl. ook *Schiphol*, thans het bekende vliegveld bij Amstelveen. Samenstellingen met het adjectief *hol* als eerste lid zijn o.a. *Holendrecht*, *Holenflet*: de casus obliqui van *hol* hadden oorspronkelijk slechts één l³⁷). Beide vormen, *hole* en *holle*, vindt men in amsterdams *Holensloot*, thans onder invloed van de *leellie*-namen vervormd tot *Holiesloot*, naast zaans *Hollesloot*. Verwant met de *hol*-namen zijn, of kunnen althans zijn, de vroeger besproken *hel*-namen. Een aardige volksetymologische vervorming treft men aan in *Mooie Nel* (plas bij Spaarndam) uit *Mooien Hel*³⁸). De betekenis 'laagliggend, moerassig' zal men hieronder bij andere waternamen terugvinden.

³³) Vgl. *Slaak van Meerlo* (onder *lo*).

³⁴) ARA, Den Haag (Hingman n° 2789).

³⁵) WN. 236. 't Mnl. W. noemt een vrouwelijk *Slake*, Goerees vaarwater; zie ald. ook *slaect* (met paragogische *t*).

³⁶) N.Tg. 37, *93 v.v.; voor *Holiesloot* enz. Med. 28, 11.

³⁷) In Noord-Brabant de *Hool-A* of *Hole Stroom* als andere naam van Reuzel of Dieze: Smulders NGN. 14, 171.

³⁸) WN. 117. Etymologisch verwant is ook het in de inleiding genoemde *heul*.

3. HET ADJECTIEF ¹⁾

Was aanvankelijk de substantivering van het adjectief voldoende om een waternaam te vormen, later (maar al zeer vroeg) werd het gewoonte uit adjectief + substantief samenstellingen (b.v. *Smalle Ee*), weldra samenstellingen (b.v. *Smaalsloot*) te vormen. De in de eerste periode van dit proces aldus ontstane hydroniemen vertonen een dusdanige versmelting van beide delen, dat zij voor het taalgevoel simplicia zijn; vgl. *Velp* en andere *apa*-namen. Maar naarmate de composita jonger zijn, zijn de twee delen duidelijker te onderkennen. Het adjectief is daarbij kenmerkend (b.v. *Wide-le*) of onderscheidend (b.v. *Nauwe* en *Wijde Giesen*, onderdelen van éénzelfde water); het laatste is in 't bijzonder het geval, indien op deze wijze hoofd- en zijrivier worden onderscheiden, b.v. *Grote* en *Kleine Beerze*; zo onderscheidt men in 't Bohemerwoud twee bronrivieren van de Moldau als *Warme* en *Kalte Moldau* ²⁾.

Een bijzondere plaats nemen onder de adjectiva die in, welke door middel van *-er* ³⁾ van toponiemen, dus ook van hydroniemen, zijn afgeleid. Van oorsprong zijn het samenstellingen met *-wari* 'bewoner', en overoude composita als *Chinnelosara* (*gemarchi*), *Lonora* (*Laca*) zal men nog mogen vertolken als „van de aanwonenden van **Kinnelōs*, van de bewoners van *Loenen*” ⁴⁾. Maar de *r* van *Amsterdam* was niet voldoende om het verschil levend te houden tussen *Amsterdam* 'dam van de Amstellaren' en *Amsteldam* 'dam in de Amstel', en dat geldt ook van *Rotterdam*; *Zaardam* moest zelfs wijken voor *Zaandam*. Soms ging voor het taalgevoel alle verband verloren door sterk verschil in vorm; zo tussen *Leerdam*, *Leerbroek* en *lede*; ook bij *Lekkerkerk* voelt men nauwelijks samenhang met *Lek*; en bij *Wanneperveen* raakte de *Wanep* onbekend. In 't algemeen kan men zeggen, dat de verschrompeling tot *-er* de samenstelling tot afleiding maakte; vgl. b.v. *Alblasserwaard*, *Drechterland*; *Kager Meer*, *Slenerstroom*. Zodoende kwam *-er* op één lijn te staan met het suffix *-s* ⁵⁾, dat evenzeer adjectieven van toponiemen

¹⁾ Het deelwoord, ook indien tot bvnw. geworden, wordt onder het w.w. behandeld.

²⁾ Meer voorbeelden bij Brandenstein: *Revue de Slavistique* 3 (1950), 301 v.

³⁾ H. Gr. § 143 Opm. 3 (met literatuur); daarbij Krahe *Festschrift-Zucker* (1954) blz. 237 v.

⁴⁾ Vroeger zijn reeds de namen met *-zater-* besproken; zie onder *Harsaterdrecht*.

⁵⁾ H. Gr. § 139 (met literatuur).

afleidde en zich allengs van Vlaanderen naar het Noorden uitbreidde ten koste van *-er*; b.v. *Leidse Meer*, *Ganswijkse Gantel*; en, minder gewoon aandoende, *Vaartse Rijn*, *Vaartse Loop*, *Sloots Opgaande* (bij *Zuidwolder Sloot*), *Hollandse-veldse Opgaande*⁶⁾. Soms hebben zij zich losgemaakt uit een compositum van znw. + verbindings *-s* + znw., b.v. *Elleboogse Vaart* (Zoetermeer) tegenover *Elleboogsvaart* (Nieuwkoop); *Rijkse Wetering: Laka Imperii*.

3a. Synoniemen en tegenstellingen⁷⁾

aa. *Groot* en *klein*, zeer verbreid, b.v. *Grote* en *Kleine A*, *Grote* en *Kleine Apt.* Naast *grote* verschijnt de vorm *groot*, b.v. *Grote Wiel* naast *Grootwiel*. In Latijnse vertaling komt een *Magnam Wadam* in de buurt van Utrecht voor in een oorkonde van 1259 (Okb. Utr. 1484). Een synoniem van *groot* zal bewaard zijn in drechts *Mekelermeer*, naar de opmerking van W. de Vries⁸⁾ in vorming te vergelijken met *Lago Maggiore*. Een synoniem van *klein* is *lutje*, *lutke* (*Lutjediëp*, *Lutkebeek*); zo, in de grafelijkheidsrekeningen, onder Avenhorn *Luttekedrecht*; vgl. ook in Friesland *Dae litika Mar* (1489).

Lang — waarover reeds een en ander gezegd is onder *Linge* — staat tegenover *kort* in mnl. *Langhe Sloet* (Okb. HZ. II 458: a. 1282, bij Schelluinen) en *Corten Sloet* (RHZ., bij Koedijk)⁹⁾. Als overgang van appellatief tot nomen proprium komt *die lange mere* voor bij de grensbepaling door de heren van Strijen en Putten tussen: *onse lande die gevoeget sijn tegadere tusschen Strien ende Weede* (Okb. HZ. II 266: a. 1274). Nieuwe voorbeelden, waar de tegenstelling *lang: kort* is bewaard, zijn *Korte* en *Lange Laak*, *Korte* en *Lange Wijk*; ook de plaatsnamen *Korter* en *Langer Aar*. Soms ook was het voldoende, alleen het ene adjectief te gebruiken: tegenover de *Wijdoliet* van Noord-Beveland stond de Zuid-Bevelandse *Cortwifliet* (Okb. HZ. I 289: a. 1224). Op soortgelijke wijze heette de *Cortegrave* (Okb. HZ. N. 37: a. 1264) in de Alblasserwaard aldus in tegenstelling tot de *Grave*, thans *Graafstroom*. Een oude samenstelling van een onverbogen *kort* met *keen* is bewaard in de plaatsnaam *Kortgene*.

ab. Als synoniemen van 't vroeger besproken *nauw* zijn allereerst te noemen *smal* en *eng*; b.v. *Smalle Ee: Smalweesp: Smaalsloot; Enge*

⁶⁾ Vgl. buiten de waternamen b.v. *Meneerse Plaat* (in het Haringvliet), *Staartse Nol* (bij *De Staart* onder Borsele), *Eilandse Weg* (Nederhorst-den-Berg).

⁷⁾ Wie meer voorbeelden of bewijsplaatsen wenst dan in het volgende genoemd worden, kijke in het register.

⁸⁾ Dr. pl. n. blz. 63 v.

⁹⁾ Med. 28, 8.

Ijsel, Enge Beek; vaak tegenover 't reeds behandelde *wijd*; b.v. *Enge* en *Wijde Stierop, Enge* en *Wijde Wormer*. Andere synoniemen zijn *nar* in noordhollands *Narrevliet*, en *kreupel* in mnl. *Crepelfliet*. Op de vorm hebben ook betrekking *recht* en *krom*; b.v. *Rechte* en *Kromme Angstel, Rechte* en *Kromme Grouw*. Oude voorbeelden zijn: zuidhollands *Rethchesclat* (FE. 87, 16), sloot bij Abtspoel, en noordhollands *Cromdel* (a. 1532, onder Koedijk); zeeuws *Crompvlit*. Zie voor *recht* = *rak* onder laatstgenoemd woord. Vermoedelijk is een synoniem van *krom* gesubstantiveerd bewaard in *Waal*.

Verder behoren nog in deze categorie *schuin* en *slim*: *Schuine Sloot, Slimme Tocht* naast *Slimtocht*. Verder *dwars* (*Dwarssloot*), ook in gewestelijke vorm zaans *Dorssloot*, waarnaast gesubstantiveerd *Dors*, oorspronkelijk onzijdig; ook in samenstellingen: *Papendors, Lange Dors. Rond* karakteriseert plassen, b.v. *Ronde Gat, Rondevlaas, Ronde Weel: Rondgors, Rondmeer, Rondven*.

ac. *Nieuw*¹⁰), waarnaast zelden *jong*, en *oud*; b.v. *Nieuwe Meer, Jonge Meren: Oude Meer; Nieuwe Gouw: Nieuwgraaf: Nijgraaf; Oude Greb, Oude Mije: Oudvaart*. Ter plaatse waar nu De Klundert ligt, wordt oudtijds een *Nieuwervaart* of *Niervaart* vermeld; de naam van een andere *Nieuwevaart* leeft voort in *Vaartse Rijn*. Een *Nieuwvlit* op Noord-Beveland verschijnt in de grafelijkheidsrekeningen als *Nuwen-*, resp. *Niuewvliete*. Soms kreeg zo'n nieuw gegraven water een andere naam; duidelijk ziet men de overgang, wanneer onder Scheemda wordt gesproken van: *den nyen oft Monikesloot* (Okb. Gr. Dr. 814: a. 1391). Zeer veel komt *oud* en *nieuw* voor bij *wetering*; reeds vroeg wordt de Utrechtse *Oude Wetering* als zodanig (*Oude Weteringe*) vermeld: Okb. Utr. 1176 (a. 1248). Eveneens middeleeuws is in Utrecht *Oudelle* (*Oldelle*). Van de tot plaatsnamen geworden hydroniemen met *oud* zij hier alleen genoemd *Oudewater*, vroeger *Oudewatere* (Okb. Utr. 938: a. 1239).

ad. Bij *vlak* werd reeds gesproken van rustig water; allerlei synoniemen geven dit begrip min of meer duidelijk weer, terwijl in mindere mate — immers geen blijvende toestand van de meeste Nederlandse wateren — het tegengestelde wordt aangegeven. Bereids werden besproken *Linde* („zachtjes stromend”), *Blijde* („rustig kabbelend”), *Bode* (*-graven, -maer*) („doof, traag”). Wat dit laatste woord betreft, dezelfde betekenisovergang tot ‘weinig levendig, traag’, die in on. *daufr* is bewaard, komt ten onzent voor in daarmee samengestelde hydroniemen;

¹⁰) Zie voor de verschillende vormen van *nieuw* (*nije, nuw, nou(w)*) en hun verbreiding V. d. Bergh (T. e. T. 5, 176 v.). De naamkunde-commissie verzamelt hierover en over *oud* (*old enz.*) gegevens (vragenlijst 5, vr. 2 en 3).

vgl. b.v. *Dove Balg*, *Dove Kûl*, *Dove Wetering*, *Dovellinge*¹¹). Het is synoniem van *lui* 'traag, langzaam lopend'; vgl. *luie zee*; zo in de toponiemen 't *Luie Gat* (een water bij de Hilversumse Meent), *De luie Rek* (= *rak*). Voorzover mij bekend, komt in Nederlandse hydroniemen niet een *lui* uit *luide* voor; dus geen namen die op één lijn zijn te stellen met hgd. *Lautenbach*, engels *Loudwater*.

Sterker nog dan *lui* en *doof* zijn *stil* en *dood*. Het eerste b.v. in *Stille Wetering*, *Stille Diep* of *Stildiep*, synoniem van *Lustige Maar*: „Het water (van het Stildiep) loopt in de richting, tegengesteld aan de vroegere — maar *loopt* is wat veel gezegd”¹²). Voor *dood* vergelijk men mnl. *dootlage* (*dolage*) 'water dat dood ligt, waar geen stroom is; poel, moeras'¹³). Zo'n water zal in meer dan één geul 'dood' zijn geworden door het ontstaan of graven van een nieuwe arm; het kan dan synoniem worden van doodlopend. Zo neemt men veelal aan, dat de *Dode Linge* een oude tak van de Waal is. Hiervóór werden reeds besproken *Doedemare* en *Dode Graaf*; vgl. verder b.v. *Dode Wetering* naast *Dosloot*. Het Franse *Lac Mort* (Dauphiné) is te vergelijken met de Zwitserse *Faulensee* 'lac paresseux'. Een synoniem van *dood* kan ook *blind* zijn (vgl. een *blind* of *doodlopende* straat); b.v. *Blinde Beek*, *Blinde Wijk*¹⁴).

Tegenover *traag* staat *snel* (*Snelle Loop*); misschien is *Ilp* een synoniem, = ohd. *Swindaha*. In dit verband dient ook genoemd *mal*, dat niet ongewoon is in de samenstelling *Mallegát*¹⁵): in menig geval zal *mal* dan wel zien op de draaiende beweging van het water bij de uitmonding in een ander water¹⁶); zo herinner ik mij, dat dit een halve eeuw geleden heel goed uitkwam bij het *Mallegát* in Meppel. *Malzwin* (Waddenzee) zal in betekenis identiek zijn met *Razend Zwin* (Anna-Paulowna). Dat is niet het geval met *dol* in *Dollard*, dat eerst volkstymologisch in deze sfeer is gekomen; men scheidt het dus van hgd. *Tollbach*, dat een synoniem is van *Wuotach*¹⁷). Wel is het aannemelijk,

¹¹) Vgl. Krahe PBB. 67, 377 v.; Schönfeld Fr. Pl. N. 4, 83. Een synoniem in *Egel-meer* (zie ald.)?

¹²) W. de Vries Gr. pl. n. blz. 134, resp. 9.

¹³) Daarbij noordbrabants *Doling* (NGN. 14, 178 v.).

¹⁴) Anders Ekwall (River-Names 37), die in engels *Blindbeck*, hgd. *Blindenbach* de betekenis 'dark, obscure' of 'secret, obscure, privy' of 'covered or concealed from sight' aanneemt.

¹⁵) WNT. s.v.

¹⁶) Of bij doorbraak; vgl. ook gronings *Ipe-gat* 'open gat', waarvan de naam op het daardoor indertijd ontstane open gat door de dijk heen betrekking heeft (zie register).

¹⁷) Schröder (DNK. 163; 373; 382) zoekt — m.i. ten onrechte — in dergelijke namen naar een mythologische achtergrond. Zo ook Hubschmied (Bezeichnungen

dat *stoer* (in b.v. *Stoerstrank*, *Stoerblaak*) tot dezelfde groep van synoniemen behoort; zie onder *Stierop*. Waarschijnlijk ook zal men *kwaad* en *boos* op dezelfde wijze moeten opvatten; b.v. *Kwa-beek*; *Het boze Meertje* (NGN. 6, 103). In andere gevallen kan het betrekking hebben op de kwaliteit van het water (zo misschien in *Kwaai-meer*, plas op de hei bij Oplo) of op een lastig vaarwater (*Quae Vaert*, voorkomend op een kaart van Schieland door Jan Stampisen¹⁸). Als een oorspronkelijke waternaam is ook op te vatten de vroeger besproken plaatsnaam *Kadoelen*.

ae. *Hoog en laag; nat en droog; zoet en zout*.

Zoals reeds bij *hol* bleek, komen begrippen als 'laagliggend, moerassig' in samengestelde waternamen meermalen voor. Echter mag niet elke naam met *laag* aldus verklaard worden, vooral niet indien die in tegenstelling tot *hoog* voorkomt (b.v. *Hoge Vliet: Lage Vliet*). Immers in het polderland zal men in de regel te denken hebben aan hoger, respectief lager gelegen watergangen, waarop of waaruit het water wordt gemalen; dus zoals men ook spreekt van *hoge* en *lage boezem*. Naast *laag* is de dialectische vorm *leeg* wijd verbreid; b.v. *Lege Maar* (Gr.), *Legemeer* (Fr.), welke laatste naam — ondanks de betrekkelijk hoge ligging — toch met *laag* moet samenhangen: het is vermoedelijk een migratiennaam (zie de inleiding). Een wisselvorm van *Legemeer* is *Legmeer*, dat zowel in Friesland als in Noord-Holland voorkomt: het eerste (fri. *Legmar*) een voormalig meertje onder Eksmorra; het tweede *Noorder- en Zuider-Legmeer*, voormalige meren onder Uithoorn: *leg-* is een vóór de dubbele consonant van de samenstelling verkorte bijvorm van *leeg* 'laag'¹⁹. *Nat* en *droog* hebben allereerst betrekking op de tegenstelling tussen twee wateren, waarvan het een gedurende een deel van 't jaar droog ligt (*droge sloot* enz.). Vgl. *Natte Zool*, *Natte Turfvaart: Droge Wijmers, Droge Meerven*; Beekman²⁰) spreekt van de *Oude, Droge of Kromme Marke*. Een synoniem van *droog* is *dor* in *Dorre Ilp*²¹); vgl. in 't Duits *Dürbeke*²²).

Bij de tegenstelling *zoet: zout* valt het op, dat in Nederland — voor-

von Göttern und Dämonen als Flussnamen blz. 4 v.v.), die in b.v. *Wuotach* ziet „die Vorstellung von einem wütenden Wesen im Flusse.“

¹⁸) Herdruk 1685; mij alleen bekend uit het fragment in *Ardea* 32, 26.

¹⁹) Zie H. Gr. § 29 en vergelijk drechts *Leggelo* (Naarding: *Museum* 57, 71); Karsten's twijfel (blz. 80) lijkt ons ongegrond. Soortgelijke verkortingen in *Zwem-* (*Zweem Meerke*), *Sapmeer*, *Sellemuiden*, *Schermer*; ook in b.v. drechts *Diphoorn* (*Diephoorn*: a. 1542) (Fr. Pl. N. 5, 74).

²⁰) TAG. 49, 25.

²¹) Zie voor *Dorre Balg* de inleiding.

²²) Witt blz. 137.

zover mij bekend — geen waternamen met *zoet* voorkomen²³), wel met *vers*, dat in Zeeland, waar de tegenstelling tussen zoet en zout water van zoveel betekenis was en is, het gebruikelijke woord voor 'zoet' was geworden. Zo staat dus *Versvliet*²⁴) tegenover *Zoutvliet*, een passende naam voor een geul, waarlangs het zoute water na een doorbraak naar zee afvloeide²⁵). Zo was de *Var(s)sche Vaart* het afgesloten deel van het Zwin (van Brugge naar Damme), tegenover de *Zoute Vaart*, het open deel van het Zwin dat op 't eind van de middeleeuwen verlandde²⁶). En in Zierikzee kent men de *Verse* en de *Zoute Gracht*, terwijl in 't algemeen op Schouwen *verse put* zoetwaterput betekent: vanwaar de familienaam *Verseput*²⁷). In 't Engels heeft men dezelfde betekenisontwikkeling van *vers*; vgl. het hydroniem *Freshwater*: „Fresh in the river-names refers to fresh water as against salt” (Ekwall, *River-Names* blz. 165)²⁸).

af. Op de begroeiing of andere vervuiling van het water zien *ruig* (*Ruigesloot*, *Ruigewetering*) en *vuil* (*Vuile Graft*: *Vuilrak*). Met *vuil*, dat ook op de kleur van het water kan betrekking hebben, en met zijn tegenstelling *schoon* — voorzover niet synoniem van *mooi* (*Mooie Keene*, *Mooie Nel*)²⁹) — en *helder* raken wij reeds de in de volgende afdeling te bespreken kleur-adjectieven. Bij *modderig* wisselt het adjectief af met het substantief; vgl. *Modderige Geeuw*, *Modderige Riet*: *Modderbeek*, *Moddergat*. Synoniemen zijn *Slijkgat*; *Sliksloot*; *Goorbeek*, *Goorloop*; *Hoendiep*; *Hoerediep*, *Hoerenkreek*³⁰). Deze namen staan dicht bij de composita met *bruin*, *zwart*: zie *Kleur-adjectieven*.

3b. De kleur-adjectieven³¹)

Een bijzondere plaats nemen de adjectieven in, die de kleur van het

²³) Niet in *Zoetermeer* (zie ald.). Wel in Zuid-Nederland: *Zoetebeek*, *Zoetwater*. Vgl. ook in Zuid-Afrika *Soetwater*: *Brakwater*.

²⁴) *Versvliet* (Z.-B); *Zoutvliet*, niet ver van Hulst, waar in 1424 een *Verssche kreek* wordt vermeld (Gysseling: *Jaarboek Oudheidk. Kring Hulst 1953/54* blz. 27).

²⁵) Zie over de Zeeuwse namen met *zout* (*Zoutelande* e.a.) vooral Tack NGN. 9, 97 v.v. Dat de naam *Zoutvliet* verband hield met de middeleeuwse zoutnering in de Hulster moeren (vgl. V. d. Bergh blz. 239), lijkt minder waarschijnlijk (zie vorige noot). Zie verder voor *zout*-namen in Friesland Kalma Fr. Pl. N. 3, 41 v.; in Noord-Friesland Johannsen ald. 4, 99 v.v.

²⁶) De Flou 16, 90; 18, 605 v.; WN. 277.

²⁷) Bijdr. 6, 7.

²⁸) Voor het adjectief *zuur* zie men onder *Zuurbeke*.

²⁹) Vgl. ook zuidafrikaans *Mooirivier*, *Mooispruit*.

³⁰) VN.² s.s.v.v.; vgl. ook de hiervóór besproken *Beerze*; *Hunneþ* en *Hunze*. Carnoy (Med. 28, 30 v.) plaatst in dit kader ook *Honte*, maar zie aldaar.

³¹) Med. 28, 117 v.v., waar ook schijnbare kleurnamen en secundaire be-

water aanduiden. Vroeger werden reeds **Elve*, *Murk* en *Lier*, alsmede het Keltische *Geleen* besproken. Het treffendst zijn de benoemingen, indien ze een tegenstelling vormen; zo kent men als benaming van twee bronrivieren in het Beierse Woud de *Schwarze* en de *Weisse Regen*, in Zevenburgen de *Zwarte* en de *Witte Köros*; als benaming van twee dicht bij elkaar gelegen Zweedse meren *Rön* de 'Rode' en *Blån* 'de Blauwe'. In 't Antwerpse vindt of vond men naast elkaar het *Vuil Schijn* en het *Schoon Schijn*. Dezelfde betekenis van *schoon* 'helder' komt voor in Drente, waar in de 15de eeuw *de buer van Schonebecke* — nog is *Schonebeek* de naam van een dorp aldaar — genoemd wordt, maar ook een *Jan Duysterbeken* ³²).

In Nederland heeft men vooral de tegenstelling *licht, klaar, hel en helder, zuiver, blank, blinkend* ³³), *wit*; en: *donker, duister, troebel, geel, bruin, grauw, vaal, zwart*. Daarbij bedenke men dat de woorden voor kleuren en tinten in de volkstaal, naar de treffende opmerking van Overdiep, veel minder „vast” zijn dan men oppervlakkig zou denken; er zit leven en beweging in. Is het *Bleke Meer* bij Uddel zo genoemd, omdat het een vale tint kreeg door de sombere dennebossen, of omdat het blonk in de zon: de vroegere benaming het *Witte Meer* zou aan het laatste doen denken. Voor een groot deel van ons land, n.l. de veenstreken, hebben de adjectieven van de tweede categorie betrekking op de kleur van het veenwater die van geelbruin tot grauw, donker of zwart wisselt.

Het ligt voor de hand ³⁴), de tegenstelling *helder: donker* ook te zoeken in *Helsloot* (1) sloot onder Schermer; 2) kil in de Biesbos): *Donkersloot*, al is het ook mogelijk, *hel* hier als een met *hol* 'moerassig' ablautende vorm op te vatten. Beide namen *Helsloot* en *Donkersloot* — ook nog als familienamen bewaard — komen reeds in de middeleeuwen voor ³⁵). Een merkwaardig voorbeeld van wisselende betekenis, waarbij hetzelfde woord zowel helder als donker kan aanduiden, levert *schier*. Het Oudgermaanse woord, got. *skeirs*, on. *skirr*, ags. *scir* betekent 'helder' en deze betekenis is in Scandinavië en in Engeland ook in waternamen bewaard; vgl. b.v. de Noorse riviernaam *Skiraaen*, de Zweedse meernaam *Skiren*; de Engelse riviernaam *Shire*. De betekenis van 'helder, schoon' kan men ten onzent nog in bepaalde toepassing vooral in 't Saksische

noeming zijn besproken. Bij de daar genoemde literatuur nog Bach II 1, 271 v.; 278 v.

³²) Zie voor *Henrick Schirenbeken* hieronder.

³³) Zie voor een plaats *Blinkliet* onder *vliet*. In 1828 wordt een water *de Blink* onder Tolbert vermeld: NGN. 11, 85.

³⁴) Maar zie Huisman, *De hel-namen in Nederland* (1953) blz. 5 v. Zie overigens voor *hellhol* de vroegere bespreking (register s.v.).

deel van ons land aantreffen, b.v. *schier land* = land zonder veel onkruid. Terecht vat dan ook W. de Vries een drechts *Schierbeek*, overgeleverd a. 1516 in de persoonsnaam (*van wegghen*) *Henrick Schirenbeken* als een synoniem van *Schonebeek* op. Maar doordat helderwit-(licht)grijs aan elkaar grenzen, kon *schier* ook de betekenis krijgen van grijs, grauw; een betekenis die vroeger meer algemeen was, maar thans vooral in Friesland en op de Veluwe voorkomt. Een Fries *Schiersloot* (*Skiersleat*) zal dus wel met dit fri. *skier* 'grijs, grauw, vaal' zijn samengesteld. Het is niet geheel zeker, welke van beide betekenissen men moet toekennen aan het met ditzelfde *schier* samengestelde noordhollands *Schermer*, gronings *Scharmer*. De Noordhollandse naam van het later drooggelegde meer wordt het eerst als plaatsnaam vermeld: *Skirmere* (FE. 255), waarnaast *Scirmere*, *Scermere*, *Scermer*. Al vroeg zal de klinker vóór twee medeklinkers zijn verkort, waarna *ir* + consonant zich normaal ontwikkelde tot *ēr* + consonant. Dit *ēr*- werd dan tot *ār*- in de naam van de Groningse plaats *Scharmer*, die oudtijds heette *Skiramere* (Okb. Gr. Dr. 168: a. 1285), waarnaast *Skeremere*, *Schermere*, *Schiremere*. W. de Vries verklaart op grond van ofri. *skiria* 'reinigen' beide namen als 'helder meer'; het is echter niet buitengesloten, dat hier, op oud-Fries gebied, de betekenis van vaal, grauw zal gegolden hebben. *Skir-mere* zou dan min of meer synoniem zijn met *Pulmeri* = *Purmer*, indien men hiervoor Karsten's verklaring mag aanvaarden ³⁵).

Vaal vindt men allereerst in *Velp* en *Velzen*; *bruin* in *Brun(n)epe*. Aan de geel- of goudbruine kleur herinnert waarschijnlijk de naam van de *Gouwe* uit *Gold-a*, zoals enige wateren heten — niet te verwarren met het in de inleiding besproken homoniem *gouw(e)*, dat een geheel andere oorsprong heeft. In aanmerking komt allereerst de Zuidhollandse *Gouwe*, een oorspronkelijk natuurlijk water dat door een typische laagveenstreek loopt. De oudste overlevering heeft *iuxta Goldam*: Okb. HZ.² 132 (a. 1139); Okb. Utr. 498 (a. 1178) en 502 (a. 1179); maar later *Goude* in: *also als die oude Goude gaet in die Ysel* (Fremery 309: a. 1295/6). Zeer gewoon is de verbinding „tussen Schie en Gouwe”, waarbij *Gouwe* in verschillende varianten voorkomt: *inter Scye et Goude* (Okb. HZ. II 422: a. 1281); *intra Schie et Gaudam* (ald. 250: a. 1273); *tusschen Schie ende Goude* (ald. 1066: a. 1299); *tusschen die Scye ende die Gaude* (ald. 693: a. 1290). Naar deze *Gouwe*, eens berucht als

³⁵) Med. 28, 15.

³⁶) Zie onder *Purmer*. Karsten (blz. 73 v.) verklaart *Schermer* geheel anders: bij mnl. *schaer*, *schoor* 'oever', wat in verband met de oudste vormen m.i. weinig aannemelijk is. Hij vermeldt (blz. 30) nog een buurtschap onder Akersloot *Schermeer*. Zie verder *Schieringe* (register).

gedwongen vaarwater ³⁷), is de stad *Gouda* genoemd: *in loco, qui dicitur Golda* (Okb. HZ.² 136: a. 1143; en elders). Naast elkaar verschijnen stad en water in eenzelfde oorkonde (Okb. HZ. II 525: a. 1284); eerst wordt hier de deur in de sluis te Gouda vermeld, en dan het water: *die doer, die leghet ter Goude in die sluyse . . . dat landt, dat legget by beyde syden van den Goude . . . op die Goude*. Later heet de stad veelal *Tergouw*; vgl. *ter Goude* reeds b.v. RHZ. VII 113 v.v., waar men de langzame vergroeiing van voorzetsel en stadsnaam als 't ware uit de stukken kan aflezen. V. d. Aa zegt nog: „De stad Gouda, van sommige *Der Goude* en van de meesten veelal *Ter Gou* genoemd”, maar sedert heeft de officiële vorm (met herstel van de intervocalische *d* en latiniserend herstel van 't oude *a* 'water') de overhand gekregen, terwijl het water thans *Gouwe* heet. Een samenstelling van de naam van dit water met *rak* is vermoedelijk bewaard als de naam van een dorp in de buurt van Gouda, *Gouderak*; vgl. reeds: *omnes piscarias que dicuntur stale, jacentes infra Golderake* (Okb. HZ. II 271: a. 1274); in *Gouderake* (RHZ. I 128).

Een tweede *Gouwe* uit *Gold-a* was het water dat vroeger Schouwen scheidde van Duiveland: *super fluvium Golda* (DB. 136: a. 976). Stoke (VIII 709) spreekt van: *in de Goude*. En in de grafelijkheidsrekeningen (V 373) wordt melding gemaakt van: *den vaerluden, die ghevaren zouden hebben med minen here den grave ende vergadert zouden hebben ter Goude*, terwijl elders aldaar (RHZ. V 251) sprake is van een tol op het veer hierover: *Item van der toelne, die gheleyt was up Gouden vere*. De herinnering aan dit veer leeft voort in de naam *Gouweveerpolder*, die aan het sedert lang dichtgeslibde en ingepolderde water in die van het dorp *Noordgouwe*. Is de etymologie ook in dit geval duidelijk, minder springt het in het oog, waarom deze brede zee-arm aldus genoemd werd. Dit laatste geldt ook van de *Gouwzee* (deel van het IJselmeer ten W. van Marken), indien althans deze naam ook tot de hier besproken groep behoort. Daarop schijnt te wijzen, dat hij op 17de eeuwse zee-kaarten als *Goutzee* verschijnt ³⁸), maar de ligging tegen de Noordhollandse kust is een argument voor het in de inleiding besproken *gouw*.

Een andere verklaring behoeft de samenstelling van *goud* en *beek*, waarvan een Nederlands voorbeeld alleen dan aanwezig is, indien de in 1031 genoemde plaats *Goltbeke* (Okb. Utr. 190) in Noord-Limburg ligt ³⁹). De beek waarnaar dit dorp genoemd is, zal, evenals hgd. *Gold-*

³⁷) Zie voor de geschiedenis ervan WN. blz. 67.

³⁸) Zie Damsteegt kaart 18.

³⁹) Volgens anderen echter = *Goldbeck* bij Rinteln (Med. 30, 51 v.).

bach en engels *Golborne* (13de eeuw *Gold-*)⁴⁰) zijn naam te danken hebben gehad aan de roodachtige kleur van de bedding, veroorzaakt door het aanwezige ijzeroer, zodat het een variatie is van het hieronder te bespreken *Rode Beek*.

Wijdverbreid is *Zwarte Water* = lt. *Aqua nigra*, engels *Blackwater*. In ons land is het bekendst het *Zwarte Water* in Overijssel, een rivier die van Zwolle over Hasselt en *Zwartsluis* (*van den Zwartensluis*: a. 1460) in het IJsselmeer loopt. De naam is zeer oud; al vroeg gaf het water zijn naam aan een klooster Mariënberg of *Zwartewater* te Hasselt. Andere oude voorbeelden met *zwart* en *vaal* zijn: de *Zwarte* en de *Vale Ryt* (15de eeuw: Overijssel) en *Swarte Rijdt* (De Leek).

Tegenover de vele namen die de genoemde hoofdtegenstelling *licht*: *donker* tot uitdrukking brengen, staan slechts betrekkelijk weinige met *groen*, *blauw*, *rood*. Uit de middeleeuwen is ons slechts één voorbeeld met *groen* bekend, en wel uit Noord-Drente. Het gaat over veengronden en weiden, gelegen ten oosten van Zuidlaren: *inter Gronesbeke et Prumesleke* (Okb. Utr. 1581: a. 1262); *inter terminos, qui dicuntur Gronesbeke et Prumesleke; . . . piscatura a Gronesbeke usque ad stagnum* (t.a.p. 1647: a. 1264). Klaarblijkelijk is *Gronesbeke* een onder invloed van 't volgende *Prumesleke* ontstane vervorming van *Gronebeke* — zoals werkelijk in de eerste helft van de 14de eeuw genoemd wordt een zekere *Bertoldus de Gronebeke*: dit naar de verklaring van W. de Vries, die wel terecht aanneemt, dat de stad *Groningen* naar deze *Gronebeke*, een zijstroompje van de Hunze, genoemd is. Nog wie tegenwoordig van de Hondsrug af het „groenland” aan weerskanten van de beek ziet, wordt door de kleur van het geheel getroffen; de beek werd dus groen genoemd naar het groene weiland. Intussen kunnen andere *Groenewater's* (*Groeneplas*, *-ree*, *-sloot*, *-ven*, *-wetering*, *-wiel*) hun naam aan andere oorzaken te danken hebben, b.v. aan het groene eendekroos of aan erin groeiende algen.

Blauw komt voor bij namen van plassen en geulen: *Blauwe Beugel* (Aalsmeer), *Blauwe Dobbe* (Friesland), *Blauwe Slenk* (Waddenzee)⁴¹). Ziet het op het heldere water, waarin de blauwe hemel zich weerspiegelt? *Blauw* wordt immers; zoals het WNT.⁴²) het zegt, gebruikt van wateren, „hetzij dat eene zuiver *blauwe* tint is bedoeld, hetzij allerlei kleurschakeringen die te zamen daarvan een indruk geven”. Dat zou dan zijn in

⁴⁰) De juiste verklaring van *Goldbach* bij Schröder DNK. 359. Daarentegen verklaart Ekwall de Engelse naam als behorend bij ags. *golde* 'goudsbloem'. Zie voor zweeds *Gull* Nordmarks Härad B 85.

⁴¹) Duitse voorbeelden bij Bach II 1, 271.

⁴²) II 2, 2790.

scherpe tegenstelling tot de beruchte vuile *blauwbeken*⁴³⁾, die hun verontreiniging te wijten hebben aan de industrie.

Ten slotte *rood*: het bekendst is de Limburgse *Rode Beek*, die oorspronkelijk *Suster* heette (zie aldaar); waaraan het epitheton *rood* werd gegeven om de kleur van de bedding. Datzelfde is het geval met het Veluwe beekje *Rojan*, door Moerman⁴⁴⁾ vermeld onder Uchelen. De roodachtige kleur wordt veroorzaakt door de fijn verdeelde ijzeroxyde; vgl. de Groningse *rodóorn*-gronden, waarin *rodoorn* = rode oor of ijzer-oer, en oostelijk *rodolm* 'roodgekleurd, ijzerhoudend slib op de bodem van water'⁴⁵⁾. Oud is ook *rood* in de *Rode Vaart* bij Zevenbergen, de vroeger open, maar later dichtgeslibde verbinding van de Mark met het Hollands Diep ten zuiden van Moerdijk; immers men vindt *rood* reeds vroeg als benaming van een der vele kenen die onderdelen van *Rode Vaart* of Hollands Diep waren: *die hole quebbe dat nu die Rode kene heet*.

3c. Aanduiding van de ligging⁴⁶⁾

Aanduiding van de ligging kan geschieden door adjectieven als *Oostelijk*, *Oosters* (b.v. *Oostelijke Doorsnee*, *Oosterse Waterleiding*), waarnaast kortere samenstellingen als *Oostgat*, *Oostmeep*; *Oosterdiep*, *Oosterschelde*. Laatstgenoemd type is ouder dan het eerstgenoemde; zo vindt men a. 1532 *Noordel* (Koedijk); a. 976 *Suthflita* (Noord-Beveland). Het Friese dorp *Westerveer* wordt a. 1520 vermeld als *Westermaer* (Sipma II 300)⁴⁷⁾; het Gelderse dorp *Oosterbeek* heet reeds a. 834 *Ostarbeke*, *Ostarbac*. Verkapt is *Noord-* of *Noorder-* allicht aanwezig in *Norremeer*, een onderdeel van de Kager Plassen, als zodanig reeds vermeld in een keur van de stad Leiden van 28 Febr. 1594; men vergelijk *Normer*, buurtschap op Wieringen, en de *Noordermeer*, buurtschap onder Wognum⁴⁸⁾. Kortere en langer type vindt men tegenover elkaar in *Noordzee* en *Zuiderzee*. Indien niet *Zuider-*, maar alleen *Zuur-/Zoer-* voorkomt, is het bij hydroniemen mogelijk, aan 't adjectief *zuur* te denken (zie onder *Zuurbeke*).

Verder kan de ligging worden aangeduid door *voor*, *achter*, *midden* en *middel*, naast *voorste*, *achterste*, *middenste* en *middelste*; b.v. *Voorste Kreek* naast *Voorkeem*; *Achterste Diep* naast *Achterdiep* (zie voor

⁴³⁾ Zie overigens voor *het blaauw laaike* onder Dongen Weijnen NGN. 14, 65.

⁴⁴⁾ Dr. Bl. 5, 37.

⁴⁵⁾ Zie Moerman t.a.p.; daarbij Dr. Bl. 5, 94 v.; 6, 56.

⁴⁶⁾ Waarbij ook enkele bijwoorden als *voor*, *achter* ter sprake komen.

⁴⁷⁾ Zie ook Fr. Pl. N. 6, 74.

⁴⁸⁾ Zie voor de *Norremeer* Ramaer blz. 201; voor de buurtschappen Karsten blz. 84 en 86.

een middeleeuws *Aftersloet* de inleiding); *Middenste Ringsloot* naast *Middentocht*, *Middelste Waterleiding* naast *Middelsloot*. Reeds vroeger zijn genoemd *Middelzwin* naast *Meelzwin*; *Middelie*; *Middelzee* e.a.⁴⁹⁾. Een met *t* versterkte vorm is bewaard in *Middelt*, naam van een water dat in de Dussen uitkwam; bij gebrek aan oude vormen is moeilijk uit te maken, of de *t* hier een oud suffix dan wel een jongere verzwaring van het gesubstantiveerd adjectief is. Een afwijkende vorm vindt men in de naam van de stad *Medemblik*, d.i. 'Midden Leek', oorspronkelijk dus de naam van het water waaraan deze stad ligt en dat nog ten dele *Kromme Leek* heet. De rivier wordt als zodanig reeds vermeld in een oorkonde van het jaar 985: *inter duo flumina Medemelacha et Chinne-losara gemarchi* (Okb. HZ.² 59); de plaats in een oorkonde van de 9de eeuw: *In Medemolaca* (DB. 195) en in een oorkonde van 985: *(in villa que dicitur Med)emelac(ha)* (DB. 220). Uit deze drie oorkonden blijkt, dat het eerste lid *medeme* (*medemo*) is, d.w.z. het adjectief dat o.a. in 't ags. bewaard is, en wel als *meoduma*, en dat ook in de Engelse riviernaam *Meden* (a. 1300 *Medme*) 'de middelste van drie rivieren' voortleeft. Eenzelfde betekenis mag men voor *Medemblik* aannemen, al is het niet precies te zeggen, welke drie rivieren bedoeld zijn; de naam is dus niet te verklaren als gronings *Tuskamarum* (zie onder „Adverbium”)⁵⁰⁾. De thans officiële vorm met overgangs-*b* verschijnt herhaaldelijk al in de middeleeuwen, het eerst (voorzoover mij bekend) in 1118: *in villa, que Medenblec vocatur* (Okb. HZ.² 108).

Tenslotte behoort tot deze groep in zekere zin ook *koud*, voorzover het, staande tegenover *warm*, betrekking heeft op een open, onbeschutte ligging, maar het aantal waternamen, ermee gevormd, is gering ten onzent; b.v. *Koudevaart*, *Koudven*⁵¹⁾.

⁴⁹⁾ Zie voor de namen met *midden*, *middel* Med. 30, 34 v.

⁵⁰⁾ Zie Ekwall s.v. (vgl. ook *Medmenham*) en vgl. in groot verband vooral Krahe Beitr. 4, 236 v.v. Voor de ndl. naam zie men De Goede: NGN. 13, 68 v., maar ook Karsten blz. 17 v. en 63. *De Kromme Leek*: V. d. Bergh blz. 25. Zeer onwaarschijnlijk Beekman WN. 106: *Medema* hier de geslachtsnaam, behorend bij de mansnaam *Mede*. Dat „middenwater” ook grenswater kan betekenen, n.l. vloeiend tussen twee landen of landerijen, is in 't licht gesteld door Rix Beitr. 3, 243 v.v.

⁵¹⁾ Zie Muller NGN. 10, 42 v., die nog wijst op zuidndl. *Koudebeke*, *-borne*; hgd. *Kalt(en)bach*, *-brunn* e.a.

4. HET NUMERALE ¹⁾

Het gebruik van telwoorden in waternamen is niet ongewoon, wanneer men twee of meer in elkaars buurt liggende wateren onder één naam wil samenvatten, gelijk wanneer *Drie Waterlandse Meren* voorkomt als oude naam van de *Buiksloter-, Broeker- en Belmermeren*. Wanneer in 1258 de bewoners van Fivelgo een verbond sluiten met de stad Groningen, is er sprake van twee wegen: *inter duas vias, quorum una Firemere Sidwendene dicitur* (Okb. Gr. Dr. 126); deze *Firemere Sidwendene* zal genoemd zijn naar vier in de buurt liggende meertjes, al is de spelling *Fire-* wat vreemd. Betreft het twee of meer waterlopen, dan kunnen deze parallel met elkaar lopen, maar ook samenvloeien of zich in tweeën splitsen ²⁾: wat voor de naamgever vaak hetzelfde was, zoals terecht Ståhl heeft opgemerkt in een monografie „Kvill och Tyll”. Een **Tweevliet* is niet overgeleverd, maar men ziet als 't ware de Latijnse omschrijving ervan in: in *Westbroke* (bij Velzen) *inter duas fossas, que dicuntur fliet* (FE. 88, 19 v.), waarvan de ene tevoren (ald. 88, 16 v.) genoemd is als: *In Westbroke extra flumen Holenflet*. Een **Drievliet* komt voor in Groningen als (*consulatus*) *Thristiath* (Okb. Gr. Dr. 378: a. 1344) in Holwierde, waar V. d. Aa nog één „Vliet” kende; vgl. hedendaagse namen als *Driegreppel*, *Drievaart*. En vermoedelijk in het 9de eeuwse Noord-Holland worden vier vlieten onder één naam samengevat: *aque que vocantur Uiuuarflet*, d.i. *Viuwarflet* (DB 195). De hier besproken wijze van benoemen komt algemeen voor; zo heeft Zweden een meer *Tve-vattnet*, Duitsland een rivier *Zwiefalt* (ohd. *Zwivalt-aha* 'duplex aqua'); en het waterarme Zuid-Afrika brengt het zelfs tot *Veertienstromen* en *Vierentwintigriviere*.

Ook het woord *dubbel* ³⁾ werd gebruikt; b.v. de *Dubbele* of *Grote Wierike* naast de *Enkele* of *Kleine Wierike*, waar *dubbel* gelijk staat met de aanduiding door rangtelwoorden: *Vierde Tocht*, *Vijfde Keen* enz. En in de jongste tijd heeft men een water in de Wieringermeer doelbewust *Dubbele Tocht* genoemd, daar er aan de overkant van de weg reeds een vaart was.

Zie verder voor *tussen*, *Twisk* onder „Adverbium”.

¹⁾ Med. 30, 32 v. (met literatuur).

²⁾ Dat splitsen kan ook op andere wijze in de naamgeving tot uitdrukking komen, vgl. *Spouw*, *Splitmaar*, *Splittinge*; zie Med. 30, 35 v., waar ook limburgs *Spaubeek* e.a. zijn besproken.

³⁾ Dit leenwoord natuurlijk niet in de oude naam van de *Dubbel* die eerder in dit werk is besproken. Zie voor de Romaanse parallel ervan, *geminus*, in namen Carnoy: *L'antiquité classique* 22 (1953), 308.

5. HET ADVERBIUM ¹⁾

Er bestaat een tegenstelling tussen *over*, *op* en *uit*, mnl. *utere* in aardrijkskundige namen; zij duiden aan dichterbij, 'hoger', en verderaf, 'meer stroomaf, lager'. Deze tegenstelling komt duidelijk uit in de namen van twee Vechtdorpen *Overmeer* en *Uitermeer*: het laatste en waarschijnlijk ook het eerste reeds in de 9de eeuw als wateren vermeld: *In Ueromeri omnis piscatio, et in Uteromeri laxatio retium quod tragal dicitur omnis* (DB. 195); het verband pleit ervoor, dat *Ueromeri* gelezen moet worden als *Uveromeri* = *Overmeer* en dat niet de *Wormer* bedoeld is. Een tweede vermelding vindt men in een oorkonde van 1156: *ad lacum, qui dicitur Ouvermere* (met *ou* in plaats van *o*): Okb. HZ.² 154. *Overmeer* wordt later ook genoemd *Overmeerse Meer*, zoals dat vaker gebeurt ²⁾; zo leest men op een kaart van 1575 *Cortehoefs meer ofte ouer meersse meer*, en nog V. d. Aa kent de naam. Het is de later ingepolderde *Horstermeer*, waarvan het eerste lid in dezelfde oorkonde van 1156 vermeld wordt als *Hursteldretheth*, dus **Horsterdreth*, vermoedelijk eens een waterloop aldaar; het naburige dorp heet nog *Nederhorst-den Berg*.

Een tweede *Overmeer* wordt genoemd in Noord-Brabant, waar een terrein tussen Breda en Bergen-op-Zoom a. 1125 aldus wordt omschreven: *a Markemunde usque Overste Overmere, ab Overste Overmere usque Halreberge* (Okb. HZ.² 115); vgl. een onechte oorkonde van 1125 (Okb. Utr. 316): *al dat leecht binnen desen palen, dat es vander Oppenster mere*. Beekman heeft hierbij opgemerkt, dat de Mark ten zuidwesten van Zevenbergen eens in open verbinding stond met het *Middelmeer*, dat gelegen was tussen het *Oostmeer* en het *Westmeer*; hij ziet in *Overste Overmere* dit *Oostmeer* ³⁾.

De tegenstelling *op/uit* blijkt duidelijk bij de Noordbrabantse *Alm*, waar men *Op(h)alme* en *Ut(h)alme* onderscheidde; b.v. *In de Op-halme . . . In de Uthalme* (RHZ. VII 44 en vaker); ook echter: *de Upalm . . . daer beneden die Nederalm* (NGN. 2, 101).

Het is niet altijd gemakkelijk, bijwoord en voorzetsel van elkaar te onderscheiden; indien uit het verband niet bleek, dat *Uitermeer* een samenstelling was met mnl. *utere* (bijwoord), zou men het ook kunnen

¹⁾ Med. 30, 29 v.v. (*over, uiter, door; twee, tussen*), met literatuur. Enkele gevallen van het bijwoord zijn reeds onder het bijvoeglijk naamwoord behandeld; zie aldaar *voor-* e.a.

²⁾ Zie onder *meer*.

³⁾ De uitgever van Okb. Utr. meent: een van drie plassen bij de Bijloop onder Rijsbergen.

opvatten als *uit der meer*. En Karsten zal gelijk hebben, indien hij *Opmeer*, een dorp niet ver van Medemblik, verklaart als dorp, gelegen „op”, d.w.z. aan een meer; hij noemt Berkmeer en Hogemeer als twee naburige meren.

Het woordje *door* leent zich bijzonder voor samenstelling met verbale substantieven als *gang*, *tocht vaart*, zolang men zich het verband met het werkwoord bewust blijft. Toponymisch heeft dit betekenis, doordat wateren die een doorgaande verbinding vormden, aldus benoemd konden worden. Dat is, gelijk onder *drecht* is uiteengezet, het geval bij de stad *Dordrecht*, genoemd naar het korte water dat Dubbel en Merwede verbond. Hetzelfde element *door* komt voor in *Thurlede*, bij Stoke *Durlede*, de oude naam van het Zuidhollandse watertje de *Harg*, dat van het dorp Ketel zuidwestwaarts loopt; het is een samenstelling met het vroeger besproken *lede*, *lee*.

Men is geneigd, ook *Deurlo* tot deze samenstellingen te rekenen; *deur* in plaats van het ook voorkomende *door* is in de kuststreek niet vreemdend, en *lo* betekent, zoals eerder is uiteengezet, vaak waterloop, in 't bijzonder buitendijks water. In zoverre is er echter onderscheid tussen **Doorlee* en *Deurlo*, dat in 't laatste geval men niet met een verbaal substantief te doen heeft; het is een samenstelling als *doorweg*, en misschien is er ook invloed van het synonieme *-lee*, zoals onder *-lo* is besproken. In het geval van *Deurlo* klemt dit temeer, omdat *Deurloy* naast *Doerley* inderdaad bij L. J. Waghenauer voorkomt als naam van een vaargeul tussen Tessel en de noordpunt van Noord-Holland. Overigens is *Deurlo* thans de naam van een zeegat ten Z.W. van Walcheren, vermeld als *Doerloe* op de kaart van Sgrooten (1592), maar verder steeds met *eu*. Ook elders in Zeeland moet de naam zijn voorgekomen blijkens de *Deurlo-polder* (Tolen) en de *Deurlo-hoek* (ten W. van Iersekendam)⁴⁾.

Ten slotte worde nog een Zuidhollandse veldnaam genoemd, die wel oorspronkelijk een waternaam moet zijn geweest, n.l. *Dortoghe*⁵⁾; vgl. *In Monster ambacht . . . XXXIII morghen op die Dortoghe . . . ende den tiende van den Dortoghe* (Fremery 228: a. 1281—1284); *toghe* 'waterloop' heeft het overigens afgelegd tegen *tocht*⁶⁾.

Van het vroeger besproken *twee* is gevormd germ. **twiska-* (ohd. *twisk*, os. ofri. *twisk*), waarbij ndl. *t u s s e n*, fri. *twisken*. Wanneer dit

⁴⁾ Onzeker is het Zuidhollandse water *Dorenloet*: Okb. HZ. I 416 (a. 1246); vgl. NGN. 13, 77, met noot 1.

⁵⁾ Anders Muller NGN. 6, 43, maar zie ook ald. 7, 98.

⁶⁾ Indien Weijnen (n° 445) en Gysseling (Med. 27, 56) terecht *Deurlecht* (N.Br.) opvatten als een oorspronkelijke waternaam, behoort het ook tot de boven besproken *door*-groep; maar het *Deurlechtsvaartje* is veel jonger; zie ook Beckman TAG. 49, 22 v.

woord verbonden wordt met een enkelvoudige waternaam, kan men denken aan een grenswater tussen twee percelen; immers een water dat tussen twee landerijen vloeit, vormt een grens ertussen. Zo b.v. *Tussenwater*, plas ten N.O. van Zuidlaren; in noordbrabants *Tussensloot* (sedert 1636) is dan de naam op een perceel land overgegaan. In simplicia met *tussen*, vooral in Noord-Holland in de Friese vorm *Twisk* — zowel als naam van verschillende wateren als van dorp en landerijen — is dan een tweede lid *water* onderdrukt. In andere gevallen wordt de ligging van het land tussen twee wateren aangeduid door *tussen*, gevolgd door de pluralis van het water; zo b.v. Okb. Gr. Dr. 1062 (a. 1400), handelend over land te Middelstum: *septem centenaria terre quarta parte unius centenarii minus, Tuskamarum vulgariter dicta*; d.i. dus land, gelegen tussen twee maren (waterlopen). Soortgelijke vormingen vindt men elders; b.v. engels *Twineham* '(the place) between the streams' (ags. *betwēon ēam*); de Zwitserse plaats *Zwischenbächen*. Verwant met *twisk*, immers evenzeer bij *twee* behorend, is ags. *twisla* 'fork of a river', waarvan *Twizel* 'a tongue of land formed of the Till and the Tweed'. Ook het Fries kent deze vorm, n.l. als de naam van een dorp (*Op*)*twizel*, a. 1240 in *Twislum*, a. 1441 in *Up-twyzel*; evenzeer het Gronings, waar de veldnaam *Twiezel* voorkomt ⁷⁾.

Zeer dicht bij *tussen* staat *n e v e n* 'langs', dat in de afgeleide vorm *niftar-* diende tot vorming van de naam van de gouw *Niftarlake*, d.i. de gouw langs het water, in casu de Utrechtse Vecht; vgl. in *pago Nifterlaco* (DB. 173: a. 723); in *pago Niftarlaca* (DB. 181: a. 834); in *Niftarlaca* (DB. 195: 9de eeuw). In latere tijd is de naam die oorspronkelijk voor de pagus gold, beperkt tot een dorp aldaar, dat thans, met vervanging van *-laca* door de naam van de rivier, heet *Nichtevecht*.

⁷⁾ Zie vooral Buma Fr. Pl. N. 6, 2 v.v. (met literatuur en bewijsplaatsen); hij is van oordeel, dat *Twislum* met *-hem* is samengesteld.

6. HET VERBUM

6a. Werkwoordelijke stam op *-el*

Zoals bekend is, wordt in tal van samenstellingen met een werkwoordelijke stam als eerste lid in 't mnl. de *-e* tot *-el* verzwaaard ¹⁾. Dit komt ook voor bij toponiemen; zo is met mnl. *drinkelbier* in dit opzicht te vergelijken noordhollands *Drenkelmeer* (Koedijk) in een rentmeestersrekening van 1532, semantisch een minder duidelijke verbinding dan *Drenk-, Drink-, Dronkland* ²⁾. Uitvoeriger bespreking verdient de naam van een in 1627 drooggelegd meer *Bijlmermeer* (Weesperkarspel) ³⁾. Het is een samentrekking uit **Bindelmar-meer*, waarin *-meer* een jongere toevoeging is — die echter reeds voorkomt op een kaart van 1575 ⁴⁾ — toen het tot *-(m)er* verkorte *-mar* als suffix werd opgevat. Oude vermeldingen zijn: *Bindelmar-bruch* (FE. 81, 21); *Biddelmerbroke* (Okb. HZ.² 171: a. 1159); waarnaast een vorm met *ě*: *paludem vero, que dicitur Bendelmerbruc* (Okb. Utr. I 462: a. 1169). Zonder de samenstelling met *broek*: *van der Bindelmere* (RHZ. I 265); *ter Bindelmere* (RHZ. VII 401 v., en elders); waarnaast echter ook in de grafelijkheidsrekeningen het compositum met *broek*: *in Bindelmerbroec* (RHZ. VII 411 e.a.). Men mag met Karsten (blz. 82) aannemen, dat het water aldus genoemd werd, omdat het een verbinding vormde met andere waterwegen. Op dezelfde wijze verklaart deze geleerde (blz. 44) *Belmermeer* in Waterland (NGN. 6, 112) uit **Bendelmermeer*; het daartegen door Kloeke ⁵⁾ geopperde bezwaar, dat *benden* zuidelijk is, lijkt mij niet afdoende, niet alleen omdat toponiemen vaak een eigenzinnige ontwikkeling hebben, waarvan de oorzaken moeilijk zijn na te sporen, maar ook omdat *Bendelmer-* voor *Bijlmermeer* inderdaad voorkomt (zie boven).

6b. Tegenwoordig deelwoord ⁶⁾

In de inleiding (§ XII) is reeds besproken, dat onder de idg. *-nt-*watervamen de participiale vormen betrekkelijk jong zijn en dat in 't Nederlands alleen een nog jongere groep voorkomt, te weten samenstellingen van een tot adjectief geworden participium praesens met een

1) H. Gr. § 128.

2) VN.² 45 v.

3) N. Tg. 36, 255 v.

4) Zie het fragment van de kaart bij Fockema Andreae, Het Nedersticht blz. 33a, waar staat *De bijlemer meer* (water) naast *Bijlmer* (ingepolderd deel).

5) Museum 57, 109 v.

6) Med. 29, 119 v., waar literatuur enz.

substantief, dat een soort water aanduidt; dus b.v. *het Ruisende Gat* (Vogelwaarde), *Razend Zwin* (Anna-Paulowna). Een oud voorbeeld is *Stinkendewale*, dat in de 13de eeuw vermeld wordt in Zuid-Holland: *terram, que jacet intra Monster et Stinkendewale* (Okb. HZ. I 392: a. 1242). Dit tegenwoordig deelwoord komt elders voor in een uit *-ende* tot *-en*, *-e* geassimileerde vorm: *Stinkevuil* (a. 1750 *Stinckevuil*), breed water tussen Monnikendam en de Purmer; vgl. in Neder-Oostenrijk *Stinkenbrunn* (ouder *Stinchentenprunnen*); synoniem van *Schwechat*⁷⁾, zijrivier van de Donau bij Wenen (ouder *Suechant, Suechanta*), bij ohd. *swëhhan* 'stinken'. Het is de assimilatie, die vroeger op voorgang van Schröder door ons elders (Dr. Bl. 3, 11 v.) besproken is naar aanleiding van 't *Broezeneer* [**Broezende (n)eer*] en *Klok en Gat* (**Klokkend Gat*), onderdelen van de Overijsselse Vecht, en die men b.v. ook vindt in gronings *Barnegaten*. Met noors *Laupend-bækken* laat zich vergelijken gronings *Lopende Diep*, thans in de stad Groningen een deel van het Reitdiep⁸⁾, vroeger het gehele Reitdiep; zo vindt men op een kaart van de Groninger Wadden (17de of 18de eeuw?)⁹⁾ de monding aangeduid als 't *Rijed of Loopende diep*: een toepasselijke naam, toen de Hunze vrij afvloeide in de Lauwerszee.

Een derde en jongste stadium kan dan bereikt worden, indien het substantief wordt onderdrukt, zodat een uiterlijke gelijkheid met de oudste groep (participium zonder substantief) wordt bereikt. Zo heten enige kleine waterlopen die 'opgaan', uitkomen, zich oplossen in de grotere Hogeveense Vaart, *Opgaande*; zij worden van elkaar onderscheiden door een voorafgaand adjectief — en dit heeft de weglating van het substantief bevorderd of veroorzaakt — zoals *Sloots Opgaande, Hollandse-veldse Opgaande*.

6c. Verleden deelwoord

Opmerkelijk is het vooral (maar niet uitsluitend) in Gelderland voorkomende *verloren* (*Verloren Beek, Diep, Zeeg*). Beekman en evenzo Edelman-Vlam¹⁰⁾ menen, dat *verliezen* hier betekent 'verlaten, het onderhoud staken', en men zou in de gedachtengang van Edelman-Vlam hiermee *kostverloren* (*Kostverloren Streng, Wetering*) kunnen identificeren. Een moeilijkheid is, dat de betekenis, die beter past bij *verloren dijk*, in sommige gevallen bezwaarlijk mogelijk is; b.v. waar sprake is van het schouwen van verloren zegen (a. 1640). Beekman (Mnl. W. 11.

7) Krahe Beitr. 3, 9; 6.

8) Volgens de Lijst, het deel tot Adorp.

9) Ara, Den Haag (Invent. n° 20).

10) DWR. 2, 1614 v.; resp. blz. 43.

580) erkent dan ook, er geen raad mee te weten; zou men misschien hier een oorspronkelijke betekenis van 'moeilijk terug te vinden' (= bochtig? overgaand van 't ene water in 't andere?) mogen aannemen (vgl. mnl. *verloren lant, foreest*: Mnl. W. 8, 2067)? Dat zou niet zo slecht passen voor de *Verloren Diepen*, waarvan Vierlingh in zijn uit 't 4de kwart van de 16de eeuw daterend „Tractaet van Dyckagie”¹¹⁾ spreekt: *„sulcke diversche diepen . . . als op de gorsingen van Cakelo genaempt 't Verloren diep . . . noch het Verlooren Diep bij Steenberghe*. Of kan in 't Nederlands dezelfde betekenis gegolden hebben, die Bach (II 1, 275) voor Duits *Verlorenes Wasser* constateert: (beek) die tijdelijk geen water heeft?

Ook bij *kostverloren* dient men met verschillende betekenissen rekening te houden; zo was de Amsterdamse *Kostverloren Wetering*, gegraven in de 15de eeuw, maar „kostverloren”, daar de erbij behorende uitwateringsluizen in de zeedijk tegen het IJ nooit gemaakt zijn; het bleef bij een overtoom¹²⁾.

Ten slotte nog een enkel woord over *gegraven*. Behalve door *graaf* en verwanten (zie aldaar), kon in het verl. deelw. *gegraven* tot uitdrukking komen, dat het water was gegraven of althans vergraven; b.v. fries *Gravenesloot* (bij Akmarijp). Doordat men bij voorkeur de praefixloze vorm gebruikte, kon verwarring optreden met de genitief van *graaf* 'comes'; zo wanneer *Grevenrid*, een water waarvan de naam nog bewaard is als erve *Grevenrid* (bij Mastenbroek)¹³⁾, in een Latijnse oorkonde vertaald wordt met *Torrentem comitum* (Okb. Gelre 990: a. 1277)¹⁴⁾. Een misverstand als dit heeft volgens v. d. Molen¹⁵⁾ er zelfs toe geleid, dat namen als *Gravinnewei* zijn ontstaan: „as der ienris in greve of in grave is, dan kriget dy ornaris ek gau in grevinne of gravinne njonken him”.

¹¹⁾ Uitg. De Hullu en Verhoeve (RGP. kl.: 20, 22).

¹²⁾ Beekman WN. 104 v.

¹³⁾ Waarover Moerman NGN. 14, 36, die opmerkt dat het watertje thans meestal *Riete* heet.

¹⁴⁾ Zie Med. 28, 12 v., en vgl. ook het register s.v. *Grevelingen* en *Gravinnensloot*.

¹⁵⁾ Fr. Pl. N. 5, 62 v.v.

REGISTER VAN NEDERLANDSE NAMEN

A

- A (Ee, Ie, IJ), 14, 18, 47, **55 v.**, 61, 67, 105, 113 v., 133, **139 v.v.**, 146, 202
- Aagtendorp (St.), 57, 129
- Aalkeetpolder, 30
- Aalmeer, 194, 207
- Aelmere: zie *Almere*
- Aalpotwier, 226
- Aalriet, 133
- Aalsmeer, 133, **193 v.**, 253
- Aalsmeerdertocht, 247
- Aelwers sloet, 251
- Aam(sloot), 44
- Aar, 82 v., 92
- Aardenburg, 76
- Aarlanderveen, 82
- Abdinckstrange, 245
- Abelynsslote, 251
- Abtspoel, 241
- Achterdiep, 280
- Achtergouw, 24
- Achterste Diep, 280
- achtervliet, 145
- Agterwijk, 222
- Addensloot, 251
- Ade, 141
- ader, 83
- A-diep, 53, 140, 266
- Aduarderdiep, 266
- Aftersloet, 58, 281
- afwatering, 177
- Agger, 229
- Agilmari: zie *Egelmeer*
- Aicxkeen, 48, 214
- Aken(e), 139
- Akersloot, 57, 180
- Akselse kreek, 217
- Albert Louwesloot, 251
- Albiobola: zie *Elve*
- Alblas, 171
- Alblasserwaard, 270
- Alde Gewei, 24
- Alkemade, 193
- Alkmaar, 193 v.
- Alkmaarder Meer, 193
- Alm, 53, 98
- Almanaksloot, 58
- Almelo, 98
- Almen, 98
- Almere, 36, 203, **210**
- Almkerk, 98
- Almonde, 98
- Almsvoet, 98
- Altingerleek, 181
- Ameland, 44
- Amen, 45
- Amer, **45 v.**, 60, 88v., 92
- Amerdiep, 45, 60
- Amerlant, 45
- Amersfoort, 44 v.v., 144
- Amerswier, 45, 234
- Ammer(s), 45, 92
- Am(m)ersgat, 45
- Ammerke, 249
- Ammersooien, 45, 60
- Ammerstol, 45
- Amor: zie *Amer*
- Amstel, 27, **43 v.**, 95
- Amsteldiep, 43
- Amsterdam, 270
- Angstel, 43, 95
- ank: zie *hank*
- Anlose Diep, 60
- Antjes Zolen, 242
- Ape, 114
- Appe, 114
- Appelscha, 25
- Appingedam, 107, 114
- Apt, 107, 114
- Aremersweth, 250
- Arendshoofd, 136
- arm (znw.), 135
- Arne, 82 v., 100
- Arrekomp, 225
- Assendelft, 175
- Astense A, 55v.
- Astrang, 245
- Avenhil, 233
- Avenhorn, 161
- Avinghesloet, 251
- Axmeri (Axemer), 194

B

- Baarn, 41
 Baflo, 154
 Bagoloso, 159
 Bakel, 159
 Bakelse A, 56
 Bakkerskil, 213
 Bakkersloot, 251
 Bakvliet, 150
 Balg, 34
 Balgzand, 34
 Balmahuisterriet, 190
 Bancken (Van), 253
 Bankeraas, 137, 208, 253
 Bansloot, 58
 Barendrecht, 15, **163**, 167, 169
 Barkelazwet, 250
 Barlage, 250
 Barlake, 182
 Barnegaten, 287
 Barneveld, 41
 Barshouck, 231
 Beek, 17 v., **56 v.**, 61, 115, 137, 139,
 142 v.v., 204, 252 v.
 Beekbergen, 143 v.
 Beekbergse Beek, 57
 Beekloop, 144
 Beekslot, 144
 Beeksvaart(brug), 46
 Beemster, **38**, 48, 80, 202, 206
 Beentjesgraven, 171
 Beentjesrak, 223
 Beerze, 100, **104**, 275
 Beets(e), 61, 143
 Bekspring, 244
 Belmermeer, 282, 286
 Belterwijde, 268
 Beneden-Linge, 262
 Beningen, 82, 109
 Bennemeer, 253
 Beoosten-Blijde, 219
 Beoosten-Wijdvliet, 147
 Beoosterhepolder, 141
 Berenhoofd, 136
 Bergen-op-Zoom, 42
 Bergerhutte, 31
 Bergse Wetering, 260
 Bergumer Meer, 205
 Berkel, 95
 Berkven, 241
 Berlage, 157, 250
 Bernisse, **27**, 41, 60, 267
 Besheersdiep, 42
 Bettensloete, 251
 Beulakker Wiede, 31, 268
 bever, 15, 129
 Bevermeer, 129
 Bevert, 129
 Bevervlietje, 129
 Beverwijk, 57, 129
 Bewesten-Blijde, 219
 Bewesten-Wijdvliet, 147
 Bewesterhepolder, 141
 Beningen: zie *Beningen*
 Bierkreek, 149, 218
 Biert, 149
 Biervliet, 149, 218
 Biesbos, 29
 Biesboskil, 213
 Biesven, 241
 Biezeling, 142
 Biks, 143
 Bilwijk, 222
 Bindelmar: zie *Bijlmermeer*
 Binnenbraak, 235
 Binnenlek, 188
 Binnenwater, 177
 Binnenwijzend, 24
 Bisschop Davidsgrift, 44, **172**, 252
 Bisschopsgraaf, 38, 137
 Bisschopsrak, 223
 Bisschopswaai, 252
 Bisschopsweg, 252
 Bisschopswetering, 137, 178 v., 252
 Biswetering, 131, 137
 Bitse, 143
 Blaak, 182
 blain, 34
 Blauwe Beugel, 239, 279
 Blauwe Dobbe, 238, 279
 Blauwe Keet, 30
 Blauwe Sarke, 209
 Blauwe Slenk, 229, 279
 Bleke Kil, 213
 Bleke Meer, 276
 Bleskensgraaf, 171
 blik, 56, 241
 Blinde Beek, 273
 Blinde Wijk, 273
 Blink, 276
 Blinkvliet, 150, 276

- Bloemstrang, 245
 Blya, 219
 Blij(d)e, 48, **219**, 264, 272
 Blijham, 219
 Bocht, 219
 Bocht van St. Jacob, 219
 Bocht van Watum, 219
 Bode(graven), 19, 59, **170**, 272
 Bodemaer, 48, 170, 195, **197**, 198
 Bodolfsloit, 251
 Boebegraaf, 172
 Boekweitenveen, 241
 Boer(en)sloot, 251
 Boerenvlake, 266
 Boerenweel, 234
 Boesinghele, 153
 Boksloot, 58
 Boksmeer, 206
 Bolksbeek, 253
 Bolksgat, 231
 Bollakke, 188
 Bom (De), 195
 Bombraak, 195
 Bommeer, 194
 Bommelskous, 220
 Bommenee, 141 v.
 Bomsloot, 195
 Bomster Ee, 195
 Bonifacius-fontein (St.), 239
 Boomkensdiep, 265
 Boomkensgat, 265
 Boomkreek, 217
 Boomsgat, 231, 265
 Boomsloot, 195
 Boonrakse Polder, 223 v.v.
 Boor, 220
 Boorne, 27, 211
 Boosterhee (Arnoud), 141
 Bordaa, 27
 Borderopsmeir, 254
 Borgsloot, 181, 249
 Borgvliet, 150
 Born(e), 27, **41**, **134 v.v.**
 Borndiep, 211
 Bornesse: zie *Bernisse*
 Borop (Jan), 254
 borre: zie *Born(e)*
 Borrekecn, 27, 41, 214
 Borremoer(skous), 197, 220
 Bostree (Arnoud), 141
 Botersloot, 153
 Boter Swin, 216
 Botlek, 188
 Botmelosa Kine, **128**, 160, 213
 Botshol, 269
 Botssool, 242
 Bottenstrank, 245
 Bouwepet, 237
 Boven-Linge, 262
 Bovenwijde, 268
 Boze Meertje, 274
 braak, 235
 Braakman, 227, 235 v.
 Braakmansbeek, 253
 Brakels Rek, 224
 Brakken, 235
 Brasemer Meer, 204 v.
 Breda, 14, 56, 105, 139
 Brede Water, 177, 268
 Bree(d), 268
 Breedwater, 268
 breek: zie *braak*
 Breewater, 268
 Breewijd, 268
 Breezaap, 208
 Bregslot, 31
 Bregzwen, 216
 brekken: zie *braak*
 Breukelen, 151, 153
 broek, 40
 Broekermeer, 282
 Broekpolder, 154
 Broeksloot, 57
 Broezeener, 287
 bron: zie *Born(e)*
 Brouwershaven, 218
 Brouwershavense Gat, 231, 265
 Brouwketel, 225
 Bruen Esicken sloet, 251
 Brug, 31
 Bruggenrijt, 189
 Brug over het Gewat, 235
 Brugsloot, 31 v.
 Bruine Kil, 213
 Brukleth: zie *Breukelen*
 Brun(n)epe, **118**, 123, 277
 Brunstingerleek, 181
 Brijpot, 226
 Buikslotermeer, 282
 Buitenbom, 195
 Buiten-Giesen, 102
 Buitenlek, 188

Bullewijk, 132, 222
 Burch(sloet) 95, 181
 Burgel, 95
 Burgerscede, 259
 Burgersdijk, 259
 Buringhemsloet, 58
 Busgraaf, 137
 Buttervliet, 146, 153
 Buttinge, 109, 142
 Bijleveld, 28
 Bijlmermeer, 194, 204 v., 208, **286**
 Bijloop, 248

C: zie K

D

Daalmeer: zie *Aalmeer*
 dal: zie *del*
 dam, 20
 Dam, 137
 Damblok, 73
 Damdrecht, 167 v.
 Damrak, 224
 Damsloot, 57
 Damster, 137
 Damsterdiep, 265 v.
 Dee, 140
 Deel, 176
 Deelster Maar, 176
 Deinumer Rak, 223
 Dekkers kil, 213
 De-Kockse Waai, 252
 del, 226
 Delf, 55 v., 59, **175 v.**
 Delfgauw (gawech), 23, 25
 Delft, 18, 175
 Delfzijl, 175 v.
 Delte, 126, 176
 deur, 261
 Deurbraekpit, 237
 Deurlecht(svaartje), 284
 Deurlo, 156, 284
 Deurzer Diep, 60
 Deusone: zie *Dieze*
 Devel, **46 v.**, 95, 126
 Die, 140 v.
 Diemen, 44
 Diep, 55, 61, 97, 139 v., **264 v.v.**
 Diepe Dolte, 176
 Diepena, 56, 139, 264

Dieppoel, 241, 264
 Dieper Poel, 240
 Diepsheultjes-sprong, 244
 Diep van den Kraaiert, 265
 Dierik, 106
 Dies(s)e(n): zie *Dieze*
 Dieze, 44, 60, **80 v.**
 Dikke Riet, 189
 dilve: zie *Delf*
 Dinghslaet, 57, 180
 Dinkel, 90
 Dinsdagse Wetering, 179
 Dintel, 90
 Dinter, 90
 Diphorn, 274
 Djippe Wei, 22
 Dobbe, 47, 237 v.
 Dobbespolder, 238
 Dobbewetering, 238
 Dobgrave, 171, 238
 Dode Graaf, 172, 273
 Dode Linge, 262, 273
 Dode Maas, 73
 Dodemansvaart, 258
 Dode Wetering, 273
 Doedemare, 48, **197**, 200, **273**
 Doel, 59, **226 v.**, 257
 Doelkomp, 225, 227
 doelpit, 237
 Does, 102
 Doggersbank, 220
 Dokkumerdiep, 266
 Doling, 273
 Dollard, 227, 273
 Dolte, 126, **176**, 227
 Domineeswaai, 252
 Dommel, 95
 Dommelsvoort, 46
 Donderdagse Wetering, 179
 Donge(n), 18, 142
 Donkersloot, 57, 180, 276
 doorlaat, 152
 Doorloop, 248
 Doornse Gantel, 248
 Doorslag, 32
 Dordrecht, **162**, **168 v.**, **284**
 Dorenloet, 284
 Dorpswaai, 252
 Dorre Balg, 34
 Dorre Ilp, 274
 Dors(sloot), 272

- Dorter Beek, 57
 Dortflith, 162
 Dortoghe, 247, 284
 Dortse Kil, 213
 Dosloot, 273
 Dove Balg, 34, 273
 Dove Kil, 213, 273
 Dovelinge, 273
 Dove Wetering, 273
 Draai, 219
 Dray Leedt, 151, 219
 Dra(a)it, 161, 219
 Dracht: zie *Drecht*
 Drachten, 161
 Drecht, 18, 159, 160 v.v.
 Drechterland, 161, 270
 Drey, 219
 Dreit, 161, 219
 Drenk-, 112
 Drenkeling, 112
 Drenkelmeer, 112, 207, 286
 Drenkland, 286
 Drentse A, 60, 140
 driboom, 257 v.
 Driegreppel, 282
 Drievaart, 282
 *Drievliet, 282
 Drie Waterlandse Meren, 282
 Driezumerriet, 190
 Drifflaken, 183
 Drift, 167
 Drinkland, 286
 Drocht(zee), 211
 Droge Marke, 274
 Droge Meerven, 274
 Droge Wijmers, 274
 Dronkland, 286
 Drostendiep, 97, 252
 Drostenstroom, 97, 252
 Drostenveen, 241
 Dubbel, 46 v., 88, 95, 126, 282
 Dubbeldam, 46
 Dubbele Tocht, 282
 Dubbele Wierike, 106, 282
 Dubbelmonde, 46
 Duinhoofd, 96 v.
 Duinrel, 35
 Duysterbeken (Jan), 276
 Duivelsgat, 226
 Duivelskolk(en), 236
 Duivendrecht, 165, 169
 Dukersdel, 226
 Dulf: zie *Delf*
 Durlede, 284
 Dussen, 101 v., 103
 Dussense Gantel, 248
 Duvelhara, 47, 88, 92, 95
 Duvelsrak, 223
 Dwarsgang, 248
 Dwarsgoog, 23
 Dwarsriet, 190
 Dwarsslout, 272
 dijk (diek), 20, 252
 dijckdelve, 175
 Dijkgraaf, 171
 Dijksgat, 231
 Dieksgroep, 174
 Dijksloot, 57, 175
 Dijkvaart, 20
 Dijkwater, 176
 Dijkzeul, 32
- E**
- Ebbesile, 32
 Edam, 141
 Ede, 141
 Ee: zie *A*
 Eelderdiep, 265
 Eem, 44 v.v., 47, 88
 Eemkerke, 44
 Eemmeer, 13
 Eendracht, 149, 161 v., 169
 Eerbeek, 18
 Eerbeekse Beek, 18, 57
 Eerste Kolk, 252
 Eerste Wijk, 222
 Egel, 203
 Egelmeer, 108, 203
 Egge, 220
 Egmonder Lek, 188
 Eibergen, 255
 Eierland(se Gat), 231
 Eilander-Tra, 21
 Eilandse Weg, 271
 Eimdrecht, 162, 169
 Ekkersrijt, 189
 Elft, 133
 Elleboogs(e)vaart, 220, 271
 Ellinckemmerstranck, 245
 Elmare, 198

Elp, 119, 123
 Elperstroom, 97
 Elsbeek, 56
 *Elve, 53, **66 v.**, 74 v., 130, 261, 276
 Empe, 118
 Engebeke, 14, 272
 Enge Leed, 151
 Enge Stierop, 121, 272
 Enge Wormer, 206, 272
 Enge IJssel, 271 v.
 Engelbert, 48
 Engelmeer: zie *Egelmeer*
 Engelmongsbeek (St.), 89 v.
 Engelsmangat, 254
 Engelsmanplaat, 16
 Enk, 236
 Enkele Wierike, 106, 282
 Enschedé, 259
 Epe, 44, 114
 Epen, 89, 114
 Epse, 115
 Erp, 115
 Esselijkerwoude, 185
 Euvelgunne, 94
 Everdingen, 137
 Evergunne, 94
 Everrockers sloet, 251
 Everrods Kriek, 217
 Ewijk, 115
 Eymerspoel, 240
 Eymer Swin, 216

F: zie ook V

Faal, 216
 Faljeril, 35
 Fammensrakken, 225
 Fimel, 261
 Firemere (Sidwendene), 282
 Fivel, 51 v., 90, 95, 124, 140, **261 v.**
 Fivelgo, 104, 261
 Flaas, 242
 Flakkee: zie *Ulak-ee*
 Fleerakkerswijer, 239
 Flenio, 68, 71
 Fles, 242
 Flevo: zie *Ulie*
 Flevoland (-stad), 68
 Flierec, 21
 Floem, **68 v.**, 89, 126

Fluit(polder), 242
 Foksham(-hol), 48
 fontein, 239
 Fortmond: zie *Kolk van Fortmond*
 Funtus: zie *Uuntus*

G

ga, 23 v.v.
 Gaag, 19, 22 v.v.
 Gaasp, 120
 Gagelveen, 241
 Gaghemade, 23
 Galensloit, 251
 Galgengouw, 24
 Galgeput, 237
 Galgerak, 223
 Ga-Lichtvoetsvaart, 23
 Gameren, 95
 Gammerecht, 224
 gang, 248
 Gangsloot, 58, 248
 Gannita, 248
 Ganssloot, 58, 248
 Ganswijkse Gantel, 248, 271
 Gantel, 90, 94, 126, **248**
 Ganzeriet, 133, 190
 Garinghehornsloet, 57
 Garste, 232
 Gasterense Diep, 60
 gat, 55 v., 226, **230 v.v.**, 265
 Gat van Bakens, 231
 Gat van Binnennieuwesteek, 231
 Gat van de Elft, 231
 Gat van de Hengst, 231
 Gat van de Kleine Hil, 231
 Gat van Scherpenisse, 226
 Gat van de Turfzak, 231
 Gat van Van Kampen, 231
 Gat van de Vissen, 231
 Gat van de Vloeien, 218
 Gate, 232
 Gau(w)(sloot), 24 v.
 Gavesloot, 24
 Gaweg, 22 v.v.
 Gawijzend, 22 v.v.
 Gebroken Dijkweel, 233
 Geer: zie *Jeker*
 Geervliet, 150, 267
 Gceuw(sloot), 24 v.

- Gein, 15, 94
 Geitenbeek, 128
 Geizendrecht, 167, 169
 Gekkengraaf, 171
 Gelderse IJsel, 95 v.
 Geldrop, 115
 Gele Beek, 56
 Geleen, 79 v., 81, 276
 Gemene Meer, 205
 Gender(en), 93 v.
 Gene, 18
 Genemuiden, 18, 93
 Genne, 18, 93, 126
 Gennep, 115 v., 123
 Gent, 248
 Germepi, 116, 122
 Geroudsee, 141
 Gerritsfles, 242
 Geul, 113, 115, 212 v.
 Geul van Bommenec, 212
 Geule over het Land, 212
 Geulrijt, 190
 geut: zie *Goot*
 Gewat, 234 v.
 Gewei(de), 24 v.
 Gherleta, 152, 185
 Giesbeek, 102
 Giesen, 102 v.
 Giesendam, 102
 Giesenmonde, 102
 Gillis-rif, 228
 Glee, 125 v.
 Gnephoek (-wich), 116
 Go (goch, gog, goog), 23 v.v.
 Goerese Gat, 231
 Goetjeswijk, 222
 Gog: zie *go*
 Gogerpolder, 23
 Goingarijppsterpoelen, 240
 Golda: zie *Gouw(e)*
 Goltbeke, 56, 278 v.
 goog: zie *go*
 Goorbeek, 56, 117, 275
 Goorkolk, 48
 Goorle, 117
 Goorloop, 104, 275
 Goorsloot, 57
 Goorven, 241
 Goot, 125, 232
 Gorp, 56, 117, 123
 Gortersloot, 251
 Gouda, 277 v.
 Gouden Rek, 223
 Gouderak, 223, 278
 Gouw(e), 22 v.v., 113, 142, 277 v.
 Gouweveerpolder, 278
 Gouwsloot, 24 v.
 Gouwzee, 211, 278
 Goweg, 22 v.v.
 graaf, grave(n), 55 v., 59, 169 v.v., 252, 271
 Graafstroom (-wetering), 170 v., 271
 Graaf-Willems-braak, 235
 Gracht (Graft), 170, 172 v.
 Grave, 170
 Gravekoopse Wijde, 268
 Gravenbroekse ('s-) Wijde, 268
 Gravenesloot, 288
 Gravensloot ('s-), 251
 Gravinnensloot, 180, 253
 Gravinnewei, 288
 Greb(be)(-berg), 173
 Grecht(Greft): zie *Gracht*
 Grens(kanaal), 260
 greppe(l), 174
 Grevelingen, 108, 111, 253
 Grevenrid, 189, 288
 Gribba, 173
 Griet, 48, 239 v.
 Grietmansrak, 224
 Griffe, 170
 Grift, 172
 Groeneplas, 279
 Groene Rec, 258, 279
 Groenesloot (-ven), 279
 Groenewater (-wetering), 279
 Groenewiel, 279
 Groepe, 125, 174
 Groeve, 174 v.
 grondeloos, 127 v., 160
 Grondeloze Meer, 128
 Grondeloze Waal, 128
 Grontgat(e), 231
 Gronerbeke, 144, 279
 Groningen, 144, 279
 Groeningher Diep, 266
 Groot-Ammers, 45
 Grootwiel, 271
 Grote A, 56, 271
 Grote Apt, 107, 271
 Grote Beerze, 104, 270
 Grote Brekken, 235

- Grote Brug, 31
 Grote Diep, 55
 Grote Dobbe, 238
 Grote Faal, 216
 Grote Gantel, 248
 Grote Heekt, 107
 Grote Keten, 30
 Grote Cleijmeer, 207
 Grote Maar, 200
 Grote Meer, 56, 62, 205
 Grote Poel, 240
 Grote Put, 237
 Grote Rel, 35
 Grote Reve, 228
 Grote Riet, 190
 Grote Slufter, 216
 Grote v. d. Hengelwaai, 252
 Grote Vliet, 149
 Grote Waai, 234
 Grote Wasmeer, 204
 Grote Watering, 179
 Grote Weel, 233
 Grote Wiel, 271
 Grote Wierike, 282
 Grote Wormer, 206
 Grouw, 174 v.
 Grub(be), 173
 Grubbenvorst, 173
 Gruppe(l), 125, 174
 Grypmansrak, 224
 Grijssteenveen, 241
 Grijzegrubben, 173
 Gudsekop, 136
 Guelrijt: zie onder *Geul-*
 guil: zie *Geul*
 Guil van Spekoek, 212
 Gulp(en), 18, 113, 115, 123, 213
 Gunne, 94, 126
 Gunneman, 94
 Gyzen Veen, 241
- H**
- Ha: zie *A*
 Haagbeck, 29
 Haar (De), 167
 Haarbeck, 56
 Haarlemmerliede, 151
 Haarlemmer Meer, 62, 202 v.v.
 Haarrijn, 65
- Haasjesheul, 32
 Haastrecht, 164, 167, 169
 Haeslaos, 159
 haf: zie *hef*
 Hagen, 29
 Halfsloot, 251
 Halm, 128
 Halmaert, 128
 Hals van de Meren, 209, 220
 Hamer, 45
 Hanepoel, 240
 Hank(en), 220, 236
 Hangat, 231
 Hap, 255
 Harg, 30, 284
 Haringvliet, 108, 111, 147, 253, 267
 Harsaterdrecht, 166 v., 169, 270
 Haskerwijd, 267
 Haule, 136
 Haulerwijk, 222
 Havicksbraeck, 235
 Hazenweel, 234
 hecht: zie *hef*
 Hedensee, 56, 139, 141
 Heegmer-far, 191
 Heegswal: zie *Hefswal*
 Heekt, 107
 Heen (De), Heense, 162
 Heensloot, 57
 Heenvliet, 149, 162 v.
 hef, 212
 Heffezand, 212
 Hefswal, 212
 Hege Wei, 22
 Hei(d)graaf, 171 v.v.
 Heidiep, 163
 Heidrecht, 149, 163, 169
 Heikop, 29
 Heiligerlee, 150
 heyndilve, 175, 259
 Heining(sloot), 57, 259
 Heinsloot, 57, 175, 259
 Hekelingen, 107, 109
 Hel, 127, 269
 Helbeck, 56
 Helinium, 70 v., 74 v.
 Hellevoetsluis, 71, 198
 Helmare, 198
 Helsdeur, 261
 Helsloot, 57, 276
 Helveen, 241

- Helvedic, 66
Helyolves puthen, 237
Hemmeer, 203, 208, **254**
hemmerickmaer, 199
Hemus: zie *Eem*
Hengs(t)dijk, 133
Henrics Slotte, 251
Hensbroek, 254
Herengat, 252
Herensloot, 251
Heringha swetta, 250
Hermans delle, 226
Hernodsdoel, 227
Hertebosk, 16
Herwijnen, 28
Hesmolen, 256
Heul(sloot), 31 v., 269
Heul (Van der), 32
Hezelaar, 159
Hi: zie *A*
Hilvarenbeek, 117, 143
Hinkelenoord, 109
Hinkelingse, 109
Hinkelse Polder, 109
Hinxtesvade, 132, 235
Hoarsa, 131
Hobrede, 219
Hoddemeer, 48, 195, **209**
Hoefsloot, 58
Hoekse Aar, 82
Hoemarleede, 195
Hoendiep, 119, 275
Hoensbeek, 125
Hoep(beek), 221
Hoerediep, 275
Hoerenkreek, 275
Hoetmansmeer, 195
Hoevelaken, 183
Hofsloot, 58
Hoge(r) Aar, 82
Hoge Heul, 32
Hogemeer, 39
Hoge Vliet, 274
Hoge Zwaluwe, 99
Hokkelingsgat, 231
Hol, 127, **269**, 274
Holemaar, 198
Holendrecht, 165, 169, 269
Holenflet, 146, 269, 282
Holensloot, 57, 269
Hole stroom, 269
Holiërhoekse Polder, 151
Holiesloot, 57, 151, 269
Hollandergraven, 171
Hollands Diep, 146, 209, 220, **265**
Hollandse Rading, 258
Hollandse-veldse Opgaande, 271, 287
Hollandse IJssel, 96
Hollemare, 198
Holle Riet, 190
Holle Rij, 190
Hollensloot, 269
Holth(i)etse, 182
Honigvlake, 266
Honte, 83, **85 v.**, 90, 142, 275
Hontemude, 85
Hontenisse, 85
hoofd, 135 v.
Hoofdgrave (Hoofdgraafse Wetering), 171
Hoofdsloot, 57
hoofdwijk, 222
Hooghorp, 122
Hoogwoudergouw, 24 v.
Hoydrift, 163
Hooilede, 151, 153
Hooimaar, 153
Hool-A, 269
Hoorn (De, Den), 60, 84
Hoornse Diep, 60, 266
Hoornse Hop, 221
Hoornsloot, 57
hop, 221 v.
Hoppoel(polder), 222
Horn(e): zie *Korne*
Horp, 122 v.
Horper-, 122
Horsa, 131 v.
Horster(drecht), 166, 169, **283**
Horstermeer, 166, **283**
Hotmeer, 195, 209
Huibert, 55, 137, **254 v.**
Huibertsgat, 254
Huibertsplaat, 254
Hulp, 119 v.
Hulsbeek, 56
Hummelose Beek, 57
Hunnep, 105, **118 v.**, 123, 275
Hunze, 100, **104 v.**, 119, 139, 275
Hunzego, 104
Hureslede, **131**, 153, 182
Hurpesch, 131

Hijlikogroepc, 174, 252
Hynstewaad, 235

K

I: zie ook **IJ**

Idskenuizer Meer, 206
Ic, zie *A*
ier, 83
Ierseke, 142
Ilp, 55, 89, 119, **120**, 123, 273
Ilpakker, 120
Ilpendam, 120
Indijk, 20
Inkelse Polder: zie *Hinkelse Polder*
Inclinort: zie *Hinkelenoord*
inlaat, 152
inlage, 20
Innerwielinge, 111
intochtmaar, 199
inwijk, 223
Ipegat, 231, 273
Itter, **77 v.**, 81, 91
Itterse Beek, 77 v.
Ittervegt, 78
Ittervoort, 78

J

Jagerswijk, 222
Jantje zec, 211
Jan IJsbranden Heyningh, 259
Jarrense Gouwe, 25
Jeker, **76 v.**, 81, 91
Jetting, 111, 232
Jillis-rif, 228
Jisp, 120, 123
Jisper Weyver, 29
Jonge Japensloot, 251
Jonge Meren, 272
Jonge Worm, 77
Jonker Fransengat, 254
Jonkergauw (-gouw), 25
Jonkersgat, 252
Jonkersgruppel (-vaart), 174
Joure, 222
Jouwerswijk, 222
Juffersgat, 232, 252
Juffrouwewetering, 252
Jutjesriet, 190

Kaaijaart, 137
Kaaik, 20
Caep- en Caersgat, 231
Kaarsemakersloot, 251
Kaaskenswater, 117, 179
Kabeljaauwssluffer, 216
Kadoelen, 227, 274
Kadoelenbreek, 235
Kadoelermeer, 13
Kadijk, 20
Kadijksterfaart, 137
Kager Meer, 203, 270
Kager Plassen, 203, 239
Kagertocht, 247
Kakkersweel, 234
Kalkwijk, 222
Kalslagen, 156 v.
Kalverstraat, 21
Kalvliet, 147
Kambeek, 70
Kamerhop, 222
Kampborn, 134
kanaal, 56, 191
Kanjelbeek, 191
Kapelsloot, 58
karn, 181
Karnemelkpot, 226
Karnemelksloot, 153
Karolinageul, 212
Karperkil, 213
Karrepad, 21
Karsloot, 181, 213
Kaspolder, -wating, 179
Katendrecht, 163, 169
Kattendiep, 266
Katwijker Lek, 188
Kaumer, 41
Kayersspreng, 244
Keel, 213
keen, 158, **213**, 247
Keern, 213
Keersop, 116, 123
Keet, 257
Keinsel(meer), 214
Kempesfles, 242
Kennemerland, 214
Kerensloot, 181
Kerckamere, 45
Kerkebreek, 235

- Kerk en Zanen, 85
 Kerkeriet, 190
 Kerkerif, 228
 Kerkerijtje, 189 v.
 Kerkgouw, 24
 Kerksloot, 58
 Kern, 213, 231
 Ketel, 30, 225
 Keteldiep, 225
 Ketelkolk (-meren, -wiel), 225
 Ketelsloot (-vaart), 225
 Keten, 30
 Ketengat, 30
 Keursloot, 58
 Keutergraaf, 171
 Kever, 48, 239 v.
 Keverdijk, 240
 Kieftveen, 241
 Kiekpoel, 240
 Kieldrecht, **161**, 169, 213
 Kierse Wijde, 268
 Kiesheid, 163
 Kievietdal, 226
 Kikvorskil, 213
 kil, 161, 213
 kine: zie *keen*
 kinlesun, Chinnelesara (gemarchi),
 158, **214**, 270
 Kinnum, 122, 214
 Kinselmeer: zie *Keinselmeer*
 Kisters Inlage, 20
 Klaarbeek (Klarenbeek), 18, 56
 Klaarkamper Meer, 206
 Klaaswaal, 234
 Kleine A, 56, 140, 271
 Kleine Apt, 107, 271
 Kleine Beerze, 104, 270
 Kleine Brug, 31
 Kleine Dobbe, 238
 Kleine Drecht, **160**
 Kleine Faal, 216
 Kleine Gantel, 248
 Kleine Heekt, 107
 Cleyne Cleijmeer, 207
 Kleine Lei, 153
 Kleine Poel, 240
 Kleine Reve, 228
 Kleine Riet, 190
 Kleine Slufter, 216
 Kleine V.d. Hengelwaai, 252
 Kleine Vliet, 149
 Kleine Wasmeer, 204
 Kleine Weel, 233
 Kleine Wierike, 282
 Cleyne Wormer, 206
 Kleine Wijd, 267
 Kleipoel, 240
 Klidzerak, 224
 Klief(sloot), 33, 58
 Klinkenbeltskolk, 236
 Klinkzool, 242
 Klok en Gat, 231, 287
 Kloosters van Eemsteins-lei(des), 153
 Kloppersveen, 241
 Klotgoor, 241
 Klotkoel, 238, 241
 Klotterven, 241
 Klottervlaas, 242
 Klotven, 241
 Klijndobbe, 238
 Clijn Meer, 205, 238
 Knie (watergang), 220
 Knip(pe), Knipsloot, 33
 Knoopsank, 236
 Knijp(e), 33
 Coddemeer, 48, **209**, 240
 Kodde Poel, 209, 240
 Kodijk, 20
 Coebel wiel, 233
 Koedood, 163
 Koeflesch, 242
 Koegraaf, 171
 Koeksenbelt, 27
 Koerhuisbeek, 57
 Koert Ooms Riet, 190, 253
 Koewijzend, 24
 Cocksloete, 251
 Kolderveense Ooster- (Wester-) grift,
 172
 Colencreeck, 218
 kolk, **236**, 239, 252
 Kolksloot, 236
 Kolk van Fortmond, 236
 Kolkven, 236
 Kolonelsdiep, 266
 Kom, 56, 225
 Kommerzijlsterriet, 190
 Komsloot, 225
 Konijneputten, 237
 Kooienswater, 177
 kop, 136
 Coppelsloet, 251

- Koppelsprengen, 244
 Koppoel, 240
 Kopswaal, 234, 240
 Copwijk, 240
 Korendijk, 257
 Korfwater, 177
 Korne, 257
 Kornse Gantel, 248
 Kornwerd, 257
 Corput (Van den), 256
 Korte(r) Aar, 82, 271
 Cortegrave, 170, 271
 Cortehoefs meer, 283
 Korte Laak, 271
 Korte Miening, 251
 Corten Sloet, 271
 Korte Wijdvliet, 147 v., 271
 Korte Wijk, 271
 Kortgene, 213 v., 271
 Kostverlorenstreng, 245, 287
 Kostverloren Wetering, 287 v.
 Koudevaart, 281
 Koudven, 281
 Kous(gat), 220
 Kouwehorns-braeck, 235
 Coytaerts wael, 233
 Kraantje-Lek, 188
 Kraanven, 241
 Krabbegeul, 212
 Krammer, 197
 Crasborn, 116
 Kreek, 217 v.
 Kreyeflesch, 242
 Kreigraaf, 171
 Kreil, 29, 34
 Krekerak, 218, 223
 Krelage, 157
 Krenze, 219 v.
 Crepelfliet, 150, 272
 Kreupelstraat, 150
 Kreupelzand, 150
 Cromdel, 226, 272
 Kromme Aar, 82
 Kromme Angstel, 43, 272
 Kromme Balg, 34
 Kromme Eem, 44
 Kromme Elleboog(svaart), 220
 Kromme Far, 191
 Kromme Giesen, 102
 Kromme Graaf, 171
 Kromme Grouw, 272
 Kromme Leek, 281
 Kromme Marke, 274
 Kromme Mijdrecht: zie *Mijdrecht*.
 Kromme-n-ie, 139 v., 165
 Kromme Raken, 224
 Kromme Riet, 190
 Kromme Rif, 228
 Kromme Rijn, 64
 Kromme Tocht, 247
 Kromme Wele, 233
 Crompvliet, 150
 Cromsool, 242
 Kromstrijen, 103
 Kruid-Vlaai, 218
 Kruisdobbe, 238
 Kruisgraaf, 171
 Kruiswater, 177
 Kudelstaart, 239
 Kuil, 238 v.
 Kuilstaart, 239
 Kuinder, 92 v.
 Kulk(erven), 236
 Cunera: zie *Kuinder*
 Kurkemeer, 206
 Kuzemer(balk), 199
 Kwaameer, 274
 Kwaak, 31
 Kwabeek, 274
 Kwadenaar, 28
 Quadolen: zie *Kadoelen*
 Quae Vaert, 274
 Quack, 177
 Kwakel, 31
 Kwakjeswater, 177
 Kwakpolder, 177
 Quax Diep, 177
 Quarenvliet, 148 v., 256 v.
 Kwelderzwen, 216
 kweren, 255 v.v.
 Kwintsheul, 32, 179
 Kijnselmeer: zie *Keinselmeer*

L

- Laaik, 20
 Laak, 20, 181 v.v., 257
 Laaksloot, 184
 Laan, 21
 Laers van 't Sant, 220
 Laat, 152
 Lagemeer, 39

- Lage Vliet, 274
 Lage Zwaluwe, 99
 Lakemond, 183 v.
 Lakerpolder, 182, 188
 Lakerveld, 184
 Lamminsvliet, 150
 Landgraaf, 172
 Lantryt, 190
 Landscheiding(swetering), 137, 259
 Land van Strijen: zie *Strijen*
 Landwetering, 262
 Langdeel, 176
 Lange Dors, 272
 Lange fleet, 146
 Lange Laak, 271
 Langemarepolder, 198
 Lange Meer, 193, 208, 210, 262, 271
 Lange Miening, 251
 Langenkamp, 262
 Langer Aar, 82, 271
 Langerak, 223
 Langereis, 165
 Lange Rek(ken), 223, 225
 Langhe Sloet, 271
 Lange Viele, 233
 Lange Water, 262
 Lange Wijk, 222, 271
 Langsmeer, 39
 Langstaartenpoel, 240
 Lansing, 137, 259
 Lara(ha), 56, 139 v.
 Laree, 140
 -laren, 139
 Lauwers(zee), 20, 144 v., 155, 210
 Lechna, 187
 Lede (Huis Ter) 154
 Lee, 18, 150 v.v., 182, 270
 Leebeek, 154
 leed, 151
 Leedsloot, 151
 Lee- en Rietsloot, 154
 Leek, 181 v.v.
 Leeksloot, 184
 Leemkuil, 238
 Leerbroek, 154, 270
 Leerdam, 154, 270
 Leest, 21
 Leets, 182
 Leeuwendaalse Laantje, 31
 Leewater, 152, 154
 Leewetering, 154
 Lege Maar, 274
 Legemeer, 15, 274
 Leggelo, 274
 Legmeer, 204, 208, 274
 Lei(en): zie *Lee*
 Leibeek, 154
 Leiden, 152, 154
 Leiderdorp, 154
 Leidse Meer, 38, 62, 202, 204, 206, 271
 Leigraaf, 154, 171
 Leimuiden, 152, 156
 Leisloot, 154
 Lek, 74, 184, 186 v.v., 270
 Lekkerkerk, 188, 270
 Leckerland, 188
 Lekkerterp, 188
 Lekkerwaardje, 188
 Lekskesveer, 184
 Leksmoed, 184
 Leczater-ghaweck, 24 v., 167, 184
 Lemiers, 80
 Lemmel, 95, 96 v.
 Lemmer, 95, 97, 263
 Lenne, Lent: zie *Linde*
 Letse, 182
 Leurse Vaart, 177
 Leusden, 159
 Levendaal, 31
 Levetlaos, 159
 Lichtvoetsvaart, 22
 Liede, 151
 Liemgat, 232
 Lier, 124, 152, 264, 276
 Lierop, 115
 Liesdel, 226
 Lieskemeer, 74
 -lietse, 182, 185
 Lieve, 31
 Lievendaal, 31
 Limmere, 262
 Limmermeer, 262
 Linde, 263 v., 272
 Lindonck, 263
 Linge, 262 v.
 Lingenkamp, 262
 Linie, 212
 Linne, 80, 264
 Linschoten, 263
 Lint: zie *Linde*
 Lisserbeek, 57, 143

Lits, 182, 185
 Lo, 29, 40, 144, **154 v.v.**, 267
 Loakmörs, 184
 Lobit, 145
 Lobrug, 156
 Lode: zie *Lo*
 Lodijk, 20, 155 v.
 Loenen, 181, 270
 Loenersloot, 58, **180 v.**, 182, 270
 Logors, 156
 Lolee, 155
 Loner Diep, 60
 Looi(e)brug, 156
 Loop, 55, 247 v.
 Loopdiep, 248
 Loopgeute, 61
 Loopgraaf, 171, 248
 Loopgracht, 248
 loos, 157 v.v.
 Loosbeek, 160
 Loosberg, 159
 Loosbroek, 159 v.
 Loosbrugje, 156
 Loosdorp, 160
 Loosdrecht, 53, 159 v., 164, **166**, 169
 Loosdrechtse Plassen, 203, 239
 Loosduinen, 159
 Loosdijk, 160
 Lopende Diep, 248, 287
 Lopik, 145
 Losloot, 156
 Luic Gat, 273
 Lujendijk, 20
 Luic Rek, 273
 Lustige Maar, 200, 273
 Lutjediep, 271
 Lutkebeek, 271
 Luttekedrecht, 161, 271
 Luzengrave, 172
 Lijkerpoel (-polder), 185 v.
 Lijkvaart, 258
 Lijtgast, 232
 Lijstgrep, 173

M

Maandagse Wetering, 179
 maar, 37, 146, 156, **192 v.v.**, 204, 257
 Maerlant, 197
 Maarlo, 156, 197

Maarsbergen, 128
 Maarslag, 146, 265
 Maarten Frekenwei, 28
 Maas, 49, 59, **72 v.v.**, 88
 Maasdam, 73
 Masegat, 231
 Maassloot, 57 v.
 Maasvlakte, 266
 Madlinge, 108 v., 110
 Maire, 198
 Malink, 110
 Malland, 162
 Mallegat, 273
 Malpie(beemden), 117
 Malijk, 110
 Malzwin, 273
 Mannee, 142
 Mansloot, 251
 Manthetes Suethen, 250
 Mara, Mare: zie *maar*
 Marienborn, 41
 Marienhorst, 119
 Maris, 198, 265
 Maris-fliete, 265
 Mark, 185, **249**, 257
 Mark en Dintel, 90
 Markgraven, 171
 Markluiden, 151
 Markemunde, 249
 Marnamanis, 63
 Marne, 63, 198
 Marollegat, 265
 mars, 192, 265
 Marsdiep, 63, 198, **265**
 Marsstroom, 265
 Marters, 249
 Masau, 9
 Masegast, 232
 Mastbos, 249
 Mastgat, 16, 30, 231
 Matlinge: zie *Madlinge*
 Matsloot, 110
 Maweylinge, 109, 142
 Medebeke: zie *Meerbekke*
 Medegang, 248
 Medemblik, 182, 184, 186, **281**
 Meelzwin, 216, 281
 Meensloot, 251
 Meer, 18, **36 v.v.**, 48, 56, 192 v.v.,
200 v.v.
 Meerbekke, 56, 110

- Meerlo, 156, 198
 Meern (De), 198
 meers: zie *mars*
 Meersloot, 39, 205
 Meerstal, 205
 Meervliet, 205, 209
 Meesen dilve, 175
 Meeuwenmeer, 133
 Meie: zie *Mije*
 Mekelermeer, 271
 Melclede, Melkleen, 58, 153
 Melksloot, 58, 153
 Melkvaart, 153
 Meneerse Plaat, 271
 Meneslata, 180, 251
 Menkesdreth, **158 v.**, 164, 169
 Mensmaweg, 22
 Meppeler Diep, 62
 -mer: zie *meer*
 Merke(n), Merkske, 249
 Merkerif, 228
 Merrevliet, 197
 mers: zie *mars*
 Mersloot, 39
 Merwede, 29, **39 v.**, 59, 203, 205
 Mesienekolk, 252
 Messingkuil, 238
 Mes(t)poel, 240
 Mestsloot, 58
 Meulelakke, 188
 Meurdgat: zie *Moordgat*
 Middelbeers, 104
 Middelbert, 158
 Middelhout, 24
 Middellie, 141, 281
 Middellose, 158
 Middelsee, 283
 Middelsloot, 281
 Middelse Waterleiding, 281
 Middelt, 108, 281
 Middelsee, 203, **210 v.**, 281
 Middelsewin, 216, 281
 Middenkous, 220
 Middenste Ringsloot, 281
 Middentocht, 281
 Midlaren, 139
 Miening, 251
 Mien(t)sloot, 180, 251
 Miland, 166
 Minkeloos, **158 v.**, 164, 169
 Minne (Minstream), 53, 55, **86**, 97, 107, 126, 132
 Minnebeke, 86
 Minnendael, 31
 Missloot, 58
 Moarvlait, 146
 Modderbeek, 56, 275
 Moddergat, 56, 232, 275
 Modderige Geeuw, 275
 Modderige Riet, 190, 275
 Moel'nank, 236
 moeras, 36 v.v., 192
 Moerman, 177
 Moerputten, 237
 Moerwater, 176 v.
 Moezel, 72 v., 88
 Mok, 226
 molen, 255 v.v.
 Molen A, 255
 Molenaarsgraaf, 171
 Molenbeek, 57, 255
 Molengouw, 24
 Molengraaf, 172
 Molenlei, 255
 Molenpage, 132
 Molenrak, 223
 Molensloot, 58, 255
 Molenspringbeek, 244
 Molentocht, 247, 255
 Molenvliet, 257
 Molregrave, 172
 mond, 18, 135
 Monniken-lei, 153
 Monnikensloot, 251
 Monomara, 198
 Mooie Keene, 214, 275
 Mooie Nel, 269, 275
 Moordenaarsveen, 241
 Moordgat, 232
 Moordrecht, 156, 159, **164**, 169
 Moorloze sloot, 159 v.
 Morgenstersloot, 58
 Morlode(ness), 156
 Mosselee(weg), 139
 Mounle-ier, 83
 Muiden, 67, 140, 142
 Muizenryd, 190
 Muizeval(streng), 245
 Muldersfluit, 242
 Mulderswaoi, 252
 Munnikenhank, 236
 Munnikensloot, 251

Munnikenzijlsterriet, 190
 Munte, 86, 107, 126
 Munter Ee, 107
 Müntsgroppe, 174
 Murk, 264, 276
 Mussel(-a, -lake, -leek), 73, 183, 190
 Mijdrecht, 160, 165 v.v.
 Mije, 165 v.
 Mijzaters, 167
 Mijzijde (Kamerik-), 166

N

Naaldwijk, 185
 Naardermeer, 36, 56, 204
 Nabalia, Nabel, 71 v., 74 v.
 Nachtegaalsloot, 58
 Nagel, 71
 Nagouw, 24
 Nakala: zie *Nagel*
 Nannevijd, 267 v.
 Narrevliet, 148, 272
 Nasnacheli: zie *Nagel*
 Natte Turfvaart, 274
 Natte Zool, 242, 274
 Nauw, 268
 Nauwe Beek, 268
 Nauwe Gein, 268
 Nauwe Giesen, 102, 268, 270
 Nauwe Greuns, 268
 Nauw van Bat, 268
 Nauw van Broek, 268
 Neder Aar, 82
 Nederalm, 283
 Nederhorst-den Berg, 283
 Nederzeldert, 167
 Neer, 78, 81, 91
 Neeritter, 77
 Nek, 220, 222
 Nekkerhop, 222
 Neksloot, 220
 Nemer, Neme(r)laar, 45
 Neude, 213
 Nichtevecht, 285
 Niè, 27, 140 v.
 Niers, 79, 81, 88, 104, 115
 Niervaart, 191, 272
 Nieuwe Beck, 18
 Nieuwe Diep, 265
 Nieuwe Dijk, 20

Nieuwe Gote, 232
 Nieuwe Gouw, 272
 Nieuwe Graven (Nieuwgraaf), 171, 272
 Nieuwe Greb, 173
 Nieuwerkerk, 153
 Nieuwe Lei, 153
 Nieuwe Maas, 73
 Nieuwe(r)meer, 204, 206, 208, 272
 Nieuwe Reve, 228
 Nieuwe Rijn, 65
 Nieuwerschie, 84
 Nieuwe(r)vaart, 191, 272
 Nieuwe Water, 177
 Nieuwe Watering (Wetering), 178 v., 272
 Nieuwe Waterweg, 22
 Nieuwe IJsel, 96
 Nieuwe Zijpe, 62
 Nieuw-Gawijzend, 24
 Nieuwlandsriet, 190
 Nieuwlekkerland, 188
 Nieuw Vennep: zie *Vennep*
 Nieuwvliet, 150, 272
 Niezel, 226
 Niftarlake, 9, 182 v., 285
 Nispén, 117, 123
 Noord, 27, 137, 141, 219
 Noortdel, 226, 280
 Noordeloos, 27, 158
 Noorden, 27, 166
 Noorderdracht, 161
 Noordermeer(dermeer), 205, 280
 Noorderriet, 190
 Noorder-Legmeer, 274
 Noordgat, 231
 Noordgouwe, 278
 Noordlake, 183
 Noordlaren, 139
 Noordoostgat, 231
 Noordwillemskanaal, 60
 Noordwijk, 23
 Noordzee, 210 v., 280
 Noordzevender(wetering), 55, 240
 Normer, 280
 norre, 41
 Norremeer, 203, 208, 240, 280
 Norre poel, 240
 Nortmara, 197
 Notense Kreek, 218
 Notsloot, 58

Nude, 213
 Nuttelerveen, 241
 Nijenbeek, 18
 Nijensleek, 181
 Nijeveense Grift, 172
 Nijgraaf, 272

O

Odrosfliet, 129, 149
 Occenvorth, 38
 Ockerlake, 129, 182
 Okkerspoel, 240
 Ommelanderwijk, 222
 Omptata Tya, 247
 Ongeluk(swijk), 222
 Ongemak, 223
 Onnen, 28
 Onstwedde, 235
 Oom-Kees-Ree (tocht), 21, 254
 Oom-Kezesweg, 21 v., 254
 oord: zie *Noord*
 Oorden, 27
 Oorgat, 230
 Oorsprong, 244
 Oostbuurt, 259
 Oostelijke Doorsnee, 280
 Oosterbeek, 57, 280
 Oosterdel, 226
 Oosterdiep, 60, 280
 Oostergrep, 173
 Oosterleek, 182
 Oosterpoel, 240
 Oosterschelde, 280
 Oosterse Riet, 190
 Oosterse Waterleiding, 280
 Oosterzee, 211
 Oostgat, 231, 280
 Oostkappelsche Sprincke, 244
 Oostkous, 220
 Oostmeep, 280
 Oostmeer, 283
 Oostvogel, 133
 Oostzaan, 84
 Oostzwapolder, 142
 Opgaande, 287
 Ophalme, 47, 98, 283
 Opmeer, 17, 284
 Opperste Mere, 204, 283
 Oppert, 141
 Optwizel: zie *Twizel*
 Ossendrecht, 132, 161, 167, 169
 Otene(se Kreek), 217
 Oterleek, 182
 Ottarfliaton, 129, 146
 Otter, 129, 133
 Ottergraaf, 172
 Otterlo, 16, 129
 Otterspoor, 129
 Ouder-Amstel, 43
 Oude Apt, 107
 Oudelle, 226, 272
 Oude Faal, 216
 Oude Gein, 94
 Oude Geut, 232
 Oude Greb, 173, 272
 Oude Grifte, 172
 Oude Kuinre, 263
 Oude Lee, 152
 Oude Lei, 153
 Oude Maas(je), 73
 Oude Marke, 274
 Oude Meer, 204, 272
 Oudemolense Diep, 60
 Oude Mije, 272
 Oude Nie, 140
 Oude Riet, 190
 Ouwe Rij, 190
 Oude Rijn, 64 v.
 Ouwerschie, 83 v.
 Oudeschild, 74
 Oude Sprengen, 244
 Oude Tocht, 247
 Oude Vlaarding, 110
 Oudewater, 177, 272
 Oude Watering (Wetering), 178 v.,
 272
 Oude Weer, 209
 Oude Worm, 77
 Oude IJsel, 95 v.
 Oud-Gawijzend, 24
 Oudgiesen, 102
 Oudlandsriet, 190
 Oudvaart, 272
 Oukoopse Wije, 268
 Ovendrecht (-sloot), 165
 Overdevechte, 133
 Overdoerpskolk, 236
 Overdrage, 168
 Overdrecht, 165, 168
 Overflakkee, 266

- Overgauw, 23, 25
 Overgunne, 94
 Overleek, 182
 overloop, 247
 Overmeer, 202, 205, 283
 Overmeerse Meer, 205, 283
 Overmunte, 42
 Overschie, 84
 Oversliedrecht, 164
 Overste Overmere, 283
 Overzeldert, 167
- P**
- paal, 257 v.
 Paardenslenkte, 229
 Paardetocht, 15
 Pageakker, 132
 Pagediep, 132
 Pagemaat, 132
 Palma(e)r, 199
 Pancras (St.), 253
 Papendors, 272
 Papendrecht, 161, 163, 167, 169
 Papenmeer, 208, 253 v.
 Papenwijer, 239
 Papesloot, 251
 pas, 212
 Passegeule, 212
 Pastoorswijer, 239
 Pas van (Ter)neuzen, 212
 Paswater, 212
 Patabus, 70
 Paterskoel, 238
 Paterspoel, 240
 Paye, 132
 Payensloet, 251
 Peelrijt, 189 v.
 Peizerdiep, 265 v.
 Pekel-A, 61, 153
 Pekel(d)erdiep, 61
 Pekelinge, 142, 153
 Pendrecht, 132, 163, 169
 Peperga, 25
 Pepergasse(-straat), 232
 Perdeflesch, 242
 pet: zie *put*
 Petgat(en), 237
 Petsloot, 237
 Petten, 237
 Pettinger Tocht, 247
 Pieperij, 32, 190
 Piepke, 32
 Pieter van Jaertskeete, 30, 257
 Pietjes-Rif, 228
 Pikk(-kade, -sloot), 152
 Piclede, 48, 152 v.
 Pikmeer, 152 v.
 Pit, 237
 pit: zie *put*
 Plaat van de Vlei, 218
 plas, 203, 239 v.
 Plasmolen, 239
 Pluimpot, 226
 Poddedel, 226
 Poel, 36 v.v., 240 v.
 Poelbeek, 56
 Poeldiep, 241
 Poelgeest, 240
 Poelmeer, 241
 Poelwijk, 222
 Polsloot, 57
 Polvliet, 57
 Pomprek, 223
 Poortvliet, 148, 162
 Portelinge, 142
 pot, 225 v.
 Potlee, 226
 Potmaar, 200, 226
 Potmarge, 226
 Potsloot, 226
 Praamgracht, 172
 Praamsloot, 58
 Praatvliet, 147
 Prinsenhage, 249
 Prinsewijer, 239
 Proostmeer, 254
 Prumesleke, 181
 Pulmeri, 207, 277
 Punter Diep, 60, 265
 Purmer, 48, 202, 206 v., 277
 Purmer Ee (A), 140, 207
 Purmerend, 207
 Purmerlander Gouw, 23
 Purmerweer, 207
 put, 134, 237
 Putte Polder, 237
 Putstrang, 237, 245
 Pijnenburger Grift, 172, 178
 Pijp, 32
 Pijpenweel, 234
- Q:** zie **KW**

R

- Raakmaatsboezem, 224
 Raaks, 225
 Radenputthe, 237
 Rading, 258
 rak 18, 223 v.v.
 Raken, 224
 Rak van Ongemak, 223
 Ramsdiep, 266
 Ransdorperdie, 140
 Ransel: zie *Rensel*
 Rateles, 159
 Ravenswaai, 234
 Razend Zwin, 273, 287
 recht: zie *rak*
 Recht-van-Terlede, 224
 Rechte Angstel, 43, 272
 Rechte Grouw, 272
 Rechte Watering, 179
 Reddelf, 176
 Ree, 21, 141, 258 v.
 Reedulf, 175
 Reef: zie *Reve*
 Reehagh, 258
 Reesloot, 58, 258
 Reest, 165
 Reevaart, 258
 Reevliet, 258
 Reewijk, 258
 Reewijkse Plassen, 240
 Regge, 18, 61, 106 v., 140
 Reidersweg: zie *Rijderweg*
 Reigerskuil, 238
 Reitdiep, 104, 266, 287
 Reizen, 165
 rek: zie *rak*
 Rekel(dam): zie *Reker*
 Reker, 47, 92, 107
 Rekerdijk, 92
 rel: zie *ril*
 Reneke groepe, 174, 252
 Ren(ne)(tje), 65
 Rennemeer, 37 v., 65, 234
 Rensel, 65
 Rethcheslat, 180, 272
 Reuterkolk, 236
 Reuzel, 95, 116, 140, 157
 Reve, 228 v.
 Rie, 141, 190
 Ried(erwaard), 40
 riet: zie *rijt*
 Rietbeek, 56
 Rietgreb, 173
 Rietslenk, 229
 Rietsloot, 57
 Rietvliet, 149
 Rieverst, 141
 Rif, 228
 Ricwinesgraven, 172, 252
 ril, Rille, 34 v., 64, 95, 189
 Ringvaart, 191
 Rinimera: zie *Rennemeer*
 Rinnegum, 38
 Riool, 240
 Rips, 29 v.
 rivier, 19
 -rode, 144
 Rode beek, 56, 79 v., 279, 280
 Rode kene, 214, 280
 Rodenburg, 76
 Rode Vaart, 280
 Roelvaartsveen, 241
 Roer, 15, 79
 Roermond, 79
 Rohel, 127
 Rojan, 280
 Rokin, 224
 Rolder Diep, 60
 Rommelpot, 226
 Ronde Gat, 272
 Rondevlaas, 242, 272
 Ronde Weel, 234, 272
 Rondgors, 272
 Rondmeer, 272
 Rondven, 241, 272
 Roompot, 225 v.
 Roosteren, 79 v.
 Rosmalen, 256
 Rotlose, 87, 158
 Rotte, 86 v.
 Rottenvlet, 87, 146
 Rotterdam, 86, 270
 Rotterdamse Schie, 83
 Rottestroom: zie *Rotte*
 Rozendalsgat, 231
 Rozep, 55, 166, 123
 Ruiquesloot (-wetering), 275
 Ruymoord, 62
 Ruimsloot, 14, 58
 Ruisende Gat, 287
 Rul, 79

- Rumbeke, 14
 Run, 65
 Runde, 65
 Rundiep, 65
 Runneboomslaak, 268
 Runnegat, 55
 Rusmangat, 231
 Russegat, 231
 Russevliet, 149
 Russische Gat, 231
 Rustlake, 183
 Rutbeek, 56
 Rutherikesdole, 59, 226 v.
 Rijderweg, 189
 Rijkse Wetering, 183, 271
 Rijn, 15, 49 v.v., 59, 61, 64 v.v., 74 v.,
 82, 99, 189
 Rijnstroom, 53, 97
 Rijntjes (Rijtjen) Vlaas, 242
 Rijnzaterswoude, 167
 Rijsdrecht, 164 v., 169
 Rijshorn, 164
 rijt, 61, 64, 188 v.v., 229, 253
- S: zie ook Z
- Salland, 96
 Sandebeke, 185
 Santlike, 185
 Sap(pe)meer, 208, 274
 Sardijngcul, 212
 Saspit, 237
 Sassenheim, 84
 sc: zie *sch*
 Schaalsmeer, 194
 Schaapvolt, 240
 schaar, 217
 Schaar van Ierseke, 217
 Schaar van Kolijsplaat, 217
 Schaar van Onrust, 217
 Schaar van Valkenisse, 217
 Schaar van Vuilbaard, 217
 Schaar van Waarde, 217
 Schakerlo, 156
 Scaldemariand, 196
 Scaldemermur, 196
 Scaluinreslote, zie *Schelluinen*
 Schanswaoi, 252
 Schapenmars, 27
 Schardam, 217
 Scharmer: zie *Schermer*
 Scharwoude, 92, 217
 Sceedilve, 175
 Scheewatering, 259
 Scheebeek, 17, 259
 scheidelve, 175
 Scheidgraaf, 172
 Scheidingraai, 258 v.
 Scheidingskil, 213
 Scheidingstocht, 259
 Scheidingwetering, 259
 Schei(d)sloot, 19, 57, 170, 175, 258 v.
 Scheidzwen, 216
 scheigrep, 259
 Scheilweg, 259
 Scheirak, 223, 258
 Scheireevliet, 258
 Schelde, 49, 60, 73 v.v., 261
 Scheldestroom, 53
 Schellachtsche Sprincke, 244
 Schellingergat, 231
 Schellingwoude, 260
 Schellinkhout, 260
 Schelluinen, 58 v., 170
 Schelveringe, 142
 Schenkel(wetering), 220
 Schepelweier, 239
 Schermeer, 277
 Schermer, 48, 202, 204, 206, 274, 277
 Scherpendrecht(se kade), 164, 169
 Scheur, 189, 223
 Scheurdiep, 223
 Scheurrak, 189, 223
 Schie, 17, 83 v., 110
 Schiedam, 83 v.
 Schiedamse Schie, 83
 Schieland, 84
 Schierbeek, 276 v.
 Schieringe, 110, 277
 Schiersloot, 277
 Schil(d), 74
 Schild(meer), 74, 199
 Schildmoar, 199
 Schildwolde, 74
 Schilk(erpolder), 166
 Schinkel (-breek, -vaart), 220
 Schipbeek, 57
 Schipborgse Diep, 60
 Schiphol, 269
 Schiplede, 19, 22, 84, 151
 Schipluiden: zie *Schiplede*

- Schip(per)sloot, 58
 Schipvaart, 191
 Schirenbeke (Henrick), 277
 Schobbe(nde), 148
 Schoenmakersgracht, 172
 Scholbalg, 34, 74, 125
 Scholuynen: zie *Schelluinen*
 Scholvliet, 74, 125, 146, 149
 Schonebeek, 143, 276 v.
 Schone Poel, 240
 Schoofpit, 237
 Schoonborn, 41
 Schoonderlo, 156
 Schoorl, 217
 Schore en Vlakte, 266
 Scoudemarediep, 74, 196, 265
 Scoudemoer, 74
 Schouwen, 74
 Schouwwetering, 179
 Schuine Sloot, 272
 Sculingleke, 112, 182, 186, 260
 Schutgraaf, 171
 Schutzloter Wijde, 268
 Scuwelinge, 142
 Schijndels meer, 237
 Se(e)de: zie *Sethe*
 seen: zie *keen*
 Segerijd, 189
 Segglis, 186
 Secleghe, 186
 Sellemuiden, 87, 93, 274
 Sennaar (Senner), 207
 Sethe, 61, 87
 Sever: zie *Zever*
 Sibber Grubbe, 173
 Sibodes-maer, 194
 Siegelaog, 186
 sien: zie *keen*
 Siepelinghe-berche, 112, 246
 Siep(sloot), 246
 Sieuwelik, 186
 Sigeldrith, 125, 166, 168 v.
 Sigod, 227
 Sigodes-sloth, 227, 251
 Siigeliëch, 186
 Silmere: zie *Zijdelmeer*
 Singraven, 171
 Sincfal, 216
 sjaan: zie *keen*
 Slaak (Slake), 229, 268 v.
 Slaak van Meerlo, 156, 269
 Slaakweg, 269
 Slakade, 269
 Slangenbeek, 15, 230
 -sleek, 268
 Slenestroom, 97, 270
 Slenk, 229 v., 269
 Sleuf, 216
 Sliedrecht, 163 v., 169
 Slikker Die, 140
 Sliksloot, 275
 Slimme Tocht (Slimtocht), 272
 Slinge, 219, 230
 Slingerbeek, 230
 Slinge(r)rak, 223
 Slink: zie *Slenk*
 Slinkgat, 230
 Slochter: zie *Slufter*
 Slochteren, 216, 230
 Sloe, 230, 254
 Sloene, 240
 sloot, 18, 40, 55, 57 v.v., 170, 175,
 179 v.v., 251 v., 257
 Sloots Opgaande, 271, 287
 Sloten, 180
 Slotermeer, 13
 Slotertocht, 247
 Slufter, 216
 Sluissloot, 58
 sluistocht, 247
 Sluiswiel, 234
 Slijkgat, 275
 Smaalsloot, 270 v.
 Smalbeke, 14
 Smalle Ee, 270 v.
 Smalweesp, 18, 120, 271
 Smeerpotvaart, 226
 Smerp, 115
 Smitsveen, 241
 Smuigelpolder, 33
 Snaterserve, 121
 Sneepkil, 213
 Snelle Loop, 248, 273
 Snethlage, 157
 Soe, 230
 Soeiakkers, 230
 Zociloop (-meer), 230, 248
 sol, 242
 Somerlant, 195 v.
 Sommelsdijk, 196
 Sonnemare, 37, 53, 195 v.
 Spaarne, 100 v., 107

- Spaarndam, 100
 Spaarnetocht, 247
 Spaarnwoude, 100
 Spanghe, 243
 Spangen, 243
 Spanjaardsgat, 254
 Spanken, 243
 Spartelvaart, 107
 Sparth, 107
 Spaubeek, 282
 Spekken, 143
 Spekkoel, 238
 Spekveen, 241
 Sperte, 101, 107
 Spieringmeer, 62, 100 v., 202, 253
 spinghe, 244
 Splitmaar, 282
 Splittinge, 282
 Sponghe, 244
 Spookgat, 56
 Spouw, 282
 Sprang (sprank), 125, 243 v.
 Sprankbeek, 243
 Spreng, 243 v.
 Spriet, 48, 182, 239 v.
 Sprietlaak, 182, 239
 Spring, 243 v.
 Springendaal, 244
 sprink: zie *Spring*
 sprinkwatergang, 177, 244
 Sprong, 125, 243 v.
 Spui, 33
 Spijkerboor, 220
 Spijkersloot, 58
 Staaldiep, 265
 Staelvliet, 150
 Staatse Nol, 271
 Staicxkeen, 48, 214
 Stakenbeek, 56
 Starnlant, 241
 Starnmeer, 133, 241
 Starven, 241
 Statenbocht, 219
 Stegemansank, 236
 Stekkeldrecht, 167, 169
 stelle, 95
 Stienenplas, 241
 Stenen Veentje, 241
 Stenen Zwaan, 215
 Sterkselse A, 56
 Steurgat, 133
 Stierop, 121, 123, 222, 274
 Stildiep, Stille Diep, 200, 273
 Stille Wetering, 273
 Stinkendewale, 54, 234, 287
 Stinkevuil, 287
 Stoerblaak, 121, 274
 Stoerstrank, 121, 274
 Stommeer, 206, 253
 Stoombotengat, 231
 Stoppelzool, 242
 Straat, 21
 Stralengraaf, 172
 Strang (strank), 245
 Streng, 245
 Striene, 100, 103
 Strienemonde, 103
 Strikkade, 152
 Striclede, 48, 152
 Strilant: zie *Striene*
 stroet, 40
 stroom, 53, 97, 139, 265
 Stroombreed, 97
 Stroomgat, 97
 Stroomsloot, 97
 Strooppot, 226
 Struona: zie *Striene*
 Strijen, 103
 Stuurrop(s- en Snaterserven), 121
 Suameer(dermeer), 205
 Suaneblake, 182
 Suikerpot, 226
 Sullen, 242
 Suster(en), 79 v., 81, 91
 Susterseel, 79 v.
 Suthflita, 147, 280
 Suthmare, 197
 Swaak: zie *Zwaak*
 Swalinge, 142
 swet: zie *zwet*
 Sijbekarspel, 194
 Syl-: zie *Zijl-*
 Syp: zie *Zijp(e)*
 Sijpel, 246
 Sijpestein, 246

T

- Taanschuurpolder, 30
 Taarlose Diep, 60
 Tabula: zie *Schelde*

Takkerak, 223
 Tarjatspiepke, 32
 Teraar, 82
 Tergouw: zie *Gouda*
 Terhei(de), 163
 Terkappelsterpoelen, 240
 Termunter A, 107
 Terschelling, 260
 Terzool, 242
 Tesselstroom, 53
 Tezinger Maar, 200
 Thanquines delve, 175
 Thrifliath, 282
 Thurlede, 30, 153, 169, 284
 Thye, Tie: zie *tja*
 tja, 215, 247
 Tjaarlingmeer, 253
 Tjaddingsrijdje, 189 v., 253
 Tjamme, 247
 Tja-riet, 32, 190, 215, 247
 Tjeukmeer, 206, 254
 Tjonger: zie *Kuinder*
 tocht, 247
 Tochtgraaf (-graven), 53, 171, 247
 tochtmaar, 199
 Tochtsloot, 247
 toghe, 247
 Tongelre, 117
 Tongelreep, 116 v., 123
 Tongeren, 117
 Tongerlo, 117
 Tonnetjesdelle, 226
 Torensloot, 58
 tra, 21 v.
 Traan, 22
 Tracmaer, 197, 200
 trecht, 160, 162, 168, 210
 Treffelee, 224
 Trichter Grubbe, 173
 trog, 225
 Trije Dollen, 227
 Tumpmere, 208
 Turfgat, 232
 Turfven, 241
 Tuskamarum, 281, 285
 Tussensloot, 285
 Tussenwater, 257, 285
 Tweede Kolk, 252
 Tweede Wijk, 222
 *Tweevliet, 282
 Twisk, 257, 285

Tw(e)zel, 285
 Twuiver(weg), 29
 Tyc: zie *A*
 Tynje, 111
 Tynjerak (-sloot), 111

U

Uitermeer, 202, 204, 283
 Uitgouw(sloot), 24
 Uithuizerwad, 235
 uitwatering, 177
 Ultrajectum, 133
 Ultra Veght, 133
 Ultra Voghele, 133
 Upalm, 283
 Urk, 139, 142
 Ur(mond), 42
 Ursem, 131
 Uthalme, 47, 98, 283
 Utrecht, 133, 137, 210
 Utterbeek, 78
 Ueromeri, 206, 283

V: zie ook F

Vaarsloot, 58, 191
 vaart, 190 v.v.
 Vaartse Loop, 271
 Vaartse Rijn, 65, 191, 271 v.
 Vaartsloot (-wetering), 191
 Vaarwater (-weg, -wetering), 191
 Vaarwater over het Land, 191, 212
 Val, 216
 Valdeursloot, 58
 Vale Ryt, 190, 279
 Valckmeer, 208
 Valkreek, 216
 Valse Trog, 225
 Valterdiep, 55
 Val van Urk, 216
 Var, 125, 191
 V. d. Hengelwaai, 252
 Vecht, 9, 15, 53, 60, 63, 67 v., 74 v.,
 86, 90, 140
 Vechten, 67
 Vechtstroom, 53
 veen: zie *ven*
 Veengoot, 232

- Veenhorp, 122
 Veensloot, 57
 Veentje, 241
 Veenwatering, 179
 Veer, 168
 Veergat, 231
 veersloot, 58
 Veken, 91, 101
 Veldgraaf, 171
 Velisena: zie *Uelzen*
 Velp, 55, 90, 117, 123, 270, 277
 Veluwe, 90
 Veluwemeer, 13
 Veluwezoom, 42
 Veluwse Grift, 172
 Velzen, 18, 37, 89 v., 117, 277
 Velzerveer, 37, 89
 ven, 121, 203, 241
 Venendaal, 44
 Veneriete, 190
 Vennep, 116, 121, 123
 Verenavendregt, 161, 169
 Vereul, 32
 Verheul, Verhuel(l), 32
 verlaat, 152
 Verloren Beek, 287
 Verloren Diep, 287 v.
 Verloren Zeeg, 287
 Vernoutsee, 141
 Verse Gracht, 275
 Verssche kreek, 275
 Verseput, 275
 Versvliet, 148, 275
 Vervliet, 148
 Vesper Hank, 236
 Vettenbroekse Wije, 268
 Vidrus, 63
 Vierbanse Gantel, 248
 Vierde Tocht, 282
 Vinkenhop, 222
 Vinkenssekreek, 217
 Vintes: zie *Uuntus*
 vis, Vissen, 133
 Vissershof, 222
 Visvijvers, 239
 Viuwarflet, 146, 282
 Vlaak, 266
 Vlaarding(en), 17, 107, 110
 vlaas, 242
 Vlachtwedde, 235
 Vlachte, 218
 Vlak(ke), 266 v.
 Vlakte, 266
 Vlaktebrigge, 267
 Vlak-ee (Flakkee), 139, 266
 Vlakke Brekken, 267
 Vlakke Riet, 190, 267
 Vlakte, 266
 Flakte van Arlingen, 266
 Vlakte van Kerken, 266
 Vlaken, 267
 Vlakwater, 267
 Vlasbeek, 57, 239
 Vlasveen, 241
 Vleddersleek, 181
 Vlei, 218
 Vleuten, 67
 Vlie, (Flevo), 37, 68 v., 74 v., 83, 126, 210
 -vlied, 145
 Vlieland, 68
 Vlierbeek, 56
 Vliederbeek, 61
 vliet, 242
 Vliesloot, 180
 Vliestroom, 53, 69
 Vliet, 18, 63, 145 v.v.
 Vlietbeek, 53, 146
 Vlieter, 68, 146
 Vlietsloot, 146
 Vlietwetering, 146
 Vlist, 108
 Vlodderkuil, 238
 Vloed, 68, 89, 106, 126
 Vloedgraaf (-graven), 171
 Vloedspui, 33
 Vloer, 69, 89, 92, 110, 126
 vloos, 242
 Vlije, 48, 68, 218 v.
 Vlije van Bruinisse, 218
 Vlije van Noordplaten, 218
 Voer, 125, 192
 Voerbeek, 125
 Voeren, 104, 125
 Voerenbeek (-daal), 125
 voet, 135
 Vogel, 133
 Vogelmeer, 133
 Vogelriet, 133, 190
 Vogelsloot (-vliet), 133
 Vogelzwin, 133, 216
 Volkerak, 197, 223

-voord(e), 18, 38, 44, 135
 Voor-Giesen, 102
 Voorkeen, 280
 Voorne(brug): zie *Vorne*
 Voorste Kreek, 280
 Voorsterbeek, 18
 voorvliet, 145
 Vorewerch, 255
 Vorkendrecht, 166, 169
 Vorne, 55, 100, 103 v., 125, 181, 192
 Vornesloot, 55, 103, 181
 Vornezee: zie *Vernoudsee*
 Vos(se)meer, 39, 149
 Vosvliet, 39, 148 v.
 Vredewold, 266
 Vreeswijk, 191
 Vronen(sloet), 180
 Vronermeer(polder), 207
 Vroon(water), 208, 253
 Vuile Graft, 275
 Vuilrak, 275
 Vulvesgrave, 16, 172, 252
 Vuntus, 239
 Vuren Rek, 224
 Vijfde Keen, 282
 vijver, 238 v.
 Vijvertocht, 239

W

wa: zie *waai*
 waai, 234, 252
 Waaikuil, 234
 Waai van Hilhorst, 252
 Waai van Hoolwerf en Malestein, 252
 Waai van Hoolwerf en Nagel, 252
 Waai van Nelly (Nelletje), 252
 waal: zie *wiel*
 Waal, 59, 61, 64, 69 v., 74 v., 90, 95, 261, 272
 Waalsloot, 234
 Waardje, 28
 wad, 38, 132, 234 v.
 Wadden(zee), 211 v., 235
 wade, 234
 Wadenooien, 234
 Wadwei, 234
 Waganlose, 159
 Wagenpad (-spoor, -weg), 21

Wakolk, 234
 Walgraaf, 172
 Wambeke, 118
 Wannepe(rveen), 118, 123, 270
 Warder(meer), 207
 Warmonder Lee, 152
 Warnflete, 146
 Warnsborn, 41
 Wasmeer, 204
 Wassenaarse Watering, 179
 Wasven, 241
 water, 176 v.
 Watergang, 177, 248
 Watergraafsmeer, 205, 208
 Watering: zie *Wetering*
 waterlaet, 151 v.
 waterleiding, 150, 177
 Waterleuzen, 158
 Waterloop, 177, 247 v.
 Waterloos(polder, -werve), 158, 177
 waterlossing, 158
 waterlozing, 158
 Waterschap, 177
 waterscheiding, 259
 watertocht, 247
 Watervliet, 177
 Waterweg, 22, 177
 Wathterputte, 237
 Waver, 29, 208
 Waverlo, 29
 Wavermeer, 204, 208
 Wed(de), 234 v.
 Weed(e), 40
 Weegraaf, 171
 weel: zie *wiel*
 Weelpit, 237
 Weelpolder, 234
 Weelsland, 234
 Weelsloot, 234
 Weer, 101, 105, 111, 207
 Weerselo, 155
 Weersloot, 101
 Weerijs: zie *Werijs*
 Weesp, 18, 24, 55 v., 117 v.v., 120 v., 123
 weg, 22
 wei: zie *waai*
 wei (fri.), 29
 Weidgreb, 173
 Weier(s), 238 v.
 Weigat, 234

- Weigraaf, 171
 Weipoortse Vliet, 250
 Weiver(sloot), 29
 Weiwerder Maar, 200
 wel, 41
 Wellinge, 142
 Welsinge, 142
 Wendekinsloet, 251
 Werffles, 242
 Werken, 91, 101
 Werkendam, 101
 Werijs, 105
 Westeinder (Plassen), 193, 239
 Westenrijk, 185
 Westerboomsgat, 231
 Wester droogh sandt, 231
 Westeremden, 140, 261 v.
 Westergat, 231
 Westerlech, 184 v.
 Westerveer, 280
 Westerse Riet, 190
 Westkous, 220
 Westmeer, 283
 Westvogel, 133
 Westzaan, 84
 Wetering, 55, 111, 145, 170, **176 v.v.**
 Weterlesne, 157 v.
 Weurt, 36
 Wevelswale, 233
 Wezebeek, 56 v., 121
 Wezep: zie *Weesp*
 Wichvliet, 147
 Widele, 28, 60, 157, **267**, 270
 Wichense Meer, 205 v.
 Wiede: zie *Wijde*
 Wiel (waal, weel), 18, 162, **233 v.**,
 252
 Wioldrecht, **161 v.**, 169, 233
 Wioldijk, 267
 Wielestein, 267
 Wielingen, 111, 234
 Wielspetje, 237
 Wiemers, 20
 Wiendel, 209
 Wiërt, 238
 Wierike, 101, 106
 Wieringerdiepsloot, 180
 Wieringer Vlack, 266
 Wigflieta, 147
 Wildiona, 129
 Wilenesbrunne, 41
 Wilk, 48, **90 v.**, 126
 Wilp, 117
 Wimerts, 20
 Wimmenum, 250
 Windgat, 231
 Winkel, 220
 Winschoterdiep, 266
 Wirefert, 191
 Wirkinemunde, 101
 Wis, 28
 Witbeek, 56
 Witla, 267
 Witte Brekken, 235
 Witte Meer, 276
 Wittetonnen-Vlije, 218 v.
 Wittetons Blije, 219
 Wlvinghesloet, 251
 Woensdagse Wetering, 179
 Woensdrecht, 127, 161, 167, 169
 Wogmeer, 204, 253
 Wolddiep, 266
 Wolf(s)-, 16
 Wolfsgaweghe, 23
 Wolfsslenke, 229
 Wolters kil, 213
 Wolvega, 25
 Wolvenoor, 16
 Wolvesdrecht, 16, 132, 167, 169
 Wolvesloot, 16
 Wonne, 28
 Wonnewetering, 28
 Woorkolk, 48
 Worm, **76 v.**, 81, 130
 Wormer, 48, 194, 202, 204, **206 v.**,
 283
 Wormer Weyver, 29
 Woubrugge, 178
 woud, 155
 Woudgroep, 174
 Woudwetering, 178
 wouwer, 238
 wuiver, 29
 Wulp(en): zie *Wilp*
 Wunne: zie *Wonne*
 wuwer: zie *wouwer*
 Wijd, 267 v.
 Wijdaars, 62
 Wijd Draai, 219
 Wij(d)e, 55, 203, **267 v.**
 Wij(d)e Blik, 56, 267
 Wijde Giesen, 102, 268, 270

Wijde Grebsloot, 173
 Wijde Greuns, 268
 Wijde Sluffer, 216
 Wijde Stierop, 121, 272
 Wijde Wormer, 206, 272
 Wijdhop, 267
 Wijdvliet, 147 v., 267, 271
 Wijer, 238 v.
 wijk, 18, 222 v.
 Wijkermeer, 90
 Wijk nummer één (dertien), 222
 Wijmers, 20
 Wymnemersweth, 250
 Wijnbeek, 209
 Wijnendalermeer, 208 v.
 Wijnplas, 209
 Wynsleat, 209
 Wijntjes, 209
 Wijth, 238
 Wijvekeen, 214
 Wijzend, 24

IJ: zie ook I

IJ: zie A
 IJevene, 142
 IJhorst, 141
 IJle (IJlode), 157
 IJmmendilve, 175
 IJmuiden, 15
 IJppenslote, 251
 IJsel, 9, 15, 53, 74, 95 v., 103, 104, 126
 IJselmeer, 13, 36, 203, 210 v.
 IJselmuiden, 93
 IJtocht, 247
 IJzeren, 96

Z: zie ook S

Zaamslag, 93
 Zaan, 84 v.
 Zaandam, 84, 270
 Zaanden, 84
 Zaanderhorn, 84
 Zalk, 185
 Zalm, 133
 Zandfles, 242
 Zandgraaf, 171

Zandheul, 32
 Zandlei, 153
 Zandscheil, 259
 Zandsloot, 57
 Zandvliet, 150
 Zanegeest, 85
 Zederik(kanaal), 105
 zee, 36, 204, 210 v.
 zeeg, 124 v.
 Zeegraven, 87, 125
 Zeegse, 18, 105, 125
 Zeegser Diep, 18, 105
 Zeeland, 196, 211
 Zeelbeek, 57
 Zee(vliet), 125, 246
 Zeevang, 211
 Zeglic, Zeglis, 186
 Zeien, 125
 Zek(h)elinge, 111 v.
 Zecke, 186
 Zekte, 107, 125, 186
 Zeldert, 167, 169
 Zeneke, 87
 Zepe: zie *Zeepe*
 zepeltje, 125
 Zes Wielen, 234
 Zevenaar, 47
 Zevenaarbroec, 240
 Zever, 48, 239 v.
 Zien (De), 215
 Ziende, 219
 Zieriksee, 56, 139, 142
 Ziewelik, 48
 Zilk, 48
 Zoeloo(-meer): zie onder S
 Zoeterblyde, 219
 Zoetermeer, 205 v., 219, 250, 275
 Zoetermeerse Meer, 205 v.
 Zoeterwoude, 250
 Zompgraaf, 172
 Zonnemaire: zie *Sonnemare*
 Zool(sloot), 242
 Zoom, 42
 Zoute Gracht, 275
 Zoutelande, 275
 Zoutelandsche Sprincke, 244
 Zoutepoel, 240
 Zoutvliet, 148, 275
 Zouw, 219
 Zuiderdel, 226
 Zuiderdracht, 161

- Zuider-Legmeer, 274
 Zuidermeer, 205
 Zuiderriet, 190
 Zuiderzee, 36, **210 v.**, 280
 Zuidlarder Meer, 205
 Zuidlaren, 139
 Zuidmare: zie *Suthmare*
 Zuidoostrak, 223
 Zuidvliet, 147
 Zuidwending, 20, 219
 Zuidwolder Sloot, 271
 Zulinghen, 260
 Zummerweg, zie *Sonnemare*
 Zuna, 18
 Zunnemaere: zie *Sonnemare*
 Zuurbeke, 56, 137 v., 275, 280
 Zwaag, 28
 Zwaak, 142
 zwaan: zie *zwin*
 Zwaansheultje, 32
 Zwalm(en), 17, 53, **98 v.**, 126
 Zwaluw(e), 99, 132
 Zwaluwtocht, 99
 Zwalve, 99
 Zwanendiep, 266
 Zwanenmeer (-water), 133
 Zwanenspreng, 244
 Zwarte Brekken, 235
 Zwarte Goor, 241
 Zwarte Haarlem-meer, 204
 Zwarte Klaassloot, 251
 Zwarte Meer, 13, 15
 Zwarte Ryt, 190, 279
 Zwartewaal, **234**
 Zwarte Water, 19, 93, 140, 177, 190,
279
- Zwarte Wijer, 239
 Zwartrijtse Wijer, 239
 Zwartsluis, 279
 Zweem (Meerke), 207 v., 274
 Zweiland, 28, 239
 Zwemer, 207
 Zwemkoop, 207
 Zwemmer, 207
 Zwemming, 207
 Zwemsel, 208
 zwen: zie *zwin*
 Zwet, 249 v., 257
 Zwetheul, 32
 Zwetsloot, 250
 Zwientje Riet, 190, 215
 Zwieten, 250
 Zwin, 215 v.
 Zwijndrecht, 15, **162 v.**, 167 v.v., 215
 Zwijnheernissen, 215
 Zwijnsleger, 215
 Zwijnstocht, 15
 Zijdelgraven, 170
 Zijdelmeer, 166, 204, 208
 Zijdelsloot, 170
 Zijl, 32
 Zijldiep (-roede, -wetering), 32
 Sylgroppa, 174
 Zijlmaar, 32, 199
 Zijlsloot, 58
 Zijlster Rak, 223
 Zijp(e), 62, 112, 125, 202, **245 v.v.**
 Zijpenberg, 246
 Zijpensloot, 246
 Zijpe Ruymoor, 62
 Zijveling, 111 v.

ADDENDA

- Blz. 7 invoegen: Forsberg = Forsberg, A Contribution to a Dictionary of Old English Place-Names (Nomina Germanica nr 9) (1950).
- Blz. 20 *dijk*: Gysseling Med. 30, 100.
- Blz. 32 *zyl*: Sassen Ts. 72, 108 v.v.
- Blz. 73 *Schelde*: Roelandts in „Eeuwige Schelde” (1953) blz. 13 v., die eenzelfde mening over de etymologie heeft.
- Blz. 127 *Woensdrecht*: ook Jan de Vries (Revue d'histoire des religions [1954] 207 v.v.) waarschuwt tegen overschatting van de 'toponymie religieuse'.
- Blz. 127 *hel*: Gysseling Med. 30, 101 v.
- Blz. 139 *A*: Gysseling Med. 30, 99.
- Blz. 142 *Beek*: Carnoy, Het woord *beek* (Versl. en Med. Vla. Acad. 1954 blz. 205 v.v.); Gysseling Med. 30, 99.
- Blz. 150 *Lee*: Gysseling Med. 30, 103.
- Blz. 153 *Melclede*: Naarding Med. 30, 109.
- Blz. 154 *Lo*: Gysseling Med. 30, 103 v.
- Blz. 160 *Drecht*: Gysseling Med. 30, 100.
- Blz. 181 *Leek, laak*: Gysseling Med. 30, 103.
- Blz. 185 *Esselijkerwoude*: Gysseling Med. 30, 107.
- Blz. 192 *Maar, mars*: Gysseling Med. 30, 104.
- Blz. 200 *Meer*: Gysseling Med. 30, 104 v.
- Blz. 205 *Zoetermeerse Meer* wordt in een akte van 1368 (Wassenaarse huisarchief protocol HA fol. 34 recto) vermeld als *Zoetermeer*: dit naar vriendelijke mededeling van Mr. S. J. Fockema Andreae.
- Blz. 222 *wijk*: Fockema Andreae Med. 30, 81 v.v.
- Blz. 228 *rif*: V. d. Meulen Ts. 72, 131 v.
- Blz. 241 *ven*: Gysseling Med. 30, 241.
- Blz. 250 noot 575: het artikel van Fockema Andreae is sedert verschenen in *Varia Historica* (Feestbundel-Bijvanck 1954) blz. 121 v.v.
- Blz. 256 zie thans het artikel van Tutein Nolthenius (TAG. 71, 186 v.v.) over getij- en inlaatmolens in Nederland; de door ons veronderstelde getijmolen op Tolen blijkt tot 1833 te hebben bestaan.

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
VOORBERICHT	5
LIJST VAN AFKORTINGEN	7
A. INLEIDING	9
I. De studie van de waternamen	9
II. Stof, indeling en inrichting	12
III. Etymologie, migratie, toevalsnamen	14
IV. Verhouding van water- en plaatsnamen	17
V. Namen van wegen en verwante begrippen als waternamen	20
VI. Namen van landerijen enz. als waternamen	27
VII. Verwisseling van namen voor geul en zandbank	34
VIII. Verdere betekenisverandering (<i>meer</i> enz.)	36
IX. Waternamen, door misverstand ontstaan	42
X. Dubbelvormen bij waternamen	43
XI. Invloed van waternamen op elkaar (rijmtendenties)	48
XII. De opbouw van de waternamen	49
B. ONZE OUDSTE WATERNAMEN	63
I. De oudst overgeleverde namen	63
II. Keltische namen	76
III. Eénstammige namen	82
IV. De Suffixen	88
Algemene opmerkingen	88
a. <i>r</i> -suffix	91
b. <i>l</i> -suffix	95
c. <i>m</i> -suffix	97
d. <i>n</i> -suffix	99
e. <i>s</i> -suffix	104
f. Germaans <i>k</i> -suffix	105
g. Germaans <i>d</i> -suffix	106
h. Germaans <i>t</i> -suffix	107
i. Germaans <i>-ing(-ling)</i> -suffix	108
V. De <i>apa</i> -namen	113
VI. Ablaut	124
VII. Mythische Bestanddelen	127
C. DE COMPOSITA	137
Algemene opmerkingen	137
I. De tweede Bestanddelen	139
1. <i>A</i>	139
2. <i>Beek</i>	142
3. <i>Uliet</i>	145
4. <i>Lee</i>	150
5. <i>Lo</i>	154
6. <i>Loos</i>	157
7. <i>Drecht</i>	160

	Blz.
8. <i>Graaf</i> en verwanten	169
9. <i>Delf</i>	175
10. <i>Wetering</i> en verwanten	176
11. <i>Sloot</i>	179
12. <i>Leek, laak</i>	181
13. <i>Rijt (riet)</i>	188
14. <i>Uaart</i>	190
15. <i>Maar</i>	192
16. <i>Meer</i>	200
17. <i>Zee, haf (hef)</i>	210
18. <i>Geul, kil, keen</i>	212
19. <i>Zwin, slufster (sleuf), schaar</i>	215
20. <i>Kreek, vlije</i>	217
21. <i>Bocht, winkel</i> en synoniemen	219
22. <i>Hop, wijk</i>	221
23. <i>Rak</i>	223
24. <i>Ketel, kom, trog, pot</i>	225
25. <i>Del, doel</i>	226
26. <i>Reve</i>	228
27. <i>Agger, slenk, sloe, soe</i>	229
28. <i>Gat, goot</i>	230
29. <i>Wiel, waai</i>	233
30. <i>Braak, kolk, hank</i>	235
31. <i>Put, dobbe, kuil, vijver</i>	237
32. <i>Plas, poel</i>	239
33. <i>Ven, sol, fles, fluit</i>	241
34. <i>Sprang (spreng, sprong); strang (streng)</i>	243
35. <i>Zjyp(e)</i>	245
36. <i>Tocht, tja; loop, gang; gantel</i>	247
37. <i>Mark, zwet</i>	249
II. De eerste Bestanddelen	251
1. Het substantief	251
1a. Persoonsnamen als eerste lid	251
1b. Molennamen	255
1c. Grensscheidingen	257
2. Het gesubstantiveerde Adjectief	261
3. Het Adjectief	270
Algemene opmerkingen	270
3a. Synoniemen en tegenstellingen	271
3b. De kleur-adjectieven	275
3c. Aanduiding van de ligging	280
4. Het Numerale	282
5. Het Adverbium	283
6. Het Verbum	286
6a. Werkwoordelijke stam op <i>-el</i>	286
6b. Tegenwoordig deelwoord	286
6c. Verleden deelwoord	287
REGISTER VAN NEDERLANDSE NAMEN	289
ADDENDA	317

Es-
/

Het officieel orgaan van de Naamkunde-commissie is het tijdschrift „Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam”. Verkrijgbaar bij de Naamkunde-commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Prijs per jg. f 4.—.

Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

- I. Over de perceelsnamen van het Nederlandse rivierkleigebied, Betuwe en Bommelerwaard. Lezing, gehouden voor de Naamkunde-commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen op 19 Maart 1949 door Prof. Dr. C. H. EDELMAN, mede namens Dr. A. W. VLAM
f 2.— ing.
 - II. Nederlandse familienamen in historisch perspectief. Lezingen, gehouden voor de Naamkunde-commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen op 1 April 1950 door Dr. K. ROELANDTS en Dr. P. J. MEERTENS f 3.50 ing.
 - III. Naamgevingsproblemen in de Reynaert. Lezing, gehouden voor de Naamkunde-commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen op 20 October 1951 door Prof. Dr. W. Gs HELLINGA
f 2.90 ing.
 - IV. Poldernamen in Rijnland. Uitgegeven in samenwerking met de Commissie voor Volkskunde van de Vereniging „Oud-Leiden”, door Mr. S. J. FOCKEMA ANDREAE f 2.50 ing.
 - V. Middeleeuwse en moderne straatnaamgeving. Lezingen, gehouden voor de Naamkunde-commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen op 17 Januari 1953 door Dr. P. J. MEERTENS en Dr. W. MOLL f 3.— ing.
- Veldnamen in Nederland door M. SCHÖNFELD. Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, Nieuwe reeks, dl. 12, no. 1, 2e druk f 4.90 ing.

10/10